

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Kolding
Koldingbogen 2004

KOLDINGBOGEN 2004

Koldingbogen 2004 udgives af Kulturudvalget i Kolding med støtte fra følgende sponsorer:

APV Heat Exchanger A/S

BG Fonden Kolding

Burcharths Farve- & Lakfabrik A/S

Burcharths Tæpper A/S

Danske Bank

Fiberline Composites A/S

Handelsbanken

Munk Bog & Idé

Nordisk Solar Compagni A/S

Optikjær

P.V. Johansen A/S

Sydbank

Sydjysk Kloak- & Industriservice

Lige nu er kommunesammenlægninger det store emne i lokaldebatten. Mindre kommuner vil gerne gå sammen med Kolding, men bliver de små samfund kvalt i en stor kommune? Eller vil de små kommuners store udstrækning gøre Kolding til en landkommune? Vil der opstå et demokratisk underskud eller vil den gennemsigtighed, Kolding viser på sin hjemmeside, kunne føres videre?

Personligt har jeg en mening om dette, og jeg ved, at lokalhistorien og lokalhistorikerne kan hjælpe til med at finde og beskrive forskellige facetter af virkeligheden og dermed undgå, at nogle kvæler andre, og at demokratiet får røde tal.

Den lokale historie beskriver den lokale identitet. Derfor er det vigtigt, at mennesker arbejder med lokalhistorie og har lyst til at give deres opdagelser videre til andre i form af artikler til Koldingbogen.

Koldingbogen har i nu 34 år bragt artikler om Kolding Kommunes lokalhistorie både fra by og land. Det skal den også i fremtiden.

Kolding Stadsarkiv tager sig af redaktionsarbejdet og bidrag fra en række lokale firmaer gør det muligt at sælge bogen til en pris, der er særdeles overkommelig.

Dan Nielsen
Kulturudvalgsformand

INDHOLDSFORTEGNELSE:

<i>Arrestanterne på Kolding Rådhus</i> Anne Dorthe Holm	5
<i>Koldings første bil</i> Ch. Nylander og Knud Degnbol	12
<i>Fra fyrbøder til Falck-chef</i> Arne E. Foged	19
<i>Om apoteker Reiminch</i> – hans samtid og efterkommere Villy Rasch	27
<i>Koldings borgmesterkæde</i> K. E. Reddersen	35
<i>Rektorers lange række</i> Christian Liebing	47
<i>I lære hos Konrad Jørgensen</i> Paul Frederiksen	63
<i>Munkensdam Gymnasium gennem 25 år</i> Jens Hansen	75
<i>Kolding Soroptimistklub</i> Kirsten Nøkkentved og Sara Kristensen	89
<i>Et besøg i Kolding i 1493</i> – Hvad et regnskab kan fortælle Aage Andersen	94
<i>Det var dengang – i KU</i> Paul Nielsen	99

<i>Koldinghus' brand i de samtidige aviser</i>	108
Thomas Oldrup	
<i>Aalykkeskolen i 100 år</i>	
– oplevelser fra en elev i 1950erne	114
Af Lars Bang Jeppesen	
<i>Dagligliv i Kolding</i>	
– som det afspejler sig i en gammel regnebog	122
Vivi Jensen	
<i>Der er mere mellem himmel og jord</i>	
– og især i Kolding	
Om Egon, landets første heilpraktiker	138
Hanne Berg Hansen og Carl Riisgaard	
<i>Gennem Kolding i knickers 1954-60</i>	143
Søren Mulvad	
<i>En anden side af konsul Eff</i>	157
Louise Steen Gangelhoff Kjeldsen	
Bogens forfattere	160

KOLDINGBOGEN 2004

34. årgang

Udgivet af Kulturudvalget i Kolding

Redigeret af stadsarkivar Birgitte Dedenroth-Schou

Sats og tryk: Jørn Thomsen Offset A/S, Kolding

ISSN 091-877

Forsidebilledet: Gården Jørgenskovlykke. I baggrunden Nørregade og Gøhlmanns Mølle, 1905.

ARRESTANTERNE PÅ KOLDING RÅDHUS

AF ANNE DORTHE HOLM

ARRESTHUSE O. 1800

Den danske oplysningstid fik stor betydning for udviklingen af retssystemet. Lovgivningen blev humaniseret, så straffe ikke længere skulle opfattes som en middelalderlig hævn eller gengældelse. Straffeforanstaltningerne blev derimod anset som et opdragelsesmiddel med henblik på at gøre den dømte bedre velegnet til at fungere i det borgerlige samfund. Straffene skulle med andre ord have et pædagogisk sigte, hvilket betød et brud med tidligere tiders grusomme og pinefulde straffemetoder.

I takt med at strafferetten blev humaniseret, blev opmærksomheden også rettet mod fængselsvæsenets indretning. I 1773 undersøgte den engelske filantrop John Howard de engelske fængselsinstitutioner og blev her forfærdet over de usle forhold, som fangerne i fængslerne måtte leve under. I 1781 udbredte han sine studier til Danmark, og oplevede ligeledes her, hvordan fangerne sad boltede i mørke og fugtige fængselsceller uden adgang til lys og frisk luft.

De forfærdende afsløringer af forholdene i de danske fængsler førte i 1793 til en kongelig forordning omhandlende fængslernes bedre indretning. Heri hed det bl.a., at arresterne skulle være tørre og luftige, og at det skulle sikres, at fangerne ikke risikerede at ødelægge deres helbred under afsoningen af

straffen. Denne forordning førte i første halvdel af 1800-tallet til en betydelig aktivitet indenfor fængselsbyggeriet. I sidste halvdel af 1700-årene var alt offentligt byggeri blevet knyttet til Statens bygningsadministration, hvilket betød, at alle byggesager skulle godkendes i Danske Kancelli i København under ledelse af overbygningsdirektøren, arkitekten C. F. Hansen.

C. F. Hansen fik stor betydning for byggeriet af rådhus og arresthuse i provinsen. Rådhusene var på dette tidspunkt først og fremmest domhuse, og arresthusene var en væsentlig del af domhuset. I 1805 havde C. F. Hansen selv påbegyndt byggeriet af Københavns nye Rådhus og Domhus, og som overbygningsdirektør var det hans æstetiske opfattelse af arkitekturen, som blev den dominerende. Det nye Råd- og Domhus i København fremstod som en ren klassicistisk bygning uden pynt af nogen art. Den strenge og velproportionerede bygning skulle indgyde den beskuende stor ærefrygt og minde ham om, at det var et alvorens hus, der mødte ham.

RÅDHUS OG ARRESTHUS I KOLDING

Det rådhus, som man i 1839 påbegyndte opførelsen af i Kolding, var tydeligvis inspireret af C. F. Hansens Råd- og Domhus i København. Ligesom sit forbillede, blev det opført som en klassicistisk bygning med en frontispi-

ce af joniske søjler og en trekantgavl. De nye arrester blev indrettet i bygningens underste etage, mens øverste etage blev indrettet til retslokaler, mødelokaler osv. På bagsiden af bygningen blev der opført to sidebygninger til sprøjtehus, brændehus og lokummer.

Allerede i de tidlige vintermåneder i 1836 var diskussionen om et nyt rådhus i Kolding begyndt. Det var primært de sikkerhedsmæssige problemer ved det gamle rådhus, som bekymrede borgerne og administrationen. Allerede ved sin tiltrædelse som Koldings borgmester i begyndelsen af 1820 havde Christian Estrup påpeget manglerne ved de offentlige bygninger i Kolding, især rådhuset, og i de følgende år var problemerne vokset. Det gamle bindingsværksrådhus var forfaldent, og bygningens udseende og indretning var forældet. I Borgerrepræsentationen var holdningen klart den, at byens rådhus var en skændsel for byen og dens torv.

Et af de største problemer ved det gamle rådhus var arresternes indretning. De vendte ud imod Akseltorv, som var byens centrum. Her boede de velhavende købmænd, og det var derfor ikke velset blandt byens spidser, at man på sin gang hen over byens torv blev konfronteret med de indsattes eksistens. I januar 1836 skrev den lokale sognepræst til kancelliet i København, at man som borger i byen kunne høre fangerne diskutere indbyrdes *“som tydeligen kan høres paa Gaden og i de omliggende Huse, jo endog tale ud af Vinduer, raabe og synge til megen Foruroligelse for alle Omkringboende.”*

Den frustrerede sognepræst var ikke ene om at være forarget. I februar 1836 blev der fra amtskontoret i Vejle indsendt en skrivelse til kancelliet i København, hvori man be-

En rekonstruktionstegning af Kolding Rådhus, som det formodes at have set ud ca. 1812 baseret på I. O. Brandorffs læsning af kæmnerregnskaberne fra perioden 1632-1812. Arkitekt Ernst Petersen har lavet tegningen.

klagede sig over de *“skadelige og uløselige meddelelser”*, som fandt sted mellem fanger og personer på torvet. Dette var til stor skade for sagernes opklaring, havde det vist sig *“og uden tvivl flere Gange har været til Hinder, for at tilveiebringe de fornødne Beviser endog mod farlige for Mord og Mordbrand mistænkte Forbrydere.”*

RETSSAGEN MOD NIELS THOMSEN BREDAHL

Det var dog ikke mindst én bestemt episode, som for alvor satte diskussionerne om et nyt Råd- og Arresthus i gang. I 1835 påbegyndtes en retssag på rådhuset, som for alvor satte spørgsmålstegn ved det gamle rådhus' indret-

ning. I løbet af den tid, retssagen varede, blev det klart, at sikkerheden var for dårlig, og at det var alt for let for arrestanterne at kommunikere med hinanden.

Sagen omhandlede den unge pige Anne Jacobsdatter, som sad fængslet for at have dræbt sit barn. Hun var blevet dømt til døden for dette, men sad fængslet i Kolding indtil hun kunne overføres til Viborg Tugthus. I samme arrest sad Christiane Josephine Stormheber, som var dømt for tyveri. Under forhøret af sidstnævnte berettede hun om, hvorledes Anne Jacobsdatters kæreste, Niels Thomsen Bredahl, som sad i den tilstødende arrest, flere gange var kommet ind til Anne Jacobsdatter, hvorefter han havde haft samleje med hende. I begyndelsen af deres forhold havde de dog kun kunnet tale sammen gennem et lille hul i væggen. Undertiden havde Bredahl fået mulighed for at liste sig ind til Anne Jacobsdatter, når der blev hentet vand, men disse møder havde aldrig varet længere end et par minutter. Bredahl havde længe ønsket at gøre hullet ind til sin kærestes arrest større, og da han på et tidspunkt fik en cellekammerat, blev der sat skub i tingene. Christian Bidorff Møller, som kammeraten hed, opfordrede Bredahl til at gøre alvor af sit forehavende. Under tilhørernes berettigede forargelse fortalte Christiane Josephine Stormheber videre om, hvorledes de to mænd under larmen fra sessionen i september udførte arbejdet med at fjerne murstenene mellem de to arrester. Når den ene arbejdede, stod den anden på udkig ved vinduet for at holde øje med, om der kom nogen fra arrestforvarerens lejlighed. I stedet for mursten, indsatte de to mænd et bræt i hullet, som var blevet bejdset med en blanding

af sæbe og kalkstøv. Christiane Josephine Stormheber havde allerede inden arbejdet var begyndt, fortalt sin mand om de to mænds forehavende. Han sad i en arrest i den anden ende af bygningen, og Christiane Stormheber havde opfordret sin mand til at melde det til arrestforvareren. Men han ville ikke sige det til nogen "...for ikke at blive Aarsag til at Arrestanterne fik Jern paa, hvilket han ikke vilde have paa sin Samvittighed."

Christiane Stormheber blev adspurgt, hvordan de to mænd var kommet af med murstenene, og hun fortalte, at hun en dag var blevet inviteret til kaffe af arrestforvarerens kone. Bredahl blev på forlangende lukket ind til hende for at give hende en kage til kaffen, og i samme øjeblik havde Møller tillistet sig nøglerne, som var blevet siddende i døren. Han låste sig ind i et aflukke, hvor der stod en seng, hvori han gemte stenene i sengehalmen. Herefter låste han døren igen og satte nøglerne tilbage, hvor han havde taget dem.

Efterhånden havde Christiane Stormheber fået nok af de to elskendes natteroderi, og hun fik da sin mand overtalt til at anmeldte, hvad der var sket. Det blev herved afsløret, at ikke kun Bredahl, men også Bidorff Møller havde været inde i kvindernes arrest. Christiane Stormheber påstod, at han havde været sammen med en ung pige ved navn Karen Laursdatter, som var tiltalt for tyveri. Men Bidorff Møller afslørede, at det i virkeligheden var Christiane Stormheber, som han havde været sammen med, og at hun var blevet vred på ham, fordi han havde taget en anden kvindelig arrestants parti, og fordi han ikke hver nat ville komme ind til hende. Christiane Stormheber blev hermed afsløret for utroskab og meddelagtighed, men til til-

hørernes store forargelse var sagen ikke slut hermed. Anne Jacobsdatter var siden sin dom blevet forberedt på døden af præsten. Han læste en time med hende fra 11-12 om formiddagen, torsdag, søndag eller lørdag og blev hver gang af arrestforvareren ført ind til ham i enten rådstuesalen eller tingstuen. Anne Jacobsdatter havde derfor aftalt med sin kæreste, at hun skulle udlægge præsten som faderen til hendes barn, hvis hun blev gravid. I det førnævnte brev til kancelliet i København forsvarede præsten sine handlinger og anklagede autoriteterne for ikke at have gjort noget ved manglerne i det gamle rådhus, *“thi det er dog en Skandale i Ordets egentlige Forstand, som her er skeet.”* Og han fortsatte: *“Men det ligger aabenbart, at mit vistnok besværlige Arbeide med at forberede hende til Døden er bleven illuderet, og at Frugterne heraf ere bleven svækkede, eller endog maaske ganske tilintetgjorde ved de stedfundne og gyselige Omstændigheder, hvorunder hendes Forberedelse til Døden har fundet Sted”.*

UDKAST TIL ET NYT ARRESTHUS

Disse “gyselige omstændigheder”, som havde fundet sted uden, at nogen havde opdaget det, viste med al tydelighed, at sikkerheden i det gamle rådhus var for dårlig. I første omgang mente man dog, at en ombygning af det eksisterende rådhus ville kunne løse problemerne. Der blev udfærdiget en primitiv tegning til ombygningen, som blev indsendt til Danske Kancelli. I følge denne skulle alle arresterne flyttes ind imod rådhusgården for at undgå kommunikationen mellem arresterne og folk på torvet, og samtidig ville man sikre, at vinduerne var lukkede til gården.

Skillerummene mellem arresterne skulle desuden forsynes med egeplanker i stedet for fyrreplanker for at gøre det sværere for fangerne at bryde igennem. Kort efter at beslutningen var blevet truffet, ændrede bystyret dog holdning til arresthusets indretning. I kancelliets brevbog for januar 1837 kan man læse, at det var blevet besluttet at opføre en selvstændig arrestbygning i et stræde ind til købmand Bergs gård. Den lokale muremester Johannes Nielsen påtog sig at udforme en tegning og lave et overslag på prisen, og han lovede også at påtage sig opgaven med at opføre det nye hus i tilknytning til det gamle bindingsværksrådhus for ca. 2700 rbd. sølv.

ET NYT RÅDHUS

Ambitionerne i byen rakte dog længere end til kun at opføre et nyt arresthus. Den 5. april 1837 indsendte Borgerrepræsentationen i Kolding et brev til Magistraten, hvori man opfordrede byen til at lade et helt nyt rådhus opføre. Det forfaldne, gamle rådhus lignede mere et fangehus end et rådhus, mente man, og det ville utvivlsomt være en forskønnelse for byens torv, hvis man rev det ned og opførte et nyt, smukt rådhus. Tre af byens dygtigste håndværkere udformede udkast til en ny rådhusbygning: Glarmester Thomsen i Østergade, som var medlem af Borgerrepræsentationen, muremester Niss Mathias Christiansen og snedkermester Rasmus Rasmussen i Vestergade. Ifølge slægtstraditionen skulle glarmester Thomsen have været den, der fik ideen til søjlerne på rådhuset, men i skrivelsen fra Borgerrepræsentationen blev Niss Mathias Christiansens forslag fremhævet som værende *“ved en god Smag”*. Christi-

ansens forslag var tilsyneladende en frontispice med søjler, for man konkluderede, at de fritstående søjler ville blive for dyre, og, at man ville være bedre tjent med søjler på muren (pilastre). Kolonnaden overlevede dog, hvilket ikke mindst skyldtes amtmandens indberetning til Danske Kancelli om byggesagen. I modsætning til Borgerrepræsentationen og Magistraten i Kolding kunne han se det arkitektonisk fordelagtige i at bevare de fritstående søjler: "...at Bygningen vilde tabe, om ikke alt, saa dog forringet i arkitektonisk Henseende ved at lade Kolonnaden bortfalde..."

Der eksisterer desværre ingen tegninger eller rids af forslagene til det nye rådhus, hvilket må siges at være mærkeligt, da alle offentlige byggetegninger og byggesager som nævnt skulle godkendes i København. I kancelliets papirer henvises til tegningerne A, B og C, men de findes ikke længere. Der findes heller ingen oplysninger om den mand, hvis tegning blev vurderet som bedst af de tre. Det eneste, man ved om Niss Mathias Christiansen, er, at han var født i Haderslev, og at han var 30 år i 1836, da han løste borger skabsbrev i Kolding.

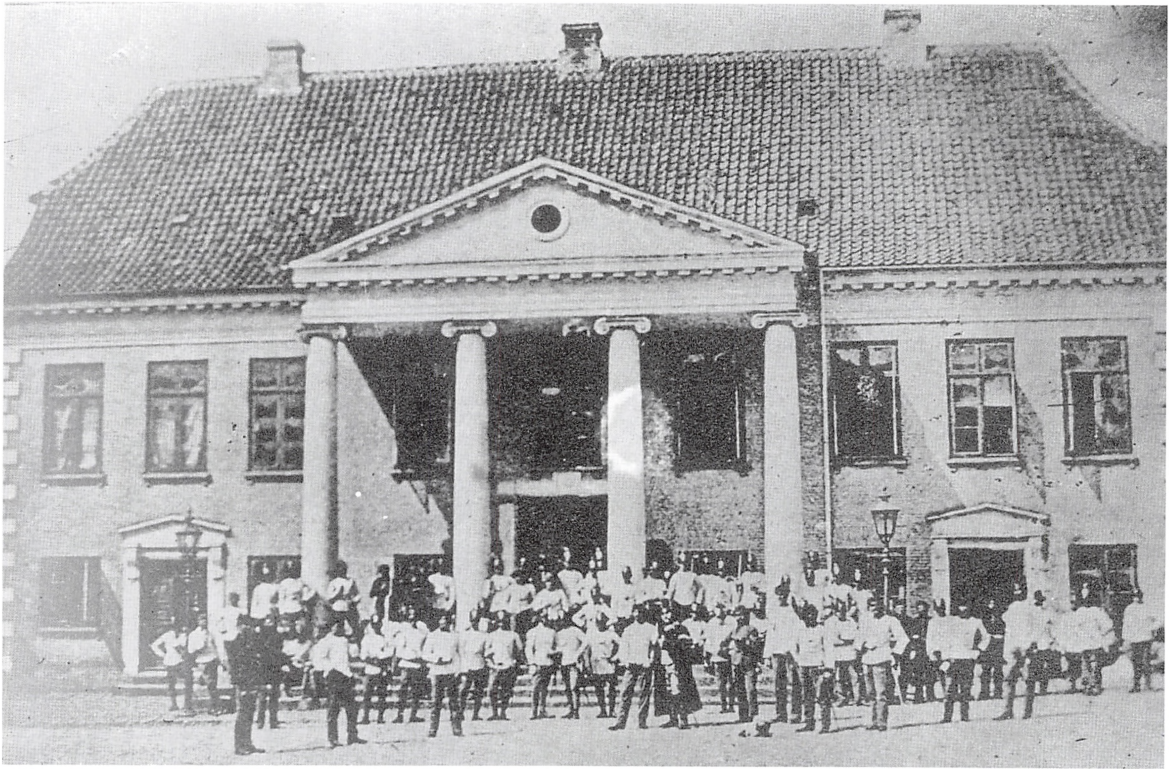
Kolding Rådhus som det så ud i 1864.

HVORDAN SÅ BYGNINGEN SÅ UD?

Selv om der ikke findes tegninger eller rids af Råd- og Arresthuset, er vi så heldigt stillede, at der findes fotografier af bygningen fra 1864. Disse fotos viser klart ligheden med C. F. Hansens Råd- og Domhus i København. Derudover findes der en licitation over byggeriet, som fandt sted den 19. juli 1838. En måned forinden havde kancelliet givet sit tilsagn om, at der kunne opføres et nyt Råd- og Arresthus i Kolding efter Niss Mathias Christiansens forslag, og vejen lå derfor banet for at sætte projektet i gang.

Offentliggørelsen af licitationen blev bekendtgjort i bl.a. Århus Stiftstidende, og forinden var bekendtgørelsen blevet bekendtgjort ved trommeslagning rundt omkring i byen. Af licitationen fremgår det bl.a., at det yderste skifte i rådstuebygningen skulle bestå af gode, hvide, flensborgersten, og at der desuden skulle bruges 72000 gule flensborgersten til udvendig brug og 242000 røde flensborgersten. Herudover skulle der bruges 356 korntønder stenkalk og sand til bl.a. afpudsning, bjælker til kamstykker og zinkplader af 28 kvadratalen til frontispicen.

Selv under licitationen var man ikke af-

Østrigske soldater foran Kolding Rådhus 1864.

klaret med, hvilken tegning af det nye rådhus, som skulle anvendes. Det følgende opråb over rådhuset viste, at interessen blandt murermestrene for byggeriet rakte langt ud over byens grænser. Fra Horsens mødte den unge murermester Andreas Fussing op for at give sit overslag på bygningens pris og den lokale murermester Johannes Nielsen fra Nørre Bjert, som oprindeligt skulle have opført arresthuset, var også mødt op. Det var dog Niss Mathias Christiansen, som i første omgang vandt licitationen på rådhuset. Da den endelige licitation for opførelsen af rådhus, sprøjtehus og tørvehus fandt sted lidt senere, var det imidlertid Johannes Nielsen, som var i stand til at komme med det bedste bud på i alt 8240 rbd. sølv.

RÅDHUSET OPFØRES

I licitationen havde entreprenøren forpligtet sig til – under trusler om bøder – at have bygningerne færdige den 1. oktober 1839. I mellemtiden fik Borgerrepræsentationen mulighed for at afholde sine møder i to værelser i øverste etage oven over billardstuen og dagligstuen i købmand Bergs gård på torvet. Lejen lød på 32 rbd., og her var borgerrepræsentanterne samlet under byggeriet.

Ligesom Borgerrepræsentationen måtte arrestanterne holde flyttedag. De blev fordelt i byens materialhus på Staldgården. Arrestforvarer Hartmann fik en godtgørelse på 14 rbd. for besvær i forbindelse med bygningens opførelse.

I forbindelse med opførelsen af Råd- og Arresthuset blev det besluttet, at der skulle opføres en mur for at lukke rådhusgården helt. Arbejdet blev overladt murermester Johan-

nes Nielsen, som sandsynligvis også var bygherren bag selve rådhuset.

Den 28. juni 1840 blev det nye rådhus indviet under stor festivitas. Der blev afholdt festgudstjeneste og bal i rådstuen om aftenen, og de fattige blev bispist af Fattigkommissionen og Sct. Jørgens Hospitals foresatte. Men det nye, smukke rådhus fik ikke lov til at overleve ret længe. I 1874 påbegyndte man bygningen af byens nye rådhus, som var inspireret af den norditalienske renaissance.

Det nye rådhus fik endnu bedre forhold for arrestanterne end rådhuset fra 1840. Kun enkelte af de nye arrester fra 1840 kunne varmes op, men i 1874-rådhuset kunne alle celler opvarmes, og der var frisk luft og lys i arresterne. Hermed var en forbedring af forholdene for fangerne for alvor slået igennem – også i en mindre provinsby som Kolding.

LITTERATUR:

Knud Voss: Bygningsadministrationen i Danmark under enevælden, Kbh., 1966.

ARKIVALIER:

Rigsarkivet, Danske Kancelli, Bb. 3. Dep. 1837 Nr. 716 m. Bilag.

Rigsarkivet, Danske Kancelli, Bb. 3. Dep. 1838 Nr. 2037 m. Bilag.

Landsarkivet for Nørrejylland, Kolding Rådstue (D 14), Forhandlingsprotokol for Borgerrepræsentationen 1838-68.

Landsarkivet for Nørrejylland, Kolding Rådstue (D 14), De eligeredes og borgerrepræsentanternes diverse dokumenter 1786-1840.

KOLDINGS FØRSTE BIL

AF CH. NYLANDER MED KOMMENTARER AF KNUD DEGNBOL

I Jydske Tidende for den 15. juni 1934 kunne man læse følgende artikel, som jeg har ændret til moderne retskrivning og tegnsætning.

Når man læser denne historie, skal man huske, at den er skrevet mere end 30 år efter begivenhederne af en mand, der kun var en stor dreng, da de fandt sted. Derfor må man tilgive ham enkelte unøjagtigheder i historien. Det bliver den ikke ringere af, for de forstyrrer ikke det samlede billede. Den giver alligevel et godt begreb om vilkårene for en bilist i en provinsby omkring det forrige århundredskifte. Men man har lov til at kontrollere de faktiske oplysninger. Det gør jeg til sidst ved at sammenligne med andre kilder.

DA DANMARKS FØRSTE BIL KØRTE PÅ KOLDING-EGNEN

Ch. Nylander fortæller:

Lige fra landevejenes mekaniske persontransports morgenrøde var mine forældre på dette område blandt foregangsfolkene. Før de primitive, tunge velocipeder med massive ringe fra anno 1889 kom frem, benyttede min fader en bicycle (væltepeter). Med en sådan landevejenes erobringstilbøjelighed måtte han også have den første motorvogn, der kunne fremskaffes. Dette tidsafsnit levede jeg

selv med i, og det kan måske interessere nuværende bilister at høre lidt om vilkårene for datidens udøvere af motorkørsel.

Danmarks første motorvogn indregistreredes i Viborg år 1900, efter en næsten toårig fremstillingsperiode hos maskinfabrikant Brems, Viborg. Kortere tid derefter kom vognen i min faders, maskinmester ved Sukkerfabrikkerne i Kolding, N. Nylanders besiddelse. Fabrikanten havde for fremstillingen anvendt en almindelig ponyvogn som forbillede. "Agestolene" var anbragt på samme måde, nemlig den ene med ryglænet mod kørselsretningen.

SPECIFIKATIONER

Vognen var bygget således:

Chassis: håndmedet, maskineri anbragt bag i vognen.

Karosseri: tre siddepladser, åbent helt ned om passagerernes fødder.

Motor: 2 cyl, 5 HK. 2 snapsehaner, køle-ribber, 2 hovedlejer for krumtap.

Smøresystem: håndpumpe (1 pumpe-slag pr. kørt mil, i bakket terræn 1½ pumpe-slag). Kølssystem: luft uden ventilator.

Brændselssystem: tyngdeloven undergivet fra 12 liter tank ophængt på bageste ryglæn. Tænding: 5 Helleesen-tørelementer gennem induktionsrulle, håndreguleret.

Lysanlæg: ingen (mekaniske vogne måtte ikke benyttes efter solnedgang).

Start: håndhjul (ses på siden).

Transmission: 3 gear frem, intet tilbage.

Bremse: udvendig omklamrende type (fra ca. 4 miles fart tillod disse vognen at æde 40-50 alen af vejbanen inden standsning).

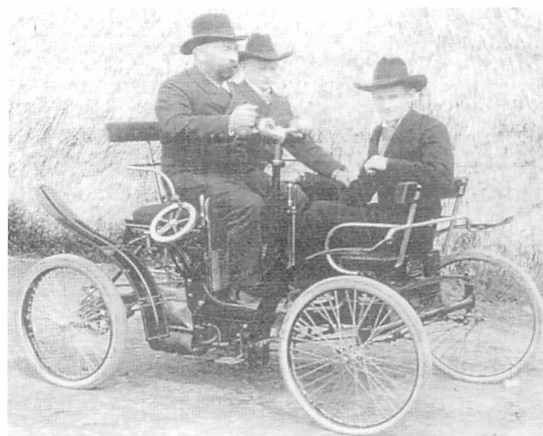
Affjedring: tværfjeder kun under forvognen. Hjul: 4 styk trådhjul, ingen i reserve. 2½" dæk.

Egenvægt: ca. 350 kg.

TIL MORSKAB FOR ALLE

Der fandtes intet automatisk virkende dit, ej heller noget selvregulerende dat, hvorfor brugeren måtte være i besiddelse af overordentlig medføling og indsigt i benyttelsen af køretøjet, – altså var det ingen damevogn – thi den lystrede langt fra det mindste vink fra føreren. Vi var desårsag da også mekanikere bogstavelig talt til fingerspidserne.

Vognen lavede under kørslen et enormt spektakel, endog i tomgang, og dette i forbindelse med nyheden, den repræsenterede, var vel årsagen til den overordentlige opmærksomhed, køretøjet tiltrak sig fra publikums side. Men der var en hage ved denne bevågenhed: det danske grin! Dette var generende, og det fornægtede sig i særdeleshed ikke dengang, vi kørte automobil. Man blev simpelthen betragtet som værende lidt til en side og var kort og godt til grin alle vegne, også en tid i sommerrevyen. Særlig ubekvem var det at være skive for disse smil, når man fra sommerudflugtsstedet skulle hjemefter, og ved igangsætningen kom ud for maskineriets lunefuldheder, så der samlede sig en interesseret skare til iagttagelse af vore anstren-

Dette billede blev taget, da den første Brems-bil grundlovsdag år 1900 blev prøvekørt i Viborg. Personerne er firmaets indehaver Julius Th. Brems og sønnerne Aage og Jacob. Det var den samme bil, der senere på året kom til Kolding. Fra Veteran-Tidende nr. 279, september 1999.

gelses med den genstridige. Jo mere tummel, desto flere tilskuere; og når dertil så der i reglen blandt opbuddet også fandtes et par gøende foxterrierer, var bægeret fuldt. Sådanne omstændigheder tvang os ved flere lejligheder igen tilbage til krohaven for afventning af publikums forsvinden, så man i nogenlunde ro kunne tumle videre med startproblemet.

DE LYSE SIDER

Var der således bryderier ved datidens motorkørsel, havde sagen også lyse sider. Det var stolt at eje og køre et så overmoderne befordringsmiddel. Fornemmelsen af at køre uden heste var en så henrivende følelse, at den måtte sidestilles med intet mindre end en oplevelse. Dette opvejede andre ubehage-

ligheder. For eks.: når vi kom til foden af en lang og stejl bakke en varm sommerdag, beordrede føreren min moder og mig ned af vognen. Som regel begrundet med, at den luftkølede motor skulle skånes mod overhedning. Min højærværdige fader osede derpå alene op ad “bjerget”. Min moder og jeg måtte jo så underholde hinanden under den lange vandring til “bjerget”s top, hvor vi fandt føreren forkortende ventetiden med rygning af en cigar. De mindre bakker klarede uden gearskiftning, når jeg sprang ned af vognen under “farten” for at lette den for min vægt og for at give den “et bette nøk”, hvilket lavede svært op på de svage “heste kræfter”; men det tillodes fra førerens side af hensyn til vognens renommé, kun, når der ikke fandtes andre vejfarende inden for synsfeltet.

Vi passerede undertiden på udflugterne den tyske landegrænse ved Frederikshøj. En sådan grænsepassage var så enkel, at man som regel blot kørte langsomt forbi gendarmerne uden standsning. Både føreren og jeg satte hånden til kasketskyggen, og når hilsenen var besvaret fra den tyske vagt, skiftedes til højt gear, og vi forsvandt efter Christiansfeld til. Men hvor i alverdens riger og lande er datidens herlige frihed nu?

Var autoriteterne lette at omgås, havde vi til gengæld de nyopfundne luftringe at tumle med. De fire små ringe kunne ikke modstå de meget hullede og skærvebelagte veje. Selvom hastigheden ikke væsentlig kunne overstige ca. 4 mil i timen, punkterede vi hyppigt, så på det ene, så på det andet, og for resten på det tredje, og begribeligvis på det fjerde med. Men sådanne kalamiteter forårsagede førerens opøvelse til ekspert i gummireparationer på landevej. I den forbindelse må næv-

nes, at nye dæk fremstilledes efter mål og under lang leveringsfrist af en mand i Odense.

LOVGIVNINGEN OG MOTORKØRSLEN

Der var ingen motorlovgivning under vor første kørselsperiode. Der fandtes kun politiforordninger, men det forudsås, at der ville komme flere af den art befordringsmidler. Lovforordninger blev således påkrævede. Den 7. oktober 1902 frembragtes der i Rigsdagen lovforslag for benyttelsen af mekaniske køretøjer. På Rigsdagen var der ikke døgndrift som undertiden nu, og først året efter, den 7. maj 1903, var den første motorlovgivning færdigredigeret til Kong Christian IX's underskrift.

Lovens bestemmelser omfattede selvfølgelig kørehastigheden, og i forslagene hed det, at den for købstædernes vedkommende ikke måtte overstige 1½ mil i timen, og for landet ikke 2 mil (i praksis blev det dog ændret til 4 mil), men denne hastighed måtte kun benyttes under iagttagelse af, at vejbanen var fri fremefter, og terrænet til siderne var let overskueligt. Venstre regerede, og landboerne kunne ikke lide “disse hersens nymodens køretøjer”. Formodentlig øjnede de en begyndende konkurrence til deres hesteavl. Loven fik derfor præget af dette regnskab, hvilket fremgår af de for motorkørslen udøvere ubekvemme bestemmelser, som var affattet derhen, at når en kusk gav tegn med piskan, skulle føreren standse motorvognen, men tillige også motoren. Næsten alle kuske gav tegn, de var nemlig – om muligt – mere bange end hestene. Men mere ydmygende for bilisten var dette: På kuskens forlangende skulle føreren ved bidslet lede hestene forbi den holdende mo-

Legetøjshandler Jacobsens bil blev udstillet på Flakhaven i Odense. Billedet er formentlig fra juli 1928, hvor bilen er omtalt i Fyens Stiftstidende. Original i Odense Stadsarkiv. Om denne bil se side 18.

torvogn, og en del af kuskene havde frimodighed nok til at frembære dette krav.

Naturligvis var en sådan virksomhed at skulle springe forbi sin egen vogn med et par af skræk halvvilde heste ikke noget, der passede i min faders kram, selvom han var en forholdsvis slank og bevægelig yngre mand. Det viste sig hurtigt, at han skulle stæle sig op på siden af hestene ved at gå fremefter i sin egen vognbane og over til hestekøretøjets bagende. Gik han direkte over til dem, havde han erfaring for, at de sprang i vejgrøften. Gårdejere og proprietærer derimod vendte det hvide ud af øjnene, bed tænderne sammen og tænkte: den karl skal jeg ikke

have noget med at bestille, hvorpå de lod hestene stejle forbi, så det var en lyst at skue. En enkelt bragte dog de diplomatiske hensyn så stærkt i baggrunden, at han under ugleblik i forbigallopaden råbte: "hold dig da hjemme med det skidt, mand". Mere besindige efterkom dog en anmodning om at trække hestene hen til motorvognen, så disse kunne snuse til den for der i gennem at indgive dem fortrolighed til fremtidens vogne.

Lovgivningen er uden andel i automobilismens vitalitet. Ældre bilister vil endnu huske det lovforslag, som i fuldt alvor frembragtes af en folketingsmand i Rigsdagen under den første motorlovs tilrettelægning, og som

gik ud på, at der for at advare mod en motorvogns komme, skulle gå en mand med et rødt flag et passende stykke foran denne. Det gik dog heldigvis ikke igennem.

DEN FØRSTE KØREPRØVE

Politiet og den motorsagkyndige var på den tid elskværdige mennesker. Det må ikke forglemmes, at politiet dengang, da vi blev indregistrerede, ikke havde mange formaliteter at efterkomme i den henseende. Så kan man sagtens være elskværdig. Alt, hvad der forlangtes, var et styk nummerplade til anbringelse foran. Den maledes rødbrun, fordi vognen var rødbrun, og cifrene Y 600 som første nummer i Vejle Amt afsattes i guldbronce.

Efter at min fader selv havde opøvet sig på gader og veje, skulle der nu tilvejebringes en køredygtighedsattest. Den i samme anledning udnævnte motorsagkyndige, en mejerimaskinfabrikant (denne branche smagte jo lidt af fisk) kom derfor hjem for at aftale en dag til "prøven". Dagen oprandt under en skyfri himmel, og køreturen bestemtes at gå til "Krybily" Kro, hvor der som speciale fandtes stegte ål, og så var der keglebane. Bedømmelsen strakte sig over hele dagen, hvilket kan begrundes med maskinvanskeligheder. Eksplosionsmotoren af denne årgang havde med hensyn til pålidelighed intet til fælles med gangen i et kronometerur. Dog er det nærmest at antage, at kroens kulinariske opbud har lagt beslag på langt den største del af tiden, der medgik til afprøvningen. I nutiden er det ganske vist ikke almindeligt, at de herrer motorsagkyndige spenderes på middag af deres klienter, men her forelå jo den forskel på vilkårene, at herren af år 1900 ikke tid-

ligere havde haft lejlighed til at tage et automobil i øjesyn, hvorimod herrerne nu er adskilligt bedre inde i de forhold, hvori de eksaminerer. Dengang kunne "køreprøven" sandsynligvis ikke få karakter af afhøring, langt mindre rådgivning, thi ægget måtte jo her nærmest lære hønen.

Men hvorom end alting er: der udfærdigedes en køredygtighedsattest på et almindeligt håndskrevet ark papir uden gyldighedsbegrænsning. – Ak ja! – Hvor var det herligt i gamle dage. Da behøvede man ikke at ned sætte farten til det halve, fordi man et stykke forude på landevejen øjnede en uniformeret person. Man blev ikke jaget som vildt fra den ene ende af vort kære fædreland til den anden af opsynsautomobiler. I de samme gamle dage, da man kun afkrævedes 0,45 øre for en flaske Ålborg Taffel og 0,75 øre for en flaske Sct. Croix Rom, inkl. 1 stk. citron (men ekskl. flasken), havde vi ingen spiritusparagraf.

VOGN NR. 2 KOMMER TIL

Det tidspunkt rinder mig nu i tankerne, hvor der i Vejle Amt indregistreredes en motorvogn mere. Det var en "Oldsmobile", Amerikas første produkt med navn efter motorpioneren R. Olds. Ejeren af denne hed Ravn og boede i Viuf mellem Kolding og Vejle. – Men du godeste, sikken en rok! Den var dog udstyret med en fordel frem for vor vogn. Den havde et læderdækket til at knappe om benene i regnvejre og til forebyggelse af reumatisme. Dens maskineri var dertil også vandkølet, men så var det også slut med fordele. Motoren var sammensat af det mindste antal cylindre, man med rimelighed kan forlange den til at arbejde med, nemlig een ene-

ste. Den lå i liggende stilling under en lem bag i vognen.

Nu var der to bilejere i amtet, og de fandt snart hinanden, thi her var der gode råd og meninger at udveksle, og de to bilister blev så gode venner, at de kunne begynde at drille og hovere over hinandens køretøjer. Da Oldsmobilens motor naturligvis ikke var i dynamisk balance, gennemrystede den vognen under gangen, hvilket foranledigede min fader til at sige til ejeren: "Det er en upraktisk karet, du har, for du kan ikke engang, med hænderne på ryggen, kysse din kone i den, uden at du i hvert fald først standser maskineriet!"

En tid senere besøgte Oldsmobilens ejer os i Kolding og indledte straks, henvendt til min fader, med et: "Go Daw! – Ja, no ka do godt holde dig hjemme med dine 2 sylinner, for no kør a med 3 sylinner!" – "Kører du nu med 3 cylindre?" gentog fader, og så spørgende ud. – Kunne der om muligt have fundet en ændring sted af motoren? Hr. Ravn afbrød forbavelsen med at fortsætte: "A ska sæj dæ, den anden dav hae a en passager køren med til kirk. Vi sku til begravelse, og i den anledning had' vi hver en sylinner på hovedet!"

Min fader solgte vognen år 1906 til en forretningsdrivende i Svendborg. Den opbevares nu på Teknologisk Instituts Museum i København.

Nu kunne det tænkes, at læserne måske antager, at forfatteren af ovenstående må være en gammel mand, sådan i lighed med en veteran, der fortæller om vor sidste våbenkamp i grænseområdet. Til en sådan tanke vil jeg illustrere automobilismens ungdom med at oplyse, at selvom motorvognenes spædste barndom i praksis er selvople-

vet, findes der ikke grå hår på mit hoved! Automobilismens kolossale ekspansion i det forholdsvis korte spænd af åremål fremgår også deraf, at der her i landet i 1909, det første år, hvor der her i landet foretoges en optælling af motorvogne, kun fandtes 699. I dag findes der alene på vore nordatlantiske småøer "Færøerne" 82 vogne.

Zuerst verlacht, dann nachgemacht!

EFTERSKRIFT

Knud Degnbol skriver: Der er uden tvivl tale om den første bil, der er fremstillet her i landet med salg for øje. Men det er ikke Danmarks første bil. Her må Hammelvognen være selvskreven. Der er også flere gange i 1890-erne blevet importeret biler fra udlandet.

Men Firmaet Brems i Viborg gik alvorligt ind for sagen. Senior i firmaet, J. Th. Brems, købte i Tyskland en motorcykel af mærket "Hildebrandt & Wolfmüller" og lærte deraf, hvordan et motorkøretøj i hvert fald ikke skulle laves. To af sønnerne, Aage og Jacob, blev i 1899 sendt til Eisenach, hvor de fik arbejde på den fabrik, der fremstillede Wartburg biler på licens fra en fransk fabrik. Da de havde arbejdet der i et halvt års tid, rejste de hjem igen med en mængde notater om, hvad de havde set og lært. Det kan man godt se, hvis man sammenligner billeder af en tidlig Brems-bil med billeder af en Wartburg. Blandt andet er det skrånede starthåndtag anbragt på højre side, så der kunne startes fra sædet, karakteristisk for begge.

Firmaets første bil kørte første gang tidligt om morgenen på grundlovsdag år 1900. I løbet af kort tid blev den gjort så driftssikker, at der kunne foretages ture til både Randers,

Horsens og Århus. Det må siges at være imponerende, når man tænker på, at på den tid måtte selv tændrørene fremstilles på eget værksted. Bilen blev præsenteret for pressen i København, og Henrik Cavling skrev en begejstret artikel om den i Politiken den 25. juli.

Det var denne bil, der kom til Kolding.

Jacob Brems, der i mange år boede på Rendebanelen i Kolding, fortalte i 1965 til bilhistorikeren Thorkild Ry Andersen, at cykelhandler Nylander, der også var maskinmester på Saftstationen, købte den for 1200 kr. Det må siges at være billigt i betragtning af, at firmaet averterede med deres bil til 2800 kr. netto af fabrik. Men den første bil var selvfølgelig også blevet brugt flittigt til demonstrationskørsel.

Oldsmobile var den allerførste masseproducerede bil. Allerede i 1902 produceredes 2100 biler og i 1905 5000 biler. Den var primitiv, men robust. I 1903 kørte en af dem tværs over USA. Der fandtes (og findes stadig) adskillige af dem også her i landet. Mod sådanne konkurrenter har familien Brems kæmpet forgæves. Det indså de også selv, og der blev kun bygget ca. 8 biler, der næsten alle var forskellige.

Nylander fortæller, at faderens bil senere kom til "Teknologisk Instituts Museum" i København. Det lyder mærkeligt. I så fald burde den være bevaret i dag, men der kendes ikke nogen bevarede Brems-biler. Desuden er der ikke noget, der hedder Teknologisk Instituts Museum.

Jeg har fundet på en forklaring på dette. Det er kun et gæt, men jeg synes selv, at det er et helt godt gæt: Engang for mange år siden købte en legetøjshandler Jacobsen i Odense en gammel bil af et ukendt mærke for at

bruge motoren i en båd. Projektet blev aldrig til noget, og bilen blev stillet til side i en baggård i Nedergade. I 1928 blev den fundet frem, og skænket til Historisk Teknisk Samling, der senere blev til Danmarks Tekniske Museum. Sagen vakte opsigt i Odense. Bilen blev omtalt som Danmarks ældste bil, og den blev udstillet på Flakhaven, før den blev sendt til København. I Fyens Stiftstidende blev der skrevet om den, at den skulle til Teknologisk Institut!, og der var også et billede af den. Der blev også i forskellige andre tidsskrifter skrevet en masse sludder om bilen.

Måske har Nylander læst denne historie og af omtalen af bilen som Danmarks ældste bil fået den opfattelse, at der var tale om hans fars gamle bil. Selvom han har set avisbilledet, kan man da sagtens tage fejl efter næsten 30 års forløb. Navnlig da billedet er taget fra venstre side, så man ikke kan se, at den ikke har starthåndtag på højre side. Dette kan forklare, at han tror, hans fars bil befinder sig på "Teknologisk Instituts Museum".

Legetøjshandlerens bil eksisterer endnu. Den blev i mange år opbevaret på loftet af Sukkerfabrikkernes pakhús på Christianshavn. Efter ca. 30 år blev den fundet frem og restaureret af nogle medlemmer af Dansk Veteranbil Klub og kan nu ses på Danmarks Tekniske Museum. Det vides stadig ikke, hvem der har fremstillet den. Familien Brems vil ikke kendes ved den.

KILDER:

Jydske Tidende 15. juni 1934.

Th. Ry Andersen: *Danske biler og motorcykler 1900-1920*.

Th. Ry Andersen: *Man drejer i Håndsvinget til Motoren* går.

Veteran Tidende nr. 279, 280 og 314. – 1999 og 2002.

Hassings Billeksikon.

FRA FYRBØDER TIL FALCK-CHEF

AF ARNE E. FOGED

Falck er der altid – sådan lyder Falcks slogan. Men sådan har det ikke altid været. Vi skal helt tilbage til 1927, før den første Falck-bil i form af en Zone-brandsprøjte dukkede op i Kolding. Derved er vi ved starten på sidste etape af min fars eventyrlige liv – for det er nemlig ham, denne artikel drejer sig om.

Min far, Martin Nielsen Foged, kom til verden i Gassum ved Randers den 13. februar 1880, som søn af landmand Niels Foged og hustru, Marianne. Sin opvækst fik han i Gassum, hvor han tidligt kom ud at tjene. Men sønen trak, og i 1898 besluttede han sig for, at nu skulle det være. Han tog på sønen – og han nåede langt omkring i de 11 år, han sejlede. En tur til Grønland blev det også til, og her prøvede han bl.a. at gå på jagt. Far var ikke bange for at tage fat og tog arbejdet, hvor det bød sig. Så han har prøvet at sejle både som donkeymand og som kedel- og maskinpasser, et job, der kom ham til gode, da han gik i land.

I 1909 var han blevet træt af at sejle og slog sig ned i Kolding, hvor der var en pige, som trak. Den 28. februar blev far gift med Kirstine, født Birk. Hun stammede fra Taps og var for øvrigt søster til overgendarm J. P. Birk, som blev skudt i Padborg af civile (hjemmetyskere?) den 9. april 1940, da tyskerne invaderede Danmark.

Far fik hurtigt arbejde i Kolding, først som

arbejdsmand hos produkthandler Stein i Låsbygade. Men det varede ikke længe, inden han omkring 1910 skiftede til Kolding Syd-baner, der på dette tidspunkt var i gang med at anlægge Vamdrup-linien. Den sidste tid her arbejdede han som fyrbøder.

Så gik det ellers slag i slag med forskellige jobs her i byen – for far var trofast mod Kolding. Den rigtige rækkefølge har jeg ikke helt styr på. Men det blev da til arbejde på Kolding Vandværk, hvor han var ansat i ca. fire år, så på Kolding Havns muddermaskine og endelig som fyrbøder på Centralmejeriet, som dengang lå i Sct. Jørgensgade, hvor Harden Møbler senere fik forretning.

I 1923 havde far den store sorg at miste sin kone, som døde i barselseng, og far stod alene med tre drenge, min storebror, Vagner, mig og den lille nyfødte, Karl, som senere blev bortadopteret, da far ikke kunne klare tre børn. 1923 blev også året, da far startede som droskevognmand i Kolding. Det var lige et job for ham. Her kom han hurtigt i kontakt med en masse mennesker – så han var i sit es.

Senere giftede han sig igen, denne gang med Kathrine, født Jensen, som stammede fra Bøvlingbjerg, og hun blev så min “pamor”. Far havde åbenbart fået blod på tanden med droskekørslen, for den 4. november 1925 kunne man i Kolding Folkeblad og Kolding Avis læse en 2-spaltet annonce, der

meddelte, at nu startede Søndergades Lillebilstation i Hotel Hvide Hests gård. Der reklameredes med vagt hele døgnet, og annoncen var underskrevet med navnene M. Foged, Johs. Nielsen og H. C. Overgaard. Senere kom vognmand M. Chr. Høj med i lillebilerne. Det fremgik af en annonce i dagspressen i januar måned 1926, hvor man reklamerede med Søndergades Lillebiler. Underskrevet De forenede Lillebiler.

Jo, der skete noget i Hotel Hvide Hests gård. Foruden lillebilernes kontor havde Chr. P. Thomsen cykelværksted lige som Bramsens Rutebil, der kørte ruten til Agtrup, Agtrupskov og Sdr. Stenderup, holdt til i gården.

I 1927 dukkede et par herrer op i Søndergade for at tale med far. Den ene var direktør Rud. Falck. De ville tale med ham om oprettelse af en Zone-brandsprøjte i Kolding. De var blevet henvist til ham af kriminalassistent Elkjær, Statspolitiet, som det hed den gang. Resultatet blev, at far blev enig med direktøren om oprettelsen af en sådan brandvagt i Kolding med far som leder med assistance af vognmand M. Chr. Høj.

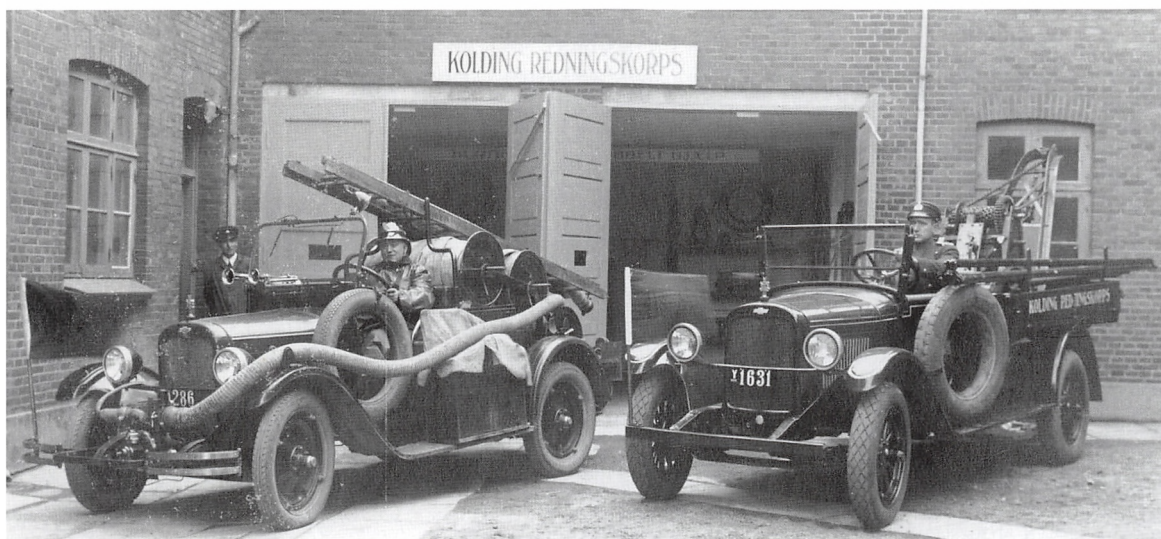
Allerede i december 1921 havde der været tale om, at Kolding skulle have en Falckstation. Det fremgår af et referat i dagspressen om et møde, Industriforeningen havde arrangeret med direktør Falck som foredragsholder. I januar 1926 kunne man i et interview med direktør Falck i Kolding Avis læse, at han havde planer om en redningsstation i Kolding. Dette kom frem i forbindelse med et tilbud til Kolding Kommune om at stille en ny brandsprøjte til rådighed for en pris af 20 øre pr. indbygger – i landkommunerne kostede det 10 øre pr. indbygger.

I den anledning tilbød firmaet A. L. Johansen & Søn i et brev til Falck en grund på 24.600 kvadratmeter med store en-etages bygninger til brug for en Falck-station. Grunden var centralt beliggende ved Sdr. Havnegade på vejen fra havnen til Domhuset. Firmaet ville gerne forhandle, hvis et sådant projekt skulle blive realiseret. Men der blev ingen pølser af det skind. Falck fik ikke brandslukningen i Kolding Kommune. Det blev i stedet Vejle, der kom først med en redningsstation, der blev åbnet i juli 1928, efter at der var dannet et selvstændigt aktieselskab.

I november 1927 var Zone-sprøjten – en Chevrolet, monteret med tre tromler med slanger plus en frontpumpe, der kunne præstere 1.000 liter vand i minuttet – klar i Kolding i Hotel Hvide Hests gård i Søndergade. Min far og M. Chr. Høj havde forinden været på et brandslukningskursus, og ellers var det meningen, at de unge chauffører fra Søndergades Lillebiler skulle assistere ved brand.

Allerede den 25. november 1927 kom brandsprøjte og mandskab for første gang i ilden ved en større brand på Kjellerupgård i Binderup. Få minutter efter alarmeringen øste sprøjten sine 1.000 liter vand i minuttet ud over brandstedet. Rundt om i landkommunerne fik man nu øjnene op for, at dette moderne slukningsmateriel var de gamle sognesprøjter langt overlegne, og det resulterede i, at Falck snart fik tegnet overenskomst om brandslukningen i mange af disse landkommuner.

Forholdene i gården i Søndergade var ikke de bedste. I 1928/29 flyttede man op i lejede garager i Borgens lokaler i Karolinegade, og man udvidede nu med en kranvogn, da der viste sig at være et stort behov for en sådan

Øverst Kolding Redningskorps med brandsprøjten i Søndergade, ca. 1927, nederst i "Borgens" lokaler i Karolinegade. Martin Foged sidder i brandbilen.

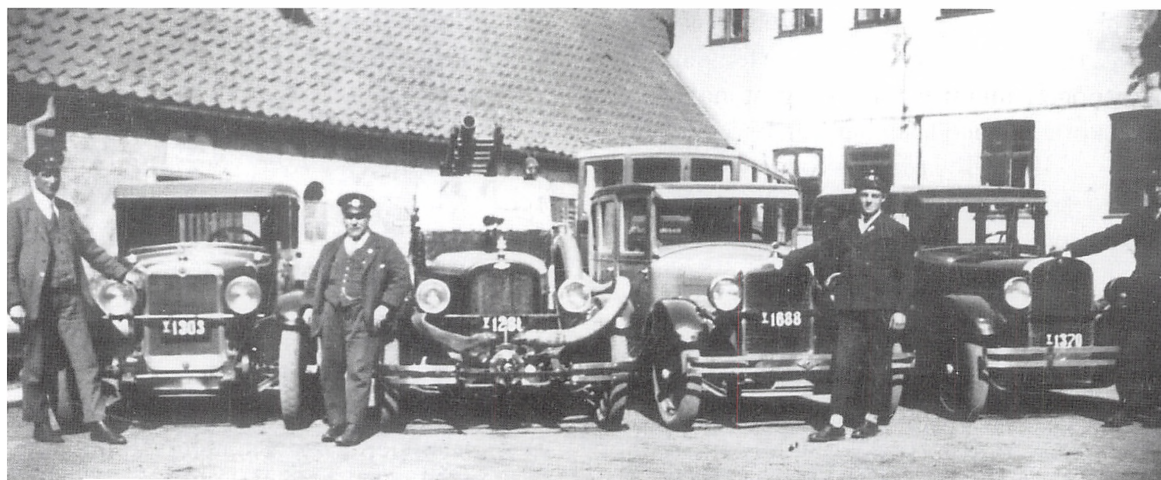
til at assistere ved autouheld. Man fik efterhånden også mere redningsmateriel, bl.a. til dyreredning, så man nu også var i stand til assistere ved dyreredninger på landet. Senere kom en ambulance til, en gammel Adler med åbent førerhus, og man overtog sygekørslen med patienter til Sct. Hedvigs Klinik.

Men forholdene blev hurtigt for trange med de tre garager. På møder hos Falcks hovedkontor i København, hvorunder stationen i Kolding hørte, havde far flere gange presset på for at få en egentlig redningsstation i Kolding, og i januar 1930 kunne man endelig flytte til en nybygget redningsstation i Hotel Hvide Hests gård i Søndergade. Her fik man rådighed over fem garager, vagtstue med soverum, kontor m.m. I forlængelse af Falckkontoret blev der bygget kontor til Søndergades Lillebiler. Far samlede nu sit arbejde om Falck, og M. Chr. Høj overtog lillebilerne.

Med flytningen kom der også flere biler, ligesom der blev antaget fast mandskab, og her kom fars tidligere chauffører i første række, bl.a. Jens Lutken, Richard Højrup Hansen og endelig Nis Jensen, som senere blev assistent. Endvidere blev Esther Kjerside ansat som kontorassistent.

Nu var det efterhånden en komplet redningsstation med flere biler klar til assistance, bl.a. en dyretransportvogn, da man havde tegnet kontrakt med Andelssvineslagteriet i Kolding om transport af syge og tilskadede dyr til slagteriet. Endvidere var der anskaffet en ny Buick ambulance, så man nu rådede over to. Med anskaffelsen af denne nye ambulance modtog man også Pullmotor, så man var i stand til genoplivning af patienter. Senere gled Pullmotoren ud til fordel for Carbogen-apparatet, der skulle være mere effektiv.

Overtagelsen af brandslukningen i de fle-

Kolding Redningskorps og Søndergades Lillebiler i Søndergade 30, 1930. Fra venstre er det M. Chr. Høj og Martin Foged.

ste af landkommunerne betød også, at Falck stod for uddannelsen af det frivillige brandmandskab i disse kommuner, hvilket betød mange øvelser, så mandskabet blev fortrolige med materiellet.

Selv om far havde nok at se til, havde han alligevel energi til at starte nyt, og den 7. januar 1931 var han sammen med ni droskevojnemænd med til at starte Kolding Taxa. Den første bestyrelse bestod foruden min far af Cl. Ahn, J. Schultz, E. Lindhardt og M. Andersen. Senere fik man kontor og vaskeplads i Mazantigade, og Carl Jacobsen blev antaget til at passe kontor og servicestation og overtog sammen med sin kone lejligheden over kontoret.

Ifølge protokollen fra den tid blev der holdt mange møder med politikommissær Kleberg angående oprettelse af faste holdepladser og tilladelse til kapring af passagerer ved restauranter. Jeg kan huske, far fik tildelt holdepladsen ved slagteriudsalget, der da lå på hjørnet af Haderslevvej og Tøndervej. Det var ikke nogen attraktiv holdeplads, så han blev senere flyttet til Akseltorv. Men det var ikke nogen lukrativ forretning at have en Taxa kørende med fast chauffør, og i slutningen af 1932 solgte far Taxa-vognen, men bevarede stadig tilknytning til Kolding Taxa og var ved sin død æresmedlem af foreningen.

Hidtil havde far selv stået for al abonnementsregning, ligesom han også kørte ud for at opkræve abonnement. Men det tog efterhånden for megen tid, og i 1933 blev Johannes Fabrin ansat som såkaldt akkvisitør, og abonnementsallet steg betragtelig, så man nu var oppe på ikke færre end 168 virksomheder, der havde tegnet Falckabonnement plus mange vognmænd og private.

Martin Foged instruerer frivillige i slangeudlægning, ca. 1940.

Direktør William Falck, som i 1933 havde overtaget posten som øverste chef for korpset efter broderen Rud. Falcks alt for tidlige død, var stærkt interesseret i Kolding-stationens vækst og kom ofte på besøg i byen. Nu var William Falck en herre med temperament – og det var far også. Så det var ikke altid, de var enige, og så blev der talt med store bogstaver – meget store bogstaver, så det kunne høres over hele gården. Men de sluttede altid som gode venner. Far var nu heller ikke typen, som bar nag til folk. Når diskussionen var slut, var alt glemt.

Stationen i Søndergade var i fuld vækst, og der skete da også nyanskaffelser hen ad vejen, bl.a. en ny brandsprøjte, som var i stand til at udlægge skum. Nyanskaffelsen var også nødvendig, når man skulle betjene de efterhånden 21 af oplandets kommuner, hvor man havde slukningspligt – og far var glad. Hans ihærdighed og hans store kendskab til lokalbefolkningen bar nu frugt.

Den 1. oktober 1937 kunne far og Falck i Kolding holde 10 års jubilæum, og i den anledning fik far ved en lille højtidelighed overrakt Falcks 10 års hæderstegn. Det var en stor dag for ham, at han var nået så langt. Men han havde også været ihærdig og gjort et stort arbejde for Falck og stationen især. Det var ham også magtpåliggende at sørge for en god presse, og den blev altid inviteret, når der var anskaffet nyt materiel eller der var mærkedage på stationen. Det var med til at skabe et godt omdømme i befolkningen.

Men det stoppede ikke her. Far var klar over, at tiden var ved at løbe fra stationen i Søndergade, da man begyndte at tale om en viadukt i stedet for baneoverskæringen ved Sønderbro og senere en eventuel forlængning af Haderslevvej. Han fik efterhånden direktionen i København med på ideen om en helt ny Falck-station. Far kom i forbindelse med murermester Michael Sørensen i Søndergade. Han havde to grunde i Sydbanegaade og var villig til at bygge station og boligkompleks.

Det blev arkitekt Oskar E. Kjer, København, som kom til at slå stregerne til den ny station, som foruden garageanlæg til seks biler og stort slangetårn skulle bestå af en fire etages ejendom med 16 stk. 2-vær. lejligheder, hvoraf én skulle bruges til Falck-stationens vagtlokale, soverum med fire etagesenge, kontor m.m. Byggetilladelsen gik hurtigt igennem, og den 16. marts 1939 kunne der holdes rejsegilde på byggeriet. Det foregik på øverste etage af boligerne i overværelse af en fuldtallig presse, endvidere direktør Harry Falck, som sammen med far, murermester Sørensen og håndværkerne kunne glæde sig over byggeriet, som nu var så langt fremme,

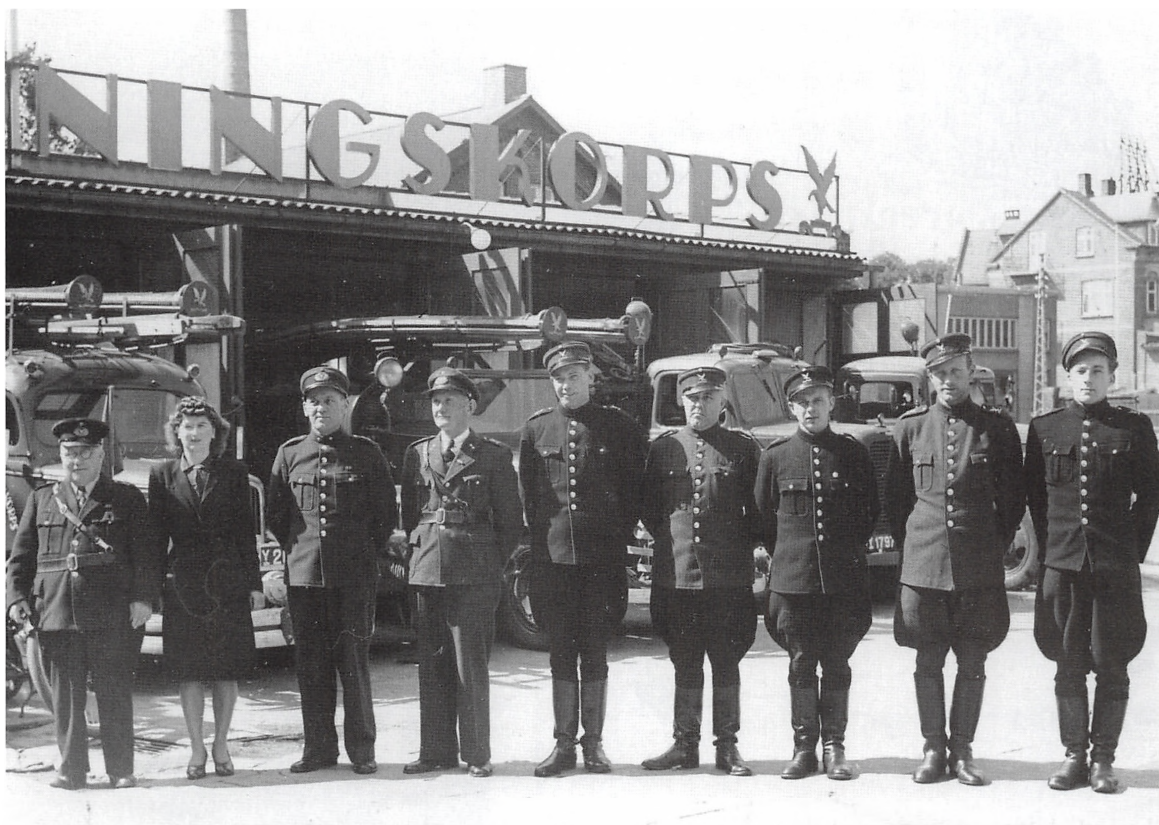
at stationsanlægget kunne tages i brug i maj, og boligerne medio juli måned.

I kælderen under vagtlokalerne blev der indrettet bombe- og brandsikret rum. Dette rum blev for øvrigt under krigen brugt, når personalet fra CB-tjenesten skulle afprøve deres gasmasker. Jeg prøvede det, da jeg var indkaldt. Vi blev sendt ned i dette rum, der blev fyldt med tåregas, og så skulle det nok vise sig, hvis gasmasken ikke sad korrekt.

Med denne station fik man de bedste udrykningsforhold, god gårdsplads og et længe savnet slangetårn, hvor man kunne tørre brandslangerne efter brand. Etableringen af denne ny station betød også mere materiel, bl.a. en ny Chevrolet-ambulance, udskiftning af den gamle brandbil med en ny med påhængssprøjte plus en kranvogn mere samt ansættelse af mere personale, så der nu var fem reddere, en assistent, en akkvisitør, en kontorassistent og far som stationsleder.

I tilknytning til stationen var der som sagt bygget et boligkompleks med lejligheder, og her flyttede hurtigt – foruden mine forældre – tre af stationens personale ind, så de kunne tilkaldes i pressede situationer. Det betød også, at far ikke fik megen frihed, idet det var så nemt at stille telefonen om eller kalde ham ned, når der var problemer.

Så kom krigen – og med den alle de restriktioner, der fulgte i kølvandet. Benzinrationeringen ramte også Falck, og det betød bl.a., at man måtte bygge gasgenerator på en kranvogn og på den ambulance, der mest blev benyttet til sygetransport. Det var en hård tid, og det sled på far, at man ikke var i stand til at yde abonnenterne den service, de var vant til. Men sådan var forholdene, og man måtte finde sig i dem.

Falcks Redningskorps i Sydbanegade. Fra venstre er det Martin Foged, Hedvig Kjerside, Nis Jensen, Johs. Fabrin, Søren Steffensen, Heinrich Lauritsen, Henry Jensen, Aage Busch og Tage Christensen. Foto fra ca. 1944.

Far var stolt af sit personale, og derfor ramte det ham også utrolig hårdt, da den 37-årige redder, Willy Johansen, den 6. april 1944 blev kvæstet ved en ulykke på bakkerne ved Gudsø. Johansen kom i klemme mellem kranvogn og en anhænger, da han skulle fastgøre slæbegrej. Kvæstelserne viste sig at være alvorligere end først antaget, og efter et kort sygeleje døde Willy Johansen. Den 3. marts havde far netop dekoreret Willy Jo-

hansen med Falcks 10 års hæderstegn, og det var svært for ham, da han skulle holde mindetalen over den unge redder. Det var heldigvis den eneste gang, han mistede en af personalet på stationen.

Efter krigens afslutning kom der atter fart i udviklingen på stationen, bl.a. med udskiftning af kørende materiel, også personalet forøgedes. Den 1. oktober 1947 måtte far efter 20 års tjeneste pga. alder forlade sin el-

skede Falck-station og overdrog den til den 25-årige Jørgen Falck, søn af direktør William Falck. Det skete ved en parade i Sydbanegade. Ved sin afsked fra Falck blev far bl.a. belønnet med diplom og bronzemedalje fra Foreningen til Dyrenes Beskyttelse i Danmark for – som der står – “modig og resolut Optraeden ved Redning af Dyr i vanskelige Situationer.”

Det var en ny tid, der begyndte for far, men han fik hurtigt job inden for forsikringsbranchen og købte senere en lille tobaksforretning i Katrinegade. Men det stille liv gjorde ham rastløs. Forretningen blev solgt, og det begyndte at gå tilbage med helbredet. I starten af juli måned i 1949 blev far ramt af

Stationsleder ved Kolding Redningskorps, senere Falck, 1927-1947 M. Foged.

en blodprop i hjernen, og han døde få dage efter. Han blev kun 69 år, men han var slidt op, og man kan vist roligt sige, at han nåede at få et bevæget og spændende liv.

OM APOTEKER HERMANN REIMINCH – HANS SAMTID OG EFTERKOMMERE

AF VILLY RASCH

Efter reformationen var Europa et uroligt og brydningsfyldt område med modreformation, forfølgelser, henrettelser og krige, og sådan noget skaber flygtninge.

EN FLYGTNING KOMMER TIL BYEN

Herman Reiminch kom ugift til Kolding i begyndelsen af 1580'erne fra Koesfeld i Westphalen. Det ligger midtvejs mellem Münster og den hollandske grænse. I hans hjemegn, der ligger i grænselandet mellem protestantiske og katolske områder, var der ikke rart at være for driftige folk.

Herman Reiminch kastede sig over apotekervæsenet; har muligvis kendt til det i forvejen. På den tid var der ingen apoteker i Kolding, undtagen når kongen var på slottet. Så fulgte der en hofapoteker med. Men der var en kræmmer i byen, *Arent Falenkamp*, som havde et begrænset udvalg af apotekervarer. Han var i øvrigt også kommet fra Koesfeld.

I september 1586 aflagde Hermann Reiminch sin borgered og fik borgerskab og bevilling på at drive apotek i Kolding. I henhold til bevillingens indhold forpligtede han sig til at være velforsynet med urter, specier, konfekt og andet nødvendigt og at holde en vinkælder forsynet med vin til rimelig pris til kongens besøgende og magistraten (borg-

mester og rådmænd). Han fik skattefrihed, men skulle til gengæld give magistraten ½ ame (78 pottes) vin til deres julefrokost.

FLYGTNINGE SØGER SAMMEN

Apoteket i Kolding var landets 4. apotek efter København, Viborg og Haderslev. Haderslev fik sin bevilling 1583, og her har Herman Reiminch sikkert hentet megen erfaring. Han kendte nemlig en familie Schumacher i Haderslev, der også stammede fra Koesfeld. Købmand og vinhandler *Wilhelm Schumacher* (Schomacher), søn af rådsherre i Koesfeld *Herman Schumacher*, der havde måttet flygte pga. de religiøse stridigheder i byen, var i Haderslev blevet gift med en borgmesterdatter og var ved sin død i 1583 også selv borgmester. Wilhelm Schumacher havde 3 børn, som var guld værd for Herman Reiminch, nemlig sønnen *Carlo*, som var vinskænk i rådhuskælderen, datteren *Mette*, som var gift med byens nye apoteker, westfaleren, *Antonius Battus* og datteren *Margrethe* (f. 1560), som blev hans hustru. Hun blev i Kolding kaldt *Margrethe Skomagere*.

APOTEKEREN BYGGER GÅRD PÅ TORVET

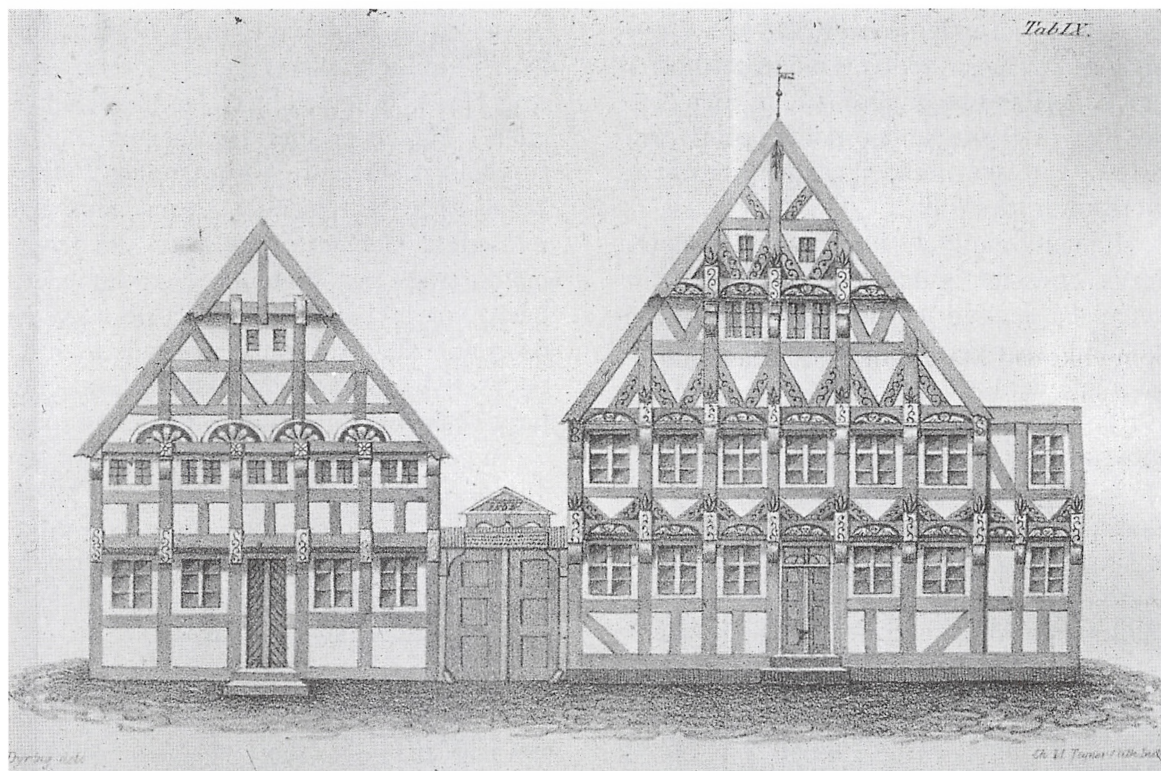
Det gik dem godt. Tiderne var gode, de for-

stod sig på forretningerne, hoffolk var ofte i byen, og de tog godt til sig af de våde varer. Godt nok var der i det nybyggede rådhus' kælder (indviet 1582) en vinstue, som bestyredes af Arent Falenkamps datter *Magdalene Falenkamp*, men hun var jo deres landsmand, så de har nok sagtens kunnet lave prisaftaler.

I 1595 byggede de hus på torvet. Et flot renaissancehus i stil med dem, Chr. 4., adelen og købmand Jens Bang i Aalborg byggede på den tid, blot med gavlen mod gaden efter sønderjyds skik.

Hvad handlede de med? Nok væsentligst

naturmedicin, som de selv lavede af urter, rødder og bær. Men de havde også eksotiske varer som *Theriac*. Heri indgik 87 forskellige ting, deriblandt hugormekager. (Hugormene fangedes om foråret, flåedes, og hoved og hale afhuggedes. Kødet kogtes med salt og dild og æltedes med ristet brød). Af markedsføringsmæssige grunde foregik fremstillingen ude på torvet. Disse kager spistes med vand og vin og var godt "for næsten alle menneskelige bræk og bryst lige ned til svimmelse, hovedværk og tandve". Man kunne også købe menneskefedt og pulveriseret menneskekranie. Her optog mestermanden kon-

Tegning af Reiminchs gård, senere kaldet Borchs gård som gengivet i Fyhns Koldinghistorie fra 1848.

Døroverliggeren til Reiminchs gård, Akseltorv 2 a.

kurrencen, men da apotekeren foreslog, at de hver for sig holdt sig til, hvad de var bedst til, trak bøddlen sig.

Allerede 3 år efter huset var færdigt, døde Herman Reiminch (1598). Han blev begravet under Sct. Nicolai kirkens kor, en fornem placering.

FAMILIESAMMENFØRING

Som enke sad Margrethe Skomagers nu tilbage med 4 små piger, nemlig Cathrine (f. 1592), Anniche (f. 1593), Maren og Margrete (f. 1598) – og så det store nye apotek. Hun fik dog hjælp ved familiesammenføring fra Koesfeld.

I 1607 omtaltes en *Johan Reiminch*, som løste borgerskab i Kolding i 1611 og blev gift med Maren. En anden indvandrer *Gert Grave* også fra Koesfeld løste borgerskab 1612 og fejrede samme år sit bryllup med den nu 19-årige Anniche. Det synes, som om Johan har været værtshusholderen og Gert provisoren, men bevillingen gik stadig på Margrethe

Skomagers. Gert døde barnløs 1619, og inden 1622 var også Johan og Maren borte. De efterlod datteren *Lisbet Reiminch* (f. 1614). I 1622 kom en ny indvandrer *Baltzer Brabant* fra Greifswald til. Han blev gift med Cathrine, og samme år overtog han apotekerbevillingen.

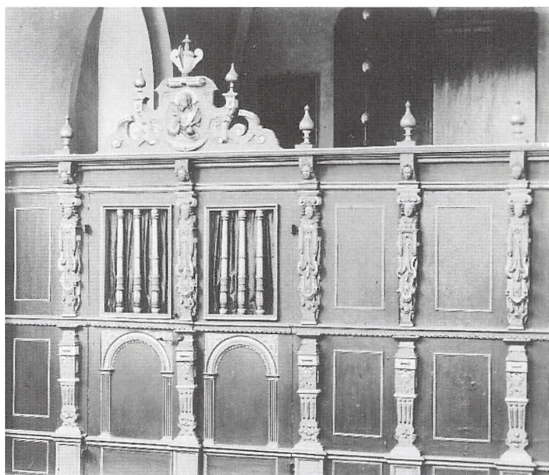
Under Kejserkrigen 1625-26 gik det hårdt ud over apoteket, og Baltzer og Cathrine flyttede til Kristiania (Oslo), hvor de fik bevilling på at drive et nyt apotek, men da Koldingapoteket var genrejst, kom de tilbage, og da han døde i 1644, fik hun bevilling på at drive apoteket videre.

INTEGRATION I BYENS "FINERE" FAMILIER

Anniche giftede sig igen nogle år efter Gert Graves død, denne gang med en "dansker", nemlig slotsskriveren på Koldinghus, *Jeremias Hansen Wulf* og fik med ham børnene *Anna Jeremiasdatter Wulf* (1625-1700) og *Hans Jeremiassen Wulf* (1627-1703). Efter slotsskriverens død 1639, giftede Anniche sig for 3. gang, og denne gang med borgmester og tolder *Morten Nielsen Panck*. Den yngste datter Margrete blev også "dansk" gift med *Lüder Henriksen Spleth*, søn af en slots skriver. Han blev senere borgmester i byen. Og "integrationen" fuldførtes i 1638 med, at den sidste, der bar Reiminch navnet, nemlig barnebarnet Lisbeth, blev gift med rig- og rådmanden *Henrik Raffn*.

I 1635 døde Margrethe Skomagers og blev begravet hos Hermann i Sct. Nicolai Kirkes kor. Der har her været et epitafium for dem begge, men det er bortkommet.

Arvingerne skænkede kirken et korgitter,

Korgitteret, som Hermann og Margrethe Reiminchs arvinger skænkede til Sct. Nicolai Kirke.
Foto: Ludvig Thomsen.

udført i samme renæssancestil som huset på torvet. Det adskilte oprindeligt kor og kirkeskib, men er nu flyttet og adskiller kor og sakristi.

Under den store pestepidemi i foråret 1654 døde Cathrine den 28. marts, 62 år gammel og Anniche den 5. juli, 61 år gammel. Den yngste af søstrene Margrethe blev 80 år gammel og døde altså i 1678. Med hende var 2. generations-Reimincherne borte. De var alle piger, blev velintegreret i Koldings borgmester/rådmandsmiljø, og deres spor findes på ligsten og epitafier i kirken.

3. GENERATION REIMINCH – ANNA WULF OG ANCHER SØRENSEN

Vi skal nu tilbage til Anniche og Jeremias Wulfs datter, *Anna Wulf*. Hun blev gift med sognepræsten ved Sct. Nicolai Kirke, *Ancher*

Sørensen, som bliver stamfader til *Familien Anchersen*.

Ancher Sørensens familie kan egentlig føres et par generationer længere tilbage, nemlig til en rådmand *Povl Jensen* (1509-1572). Han var gift to gange, først med *Anne Ebbes* (død 1550), med hvem han fik sønnen *Jens Poulsen* (død 1592), der blev købmand og rådmand som sin far, men også tolder. *Jens Poulsen* glemte nok at afregne alt overfor kongen, og det kostede ham hans stilling. Han fik også et gratis og tvungent ophold på Koldinghus, og konen, den tidligere omtalte koefelder *Magdalene Arentsdatter Falenkamp* måtte – som vi ved fra tidligere – tage job som bestyrer af den nye rådhuskælder. Hvordan det stod til med hendes sprogfærdigheder, aner man gennem hendes underskrift på ansættelseskontrakten: *Madelen yenss poleessens*.

Ancher Sørensen (1608-1682) var søn af Egtved-sognepræsten *Søren Povlsen* og sønnesøn af *Poul Jensen* og dennes anden hustru *Else Povls*. Hun blev gift 2. gang med Koldingborgmesteren *Ancher Mogensen*, som *Ancher S.* blev opkaldt efter. Han blev student fra Sorø 1626, kapellan ved faderens kirke i Egtved 1633 og sognepræst i Kolding 1635 efter sin farbror *Povel Povelsen*. Han blev gift første gang i 1637 med *Maren Nielsdatter Bøgvad* (1618-1639), som døde under graviditet. Og anden gang blev *Ancher Sørensen* så i 1640 gift med *Herman Reiminchs* barnebarn *Anna*, som da er 16 år gammel.

Det er i *Ancher Sørensens* periode, vi har de to sidste svenskekrige, *Torstenssonkrigen* 1643-45 og *Karl Gustav Krigen* 1657-60. Under den første sendte han *Anna* til *Kerteminde*, hvor hun fødte sønnen *Ancher* (*An-*

sgarius) Anchersen (1644-1701). Under den anden blev hun, som kongen i København "i sin rede".

Karl Gustav Krigen var nok den værste tid, først med svenskerne og derefter med polakkerne, som kongen havde tilkaldt som hjælp, men "de holdt værre hus end fjenden". Oveni disse ulykker kom så i 1659 en voldsom plettyfusepidemi (plettyfus). "1659, da landet blev øde", hedder en bog skrevet om det år, og der blev også tyndet stærkt ud i Reiminchs efterkommerne og deres familier.

Ancher Sørensens bror, Povl Sørensen, der var sognepræst i Hjarup/Vamdrup, flygtede ind til Kolding og døde her, formentlig af pest i 1659. Hans fætter, sognepræsten i Egtved, Peter Iversen, sendte sin kone og datter til Kolding, og hun døde 7. februar 1659, samme dag som hendes mand forsøgte at flygte til Kolding, men blev stoppet, berøvet sine ejendele og dræbt af polakkerne på landevejen mellem Egtved og Kolding.

Margrethe Reiminch mistede sønnen Baltzar Spleth den 15. februar 1659, 17 år gammel, en anden søn Herman den 15. maj, 31 år gammel, og hendes mand, borgmesteren Lüder Spleth døde i maj 1660. Lisbeth Reiminchs mand, rådmand Henrik Raffn døde i august samme år.

Men der sker da også glædelige ting i præstegården i Sviegade, idet præsteparret fik datteren *Annicke* i 1657, meget senere gift med provst *Jochum Brorson* i Hads Herred, og i 1661 *Karen*, som bliver gift med *Rasmus Sager*, residerende kapellan ved Sct. Nicolai Kirke i Kolding (1686-98). Provstindens bror, altså Herman Reiminchs andet barnebarn, den ovennævnte Hans Wulf, var under hele krigen (1656-59) rektor på Koldings lærde Skole,

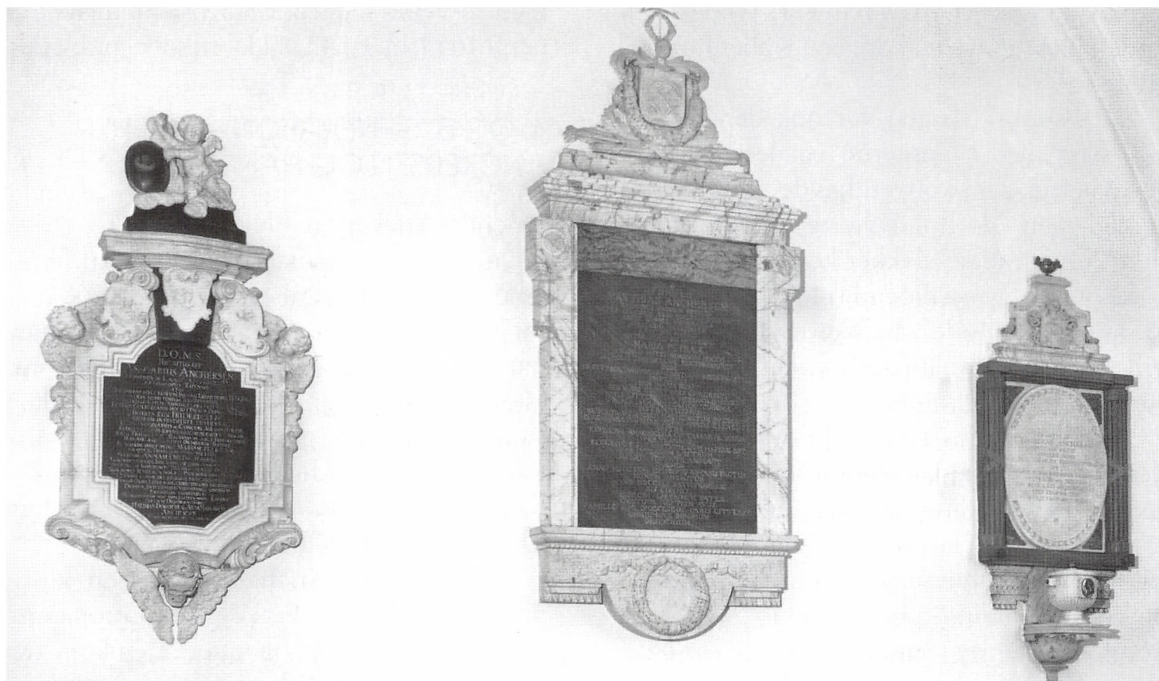
men da Vejles sognepræst, Kragelund, døde af pest i 1659, blev han kaldet til sognepræst der.

4. OG 5. GENERATION – ANCHER ANCKERSEN OG HANS BØRN

Ancher Anckersen blev student i København, rejste på en uddannelsestur til Tyskland, specielt Wittenberg og blev i 1668 rektor ved Koldings lærde Skole. I 1671 blev han magister, og i 1682 blev han så faderens efterfølger som sognepræst ved Sct. Nicolai i Kolding. Han blev gift med *Maren Pedersdatter*, en datter af rådmand, kæmner og kirkeværge i Kolding, *Peder Udsen*, hvis epitafium hænger i kirkens våbenhus.

I 1692 fulgte Ancher Anckersen kronprinsen, den senere Fr. IV på en Europarejse som hofprædikant, og efter hjemkomsten blev han biskop i Ribe og doktor i teologi. Maren Pedersdatter døde, inden han kom til Ribe, og han giftede sig anden gang med ejeren af godset Laage ved Sindbjerg nord for Vejle, *Anna Obling*. Han døde i Ribe 1701, 57 år gammel og hans kiste blev hensat i et gravkammer, han havde indrettet til *Maren* i 1685 "på den nordre side af koret" i Sct. Nicolai Kirke. Det blev senere tilskødet familien "til evindelig eje og brug". Han fik eftermælet: "han var en mand af gammeldags sæder, som kun deri var ny, at han ikke havde den gamle tids fejl".

Hans epitafium i Sct. Nicolai Kirke indeholder blandt andet et portræt (afbildet s. 55), nogle symboler og våbenskjolde og så en lang tekst på latin, som dels giver hans levnedbeskrivelse og dels, i tidens ånd, en overordentlig rosende omtale af hans dyder. Til slut er nævnt de 3 af hans (og Marens) børn,

Ancher Anchersens, Mathias Anchersens og Johan Joachim Anchersens epitafier i Sct. Nicolai Kirke.
Foto: Friis Fotografi.

som overlevede ham, og bekostede epitafiet. Det er *Mathias, Dorothea og Anna Margrethe*. Og hvad blev der så af dem?

Mathias Anchersen (1682-1741) gik i faderens fodspor. Rektor i Fredericia (1701-06), studierejse til udlandet, studerede bl. a. orientalske sprog, som han havde fået interesse for gennem de jødiske rabinere i Fredericia, søgte et professorat i teologi, men fik et i "lavere matematik". Kongen, Frederik 4., kunde ikke lide ham, siges det. Derefter blev han sogneprest i Tårnby, Amager (1715-20), var sogneprest ved Trinitatis Kirke ved Rundetårn (1726-31) og boede i København under storbranden i 1728, hvor hans "velfærd blev

lagt i ruiner". Han sluttede som biskop i Ribe (1731-41).

Epitafiet over ham i Sct. Nicolai Kirke er udført af Johannes Wiedewelt, ham der stod bag gravmælerne over Christian 6. og Frederik 5. i Roskilde Domkirke. Det er i nyklassicistisk stil og indeholder som faderens en levnedbeskrivelse og nogle meget flotte mindeord. Læser man Paul Nedergårds præstehistorie, får man et andet indtryk. Han kunne hverken styre sin egen eller stiftets økonomi og blev derfor umyndiggjort, og han var drikfældig. Kongen omtalte ham som "en fjende af alt godt", og han efterlod enke og syv børn, som måtte fragå arv og gæld.

Mindst ét af Mathias Anchersens børn gik det dog godt, og det var sønnen *Johan Joachim Ancher*, som har bekostet epitafiet for både faderen og sig selv. Det hænger ved siden af og er også udført af Wiedewelt i nyklassicistisk stil. Han blev født 1721, døde 1785, og var i mellemtiden blevet "assessor i rigernes højesteret" og konferensråd (2. rangklasse, en jysk bisp var i 4. rangklasse). Han døde ugift, og hans bære blev ført søværts til Kolding og bragt til familiens gravkammer i Sct. Nicolai Kirke

Biskop Anchers datter *Dorothea Ancher* (1675-1740) blev gift med faderens efterfølger som sognepræst i Kolding, *Johan Pedersen Dorscheus*, som var søn af Fredericia-præsten *Peder Jørgensen Dorscheus* (det latinske navn for torsk), og det blev dermed 4. generation af den familie, der sad på dette embede. Ligesom svigerfar var han en overgang hofpræst for en prins (Christian) på rejse. Han blev ikke i Kolding, men blev 1697 sognepræst ved Helliggejst Kirke i København og 1698 præst ved Vor Frue menighed og provst over Sokkelund Herred. Han døde 1707, og der findes i koromgangen i Københavns Domkirke en ligsten over ham.

Ancher Anchersens anden datter, *Anna Margrethe Ancher* (1677-1744) blev gift med den første sognepræst ved Trinitatis kirken i Fredericia *Christen Sørensen Borch* (1685-1717). Han var født 1655 i Sønder Bork ved Varde, men er ikke i familie med den Borch, der senere gav navn til Reiminchs hus, selvom den slægt også kommer fra den samme landsby. Han blev student fra Kolding 1675, baccalaurus 1677, magister 1686 og provst for Elbo Herred 1690. Hun var kun 40 år, da han døde og måtte lide den

tort, at eftermanden, Jens Bergendal ikke ville overtage hende, da han ville gifte sig af kærlighed med en medbragt jomfru Hylling. Hvad skulle Anna Margrethe så leve af? Heldigvis for hende havde hun gode forbindelser, for kongen bestemte, at pastor Bergendal enten skulle overtage forpligtelsen for hendes 12 børn eller give hende 200 rd. om året, så længe hun levede. Han valgte det sidste, og det blev i 27 år.

Christen Borch og Anna Margrethe Anchersens datter *Johanne Christensdatter Borch* blev gift med sognepræsten, Magister *Morten Thomsen* i Bredstrup ved Fredericia. Han er stamfader til den kendte præste- og højskoleslægt *Bredsdorff* (Bredstrup = Bredsdorff). Hans forældre *Thomas Mortensen* og *Mette Marcussen* kom fra Kolding. Thomas' far var skibsbygger i Tved, og Mettes var rådmand og boede i det hus, der i dag ligger i Helligkorsgade 18 og er byens ældste borgerhus. Deres efterkommere blev i flere generationer borgmestre, rådmænd og præster i Fredericia.

SLÆGTENS SPOR I VEJLE OG HADERSLEV

Hans Jeremiasen Wolf, som vi forlod, da han blev sognepræst i Vejle 1659, blev gift med borgmester Hans Svanes datter, Ingeborg, og de fik sønnen, *Jeremias Hansen Wolf*, som blev hans efterfølger som sognepræst 1693 og sad til 1714. Herman Reiminchs efterkommere passede således Vejles prædikestol i 55 år. De blev afløst af en pastor Eskild Nielsen Busch, som kom fra Harte/Bramdrup og indtil 1708 var gift med en Anne (eller Helle) Henriksdatter Raffn, altså en datter af Lisbet Reiminch.

Men de har sat deres spor, flygtningene fra Koesfeld gennem flere generationer både i Vejle, Kolding og Fredericia – og såmænd også i Haderslev, hvor Schumacher-familien har gjort sig kendt som borgmestre, rådmænd, postmestre, rådhus-vinskænke, toldere og præster (i Stepping).

Indskrift på epitafier og ligsten i Sct Nicolaj Kirke i Kolding:

*For Hendrich Raffn og hustru Lisbeth Reimiche:
Herunder hviler Hendrich Rafn
som gjorde Gud og hver mand gafn.
Gud hannem glæde blandt de fromme,
hands venner glædes did at komme.
I Gud og hos sin husbond kiær
S. Lisbeth Reimiche sover her,
i 15 år i enlig stand
blev tredsindstyve år forsand.
Giv Gud de begge må opstå
og siden ærens krone fåe.
(Ind i kirken og anden flise tv)*

*For Anniche Reiminch: Ærlige og gudfrygtige matrone Anken Hermandsdatter Reiming. Stenen er lagt af hendes mand, der var tolder og borgmester i byen.
Anken Hermandsdatter døde 28. juni 1654 af pesten, 61 år gammel.
Ved siden af skriftovalen står tv Moses med lovens tavle, th Johannes døberen med lammet og sejrspanen. De repræsenterer henholdsvis loven og evangeliet, eller det gamle og nye testamente.
(Ind i kirken, vægtavlen nord for midtergangen).*

For teksten til Ancher Anchersen, Mathias Anchersen og J. Joachim Anchersen henvises til Koldingbogen 1985 s. 21-23.

*Portræt af
Mathias Anchersen
i Ribe Domkirke.*

LITTERATURLISTE:

- Kolding Kirkebog.
NLFamilyBook.
Achelis, T. O: Haderslev i gamle Dage. 1298-1800, 1928.
Dansk Biografisk Leksikon 1979.
Eliassen, P: Koldingbog 1 og 2, 1910 (genoptryk 1974/75).
Fyhn, J J: Efterretninger om Kjøbstaden Kolding, 1848.
Danske Samlinger II 6: Rådmand i Kolding Jens Poulsens Slægtsbog, 1877-79.
Hvass, Lone m fl: Vejles Historie 1.
Hahn-Thomsen, C.: Morten Thomsen og Descendenter, 1941.
Jørgensen, Tove m fl: Skt. Nicolaj Kirke, 1987.
Kvist, J.: Egtved Sogn, 1978.
Moseholm, Knud og Aksel Nellemann: Tre epitafier i Sct Nicolaj Kirke, Koldingbogen 1985.
Nedergaard Paul: Dansk Præste- og Sognehistorie.
Nellemann, Aksel m fl: Kolding Studenter indtil 1856.
Vejle Amts Aarbog 1940: En gammel Købmandsgaard i Kolding.
Vejle Amts Aarbog 1915: Borchs Gaard i Kolding og dens beboere.
Wiberg S W: Alm Dansk Præstehistorie.
Hjorth-Nielsen F: Danske Prokuratorer 1660-1869, 1935.

KOLDINGS BORGMESTERKÆDE

AF K. E. REDDERSEN

“Jeg er overbevist om, at jeg på hele byrådets vegne kan sige firmaet S. Winklers Eftf. tak for den smukke gave, man her har overdraget os. Der er mange måder at fejre et jubilæum på, men når man specielt har ønsket at manifestere 75 års jubilæet hos Winkler ved at forære byen denne gave, så tager jeg det som et udtryk for en forståelse af det komplekse samfund, vi lever i, hvor ingen kan undvære hinanden. Ligesom vi fra kommunens side i høj grad er afhængig af et dygtigt erhvervsliv, så er samme erhvervsliv også med stærke bånd knyttet til byen, og med alle de problemer vi – som borgernes repræsentanter – arbejder med og søger at løse. I denne ånd vil jeg gerne modtage gaven og betragte den som en kæde, der binder by og erhvervsliv sammen, og det være sagt i videste forstand. Foruden at være symbolet på dette bindeled mellem det offentlige og den arbejdende by, vil det også være en kæde, som forbinder fortid med nutid og fremtid. Borgmestre er her kun på gæsteoptræden. De beklæder embedet kortere eller længere – men vil stadig blive afløst af andre, som skal føre arbejdet videre. I dag er det mig, der som borgmester skal modtage denne smukke kæde. Det er værd at understrege, at den er en gave til byen, og at den derfor vil blive båret af alle dem, som følger efter på denne post. Hjertelig tak!”

Ordene, som de nogenlunde korrekt er gengivet her, blev talt i byrådsalen den 31. marts 1967 af daværende borgmester, den

folkekære Peter Ravn, først og fremmest henvendt til repræsentanter fra det jubilerende Koldingfirma A/S Winklers Eftf., en trojka bestående af de tre direktører J. Jacobsen, Aage Langhoff og V. Thorning-Petersen. Denne sidste havde just forinden borgmesterens takketale hyldet Kolding både for sin smukke beliggenhed og for at have givet god grobund for mange industri- og handelsvirksomheder. Som ordførende havde Thorning-Petersen sluttet sin lovprisning med som ordfører for gruppen at overrække “til

Koldings borgmesterkæde udført af guldsmed Bent Gabrielsen 1967. Foto: N. Lisberg.

Dem, hr. borgmester Ravn, en kæde med ønsket om fortsat god fremgang for Kolding by!”

Og så blev kæden af guld hængt om Peter Ravns skuldre af triumviratet, idet meddirektørerne Jacobsen og Langhoff assisterede med at fæstne de til lejligheden udfærdigede små guldknapper på størrelse med en gammel dags kobberenøre helt ude på borgmesterens skuldervat, således at kæden kunne hvile smukt på kroppen. Thorning-Petersen sørgede for, at kædens midterstykke kom til at hænge pænt. Højt placeret og med tilsvarende nedhæng bagtil for balancens skyld. Så at sige skræddersyet til Peter Ravns korpus, hvilket blandt andet medførte, at midterstykket

– Koldings bysegl i 20 karat guld – hang så højt, at den ikke ville kunne dryppe ned i suppetallerkenen under en fremtidig middag.

Og ceremonien forløb festligt som resten af denne martsdag, der efter en frokost på “Saxildhus” via byrådssalen kl. 16 fortsattes på “Hotel Kolding”, hvor byrådet var vært for erhvervsrepræsentanter og – ikke mindst – indbudte fra det store trikotage- og konfektionsfirma Winkler, som havde til huse i Ålegården, der hvor senere Kolding Kommunes tekniske forvaltning og skoleforvaltning fik hjemsted, og hvor der den gang i 60erne var arbejdsplads for knapt 100 ansatte.

Fra byrådssalen den 31. marts 1967 – øjeblikket, hvor borgmester Peter Ravn får hængt den nye smukke borgmesterkæde på sine skuldre af ikke færre end tre direktører fra firmaet S. Winklers Efterfølger A/S i Kolding. Fra venstre ses J. Jacobsen, Aage Langhoff og ordførende V. Thorning Pedersen. Foto: N. Lisberg.

Denne skik med at forære en borgmesterkæde til en kommune, eller som det skete visse steder at bekoste et sådant smykke via en indsamling, var ingenlunde hverdag i 60'erne. To år før begivenheden på Koldings Rådhus var det samme sket i Vejle, hvor den legendariske bykonge Willy Sørensen, ligeledes socialdemokrat, havde fået et tilsvarende hæderstegn hængt om sin hals. Ejenommeligt nok også i forbindelse med et lokalt erhvervsforetagendes jubilæum, idet firmaet Dandy i Vejle i 1965 festligholdt sit 50års jubilæum. E. Bagger-Sørensen, fabrikant og konsul, kunne i Vejles gamle byrådsal overrække kæden til Vejles Willy og dermed sige tak for de mange års husly, sekundret af tredje generation i tyggegummikoncernen Holger Bagger-Sørensen. Jyllands-Posten for 6. oktober det år noterede i sin omtale, at den smukke kæde var tegnet af Bent Gabrielsen Pedersen og udført på Hans Hansen Sølvmedie i Kolding, hvor Gabrielsen foruden at være værktøjer også var kunstnerisk medarbejder. Kæden var i 14 karat guld med et midterstykke, visende Vejles byvåben fra 1556 i 18 karat.

Den kæde, som i 1967 blev hængt om Peter Ravns hals, var tilfældigvis også tegnet af Bent Gabrielsen og forarbejdet af Hans Hansen, den ærværdige sølvmedie i Mazantigade. Det lå ellers ikke i kortene, eftersom Thorning-Petersen fra begyndelsen havde forestillet sig, at arbejdet skulle overdrages Anni og Bent Knudsen i Kolding. Men Aage Langhoff, der havde god fornemmelse for, hvad der rørte sig indenfor dansk kunsthåndværk, og som kendte Gabrielsen og hans kunstneriske kvaliteter, fastholdt, at opgaven skulle udføres i Mazantigade. Og det blev den så.

Bent Gabrielsen ved sit arbejdsbord, ca. 1965.

Begge kæder har da også en række fælles træk, og de skiller sig mærkbart ud i forhold til det guld og glimmer, som landets borgmestre oftest er blevet begavet med. At begge kæders midterstykke, medaljen, i fagkredse også kaldet en bijou, er byens cirkulære segl, er ikke opsigtsvækkende i hvert fald for Koldingsmykkets vedkommende. Her har dette populære seglaftryk fra 4. august 1421 alle dage været byens kendemærke. Overskriften lyder S'CIWITATIS IN KAALDING (segl for byen i Kolding), og i midterfeltet ses afbildet en hel fortælling, der næppe lader sig tyde i enkeltheder. I sin bog fra 1937 "Danske Købstæders Segl indtil 1660" beskriver arkivar P. B. Grandjean dette seglbillede således: "En på en af bølger fremragende sten siddende, venstrevendt, flyvefærdig ørn og en til venstre herfor opvoksende blomst." I sandhed en mageløs beskrivelse.

Både Vejles og Koldings borgmesterkæder er kropsnære og er bygget til at kunne ligge smukt omkring en overkrop, båret af skuldrene fjernt fra halsen. Begge smykkers for-

og bagside er brede, hvorimod skulderparterne fremstår smalle. Udformet således betyder det, at ikke to af kædernes mange led er ens, om end de parvis er af samme mål, dog spejlvendte. Hvor Vejlekæden er ret traditionel, hvad fronten angår, hvor kædens midterstykke er placeret et stykke ned på bærerens bryst og indfattet af de nederste led, så er byseglet på Koldingkæden frigjort af kæden og ophængt i dennes nederste led. Herved opnås to ting. Dels bliver medaljen mere synlig, og dels er der på denne vis skabt en bedre balance mellem for- og bagside, hvilket gør, at kæden hænger smukkere på sin bærer.

Skal man kigge nøjere på Koldingkæden, må man bevæge sig op på borgmesterkontoret, hvor den til daglig ligger sikkert forvaret i et boksrum, men hvor man med glæde viser smykket frem for besøgende. Det er imidler-

tid indpakningen, der først falder i øjet. Gabrielsens smukke arbejde rummes i et fornemt læderetui, en stor æske udført i gedeskind med todelt, sidehængt låg. Et prægtigt stykke kunsthåndværk, som senere skal nøjere beskrives. Nu til selve smykket.

De i alt 26 led på kæden er formet som versal H'er, hvis ben er samlet med kædeøskner. Alle led er savet ud af udvalsede, ca. 2 mm tykke 14 karats guldplader. H'ets tværgående midterbjælke er udført med svaj, således at leddene samlet danner, hvad man nærmest kunne betegne som en række superelipser. På kædens smalleste steder (skulderpartierne) er bredden 2,6 cm, på rygmidten 3,2 cm og fortil, der hvor medaljen er ophængt, er bredden 4,0 cm. Den samlede kæde måler indvendig 29 cm i bredden og 30 cm i højden og er altså nærmest cirkulær, men

Her ses Koldingkæden udført af Hans Hansen Sølvsmiede og tegnet af Bent Gabrielsen, liggende i det fornemme gedeskindsetui fremstillet hos københavnerbogbindermesteren Ole Olsen.

yderst velskabt til en gedigen, bredskuldret person. Samtidig med at kæden falder dybt ned på rygside, hæves medaljen på forsiden så tilpas højt oppe, at den netop er løftet op over det sted, hvor en mandsjakkes reverser mødes. Den ca. 1 kg tunge kæde bærer midterstykket i 20 karat ciseleret guld, omfattet af en ring med en diameter på 6,2 cm, der foroven åbner sig for at gå i indgreb med kædens nederste udadbøjede ben. Elegant!

Og så er kæden endda lidt større. I det før-omtalte etui ligger nemlig løst et ekstra dobbeltled. Leddet kan indføres midt for på kædens bagside som det 27. led. Baggrunden er den, at kæden ved borgmesterskiftet i 1977 viste sig at være for snæver til Peter Ravns efterfølger Bent Rasmussen, som var anderledes bred på begge led. Gabrielsen måtte da i al hast udarbejde reservedelen, som notabene atter er fjernet fra kæden i forbindelse med, at afløseren, Per Bødker Andersen, har kropsmål, der er tæt på dansk standard. I øvrigt ses på kædens bagside, på de nederste led til venstre indgraveret: Peter Ravn 1962-1977, Bent Rasmussen 1977-1985, Per Bødker Andersen 1985 -.

Som allerede nævnt er et til smykket udført etui i gedeskind med til at fremhæve klenodiet. Æsken, der måler 40 x 54 x 6 cm, er udført med todelt sidehængt oplukke og med en bund, der er opbygget med kropsform, beklædt med ruskind, som gør, at kæden kan hvile hele vejen rundt. På oplukkets bagside ses på den ene fløj det velkendte bysegl, på den anden fløj teksten: KOLDING BY. Det fornemme stykke håndværk er udført af bogbinder Ole Olsen, København, kendt i en lang årrække for sin facade i Klosterstræde med de små vinduer fyldt med

håndgjorte bogbind. Kgl. Hofleverandør er han sågar blevet her på det seneste.

At Koldingkæden er skænket i et smukt etui, skyldes givet også Aage Langhoffs indsats, bekendt som han allerede da var med bogbinderen. Til sammenligning kan det anføres, at Gabrielsens Vejlekæde jo også ligger i boks på et borgmesterkontor, også tages frem til beskuelse for en besøgende, men som eneste indpakning har – en plasticpose.

Koldings borgmesterkæde har et sidste lille raffinement: I etuiet ligger der et sæt guldknapper på størrelse med en gammel kobber-enøre. Overfladen er neutral, glat, og et trykknapparrangement på bagsiden gør dem fastbare på bærerens skuldre, så kæden kan fastholdes udspændt. Dette særkende, at kæden først og fremmest ikke hænger og dansker i luften som et pendul, og at den desuden ligger ude i skuldervattet på en herrejackette, gør, at der i en pressemeddelelse, udsendt af Guldsmedefagets Fællesråd den 14. april 1967, står at læse *“selv i en tid, hvor kønsrolledebatten har gode tider, har vi tilladt os at regne med, at det endnu i mange år vil være mænd, der beklæder borgmesterposten i Kolding, siger guldsmeden og smykkekunstneren Bent Gabrielsen Pedersen, der i Hans Hansens Sølvsmedie har skabt det nye, smukke værdighedstegn til byens førstemand. Derfor er denne borgmesterkæde udformet som et mandssmykke, fortsætter Gabrielsen videre og beskriver herefter kæden.”*

Pressen, så vidt det kan ses dog kun den lokale, havde vist højtideligheden berettiget interesse og omtale. Udelukkende ros til gaven og til giverne og – ikke mindst – anerkendelse af Gabrielsens evner som smykke-kunstner. Det kan nok være, at denne pres-

semeddelelse, der med den noget klodsede ordlyd tydeligvis var skrevet af Guldsmedbladets redaktør Bendix Bech-Thostrup, vakte opsigt endda udenfor lokalsamfundets grænser. Til en begyndelse i Berlingske Aftenavis fra 15. april, hvor der i en kort enspaltet under billedet af kæden i etui står at læse, at man i Kolding kalkulerer med mænd til fortsat at bære den viste kæde. Tekst og billede under overskriften: “Kæde kun for mænd?”

Et stykke tid efter, torsdag den 30. maj, tager samme avis så tråden op på ny efter en research i lokaliteten med overskriften: “En hån mod kvinder i politik”, ledsaget af billedet med en smilende Peter Ravn smykket med den funklende mandekæde. Under overskriften uddybende: “Kolding kan ikke få en kvindelig borgmester, fordi byens nye borgmesterkæde bevidst er skabt for at blive båret af en mand(!)”

I artiklen, hvori smykkets skaber i øvrigt benævnes Bent Gabriel Sørensen (!), står blandt andet at læse, at udtalelsen “må føles som en direkte hån mod to kommunalpolitikere i det nuværende Kolding Byråd, nemlig den konservative Asta Laursen, som er medlem af Udvalget for kulturelle Anliggender, medlem af Skolekommissionen og af Skoleudvalget. Sonja Andersen er medlem af Udvalget for kommunale Værker, og de er begge medlemmer af Socialudvalget og Børne- og Ungdomsværnet. Men uanset, hvilke opgaver Asta Laursen og Sonja Andersen har påtaget sig at løse for deres by og dens borgere, og uanset, hvad godt fremtidige kvindelige kommunalpolitikere i Kolding vil kunne gøre, vil de alle sammen i mange år på forhånd være diskvalificerede til borgmesterposten, og det alene fordi de er kvinder og af den grund

På dette fotografi fra 2. september 1985 har borgmester Per Bødker Andersen netop overtaget borgmesterværdigheden – og dermed borgmesterkæden – fra Bent Rasmussen. Den er endnu ikke tilpasset. Foto: Peter Thastum.

altså ikke skønnes egnede til at bære Koldings tegn på borgmesterværdigheden.”

Og sådan fortsætter journalisten i samme skure under pseudonymet “Røn” sin kamp mod mandsvældet. Tænk hvis Koldings borgmester engang blev en lille spinkel mand. Tænk hvis Kolding en dag fik en kvindelig viceborgmester, og at borgmesteren blev forkølet! Og tænk hvis hun – viceborgmesteren – var en høj, flot og bredskuldret skjoldmø, som havde for vane at bære robuste smykker! Den fik hele armen den dag i københavneravisen. I hvert fald tilstrækkeligt til, at Bendix Bech-Thostrup i et brev til “Røn” på redaktionen i Pilestræde, København, måtte forklare, at Gabrielsen er en “ung og moderne mand, der aldrig kunne drømme om at tænke i diskriminerende baner”.

Bech-Thostrup skriver yderligere, at “kommer en pige en dag til at bære det åg at være borgmester, vil hun sikkert også nok kunne bære kæden”. Og så slutter Bendix sit brev med en lille finte om, at “Røn” ikke kan læse indenad. Den ikke ukendte smykkekunstners navn er ikke Bent Gabriel Sørensen. Både Berlingske Tidende og andre gode tidender har gennem de sidsten femten år jævnt prist ham som en fremragende kunsthåndværker på linie med (her har Bendix spidset sin spydige pen) Hening Kummel, Nanna Dimsel og Georg Hansen – eller hvad de nu hedder!!! For nutidens læsere kan det oplyses, at Bech-Thostrup her hentyder til andre kendte kunsthåndværkere, nemlig billedhuggeren Henning Koppel, arkitekten Nanna Ditzel og sølvsmeden Georg Jensen. Alle er, bortset fra sidstnævnte, ligesom Gabrielsen modtagere af den fornemme hæderspris til nordiske brugskunstnere, Lunning-prisen, uddelt siden 1951 og indstiftet af direktør Frederik Lunning, New York, som repræsenterede Georg Jensen Sølvsmiede i USA. Hermed havde redaktionen af Guldsmedebladet rehabiliteret Gabrielsen og oven i købet fået denne placeret i nordisk kunsthåndværks formel 1-klasse.

Det var så afslutningen på den lille fight om kæden og kvinden i politik. Men endnu inden hverdagen efterlod byens nye kæde i sin gedeskindsæske til pengeskabets trange rum, blev den nok en gang genstand for opmærksomhed, da Koldinghus i perioden 6.-22. oktober 1967 lod afholde en stor udstilling under titlen “Jysk Sølv 1620-1967” som det lokale bidrag til den landsomfattende Scandinavien Design-Cavalkade. Slottets bibliotekssal, som var udstillingens ramme, var under særlig bevogtning døgnet igen-

Udstillinger

156 klenodier fra danske museer – og en lang række strålende jysk nutidsølv – bestik, korpus, smykker – fra Fr. Hingelberg, Aarhus, Carl M. Cohr, Fredericia, Gerda og Bent Exner, Abybro, Anni og Bent Knudsen og Hans Hansen Sølv, Kolding.

Desuden 9 jyske borgmesterkæder

KOLDINGHUS

6.-22. oktober

Hverdage kl. 10-16 og 19-21

Lørdag-søndag kl. 10-18

Samme år som kæden var blevet overrakt byen, blev der i efteråret 1967 afholdt en stor udstilling på Koldinghus med titlen „Jysk Sølv 1620-1967“. Blandt udstillingens klenodier var nogle borgmester- og rektorkæder.

nem, og gæster til udstillingen førtes gennem flagallé og illumination om aftenerne op til slottets port. Som vartegn for udstillingen og som blikfang i annoncerne figurerede Gabrielsens nyeste kæde, idet man i udstillingen foruden at fremvise korpus og udsøgte smykker samt bestik fra hele perioden op til de nyeste arbejder fra de *“som fortsat forsværer Koldings farver –”*, Anni og Bent Knudsen, Bent Gabrielsen Pedersen og Karl Gustav Hansen samt debutanten dennes søn, Hans Hansen jun. i forgemakket som en festlig optakt udstillede en overdådig ophængning af en halv snes gedigne borgmester- og rektorkæder, alle udført af jyske guldsmede. I pressen fra oktoberdagene fortælles ikke alene om rektorkæderne fra Århus Universitet og Tandlægehøjskolen, men også om kæderne fra Fredericia, Ribe, Haderslev og Herning. Men som nævnt i Kolding Folkeblad dertil den allernyeste, den fra Kolding, og den blandt alle nok mest vellykkede i kunstnerisk henseende. Som et kuriosum vist tilmed Jydsk Guldsmedeforenings overdådige guldkæde med ikke færre end 63 forskellige ædle sten, strålende i alle farver.

Men efter at udstillingen sluttede, blev det så endelig hverdag for Kolding-kæden. Den person, som den var skabt til, Peter Ravn, var ikke meget for glansfulde optrin og fest. Han befandt sig altid bedst i arbejdet, i hverdagen på sit borgmesterkontor. At bære guldkæde, at glimre i pomp og pragt lå ham ikke på sinde, og der skulle virkelig meget til, før han iførte sig den. Et kongeligt besøg eksempelvis.

Fra en af de sikre lejligheder, hvor kæden er fremme som ceremonigenstand i de senere mange år, er ved det konstituerende møde i

byrådssalen. Den finder sted, efter at kommunalvalg har været afholdt. Dette første møde, efter at valgets resultat foreligger, har som eneste punkt valg af borgmester. Mødet ledes af det af byrådets medlemmer, som har størst anciennitet. Når valget så har fundet sted, tager mødelederen kæden og hænger den om halsen på den nyvalgte borgmester.

I Peter Ravns borgmesterperiode efter at kæden var skænket, dvs. ved borgmestervalgene i 1970 og i 1974, foregik valgene akkurat som ovenfor omtalt, men uden at kæden optræder(!). Ifølge de obligatoriske fotos, der optages til lejligheden, visende den nyvalgte borgmester omgivet af byrådets medlemmer, bærer Peter Ravn ikke kæde! Skikken med at kædepryde den nyvalgte indføres først ved Bent Rasmussens valg i 1978 og er nu fast tradition.

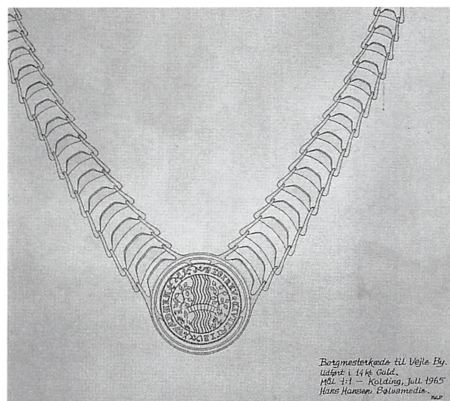
Og således er kæden på alle måder blevet et skattet klenodie for Kolding. Den hviler på borgmesterens skuldre ved enhver festlig anledning, der finder sted i byrådssalen og fremvises i øvrigt med glæde til de mange, som gæster byen og rådhuset, ikke mindst kommunens venskabsbyer og andre internationale kontakter, som lægger vejen forbi det østjydske.

Som en regel gælder det, at smykket nødtigt bruges udenfor huset. Selvfølgelig kan det forekomme, f.eks. når borgmesteren skal ledsage ganske særlige gæster på tur i byen, medlemmer af Kongehuset eller tilsvarende overhoveder fra andre lande, som aflægger Kolding besøg. Det er reglen, javist, men reglen kan også brydes i særlige tilfælde. Et par gange har nuværende borgmester i sin regeringstid skullet foretage hastevielser uden for rådhuset som følge af indtruffen, alvorlig

sygdom, der har forhindret en bestilt vielse i byrådssalen. Når vor borgmester derfor har måttet henlægge vielsen til et sygehusværelse, har skønnet været, at kæden kunne være med til at sprede højtid og glæde. Ved disse sjældne lejligheder er klenodiet puttet i en tarvelig plasticpose og gelejdet ud af huset med behørig vagtmandskab.

Og endelig, som et særligt kuriosum kan det nævnes, at der allerede i Bent Rasmussens tid indførtes en brug af kæden ved en ganske speciel anledning i forbindelse med en gallaopvisning og efterfølgende præmieoverrækkelse. Til umådelig glæde for arrangøren, der i byens øjne nogle gange havde "sat Kolding på Europakortet", som det udtrykkes.

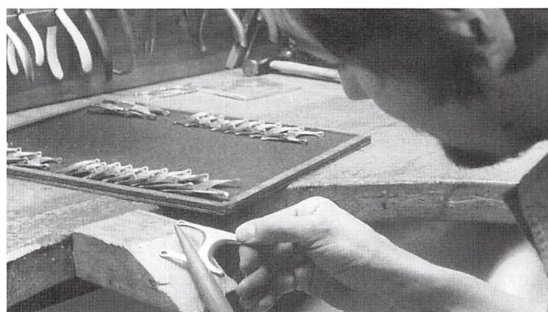
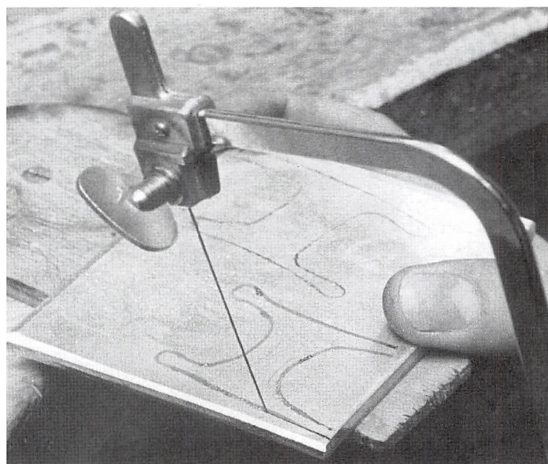
Denne vedtagelse, denne skik i særklasse er fortsat under Per Bødker Andersens regime, hvilket ved en lejlighed har givet anledning til en højst pudsig episode, hvor rammerne var Industrien ved nytårstide, en gallaaften, hvor smoking og farvestrålende kjoler fyldte festsalen. Der skulle borgmesteren med kæde spille sin rolle en sen lørdag aften. Men eftersom rådhuset allerede stængede dørene fredag eftermiddag, blev kæden i dybeste diskretion ført ud af huset og gelejdet ned til Industrien, hvor kølerummet ansås for at være det sikreste opbevaringsrum. Per Bødker, som hin lørdag kun var iført letvægtssmoking ovenpå en tynd nylonkjorte, fik umiddelbart før den borgmesterlige optræden skulle løbe af stabelen den iskolde kæde lagt om bringen. En polarkulde bredte sig i løbet af få minutter og fik til følge, at pokaloverrækkelsen skete med klaprende tænder og skælvende hænder til præmiemodtagerens store undren.

Alle borgmesterkæder fra Bent Gabrielsens hånd er inden udførelsen omhyggeligt blevet tegnet i blyant og farvelagt. Tegningen af Koldingkæden er desværre bortkommet, men i Gabrielsens besiddelse er endnu en fin tegning af den to år ældre Vejlekæde. Tegningen, som vises her, er først og fremmest en såkaldt kundetegning udført for at vise bestilleren – i dette tilfælde DANDY i Vejle – hvad der var blevet sat i ordre. Foto: Bent Gabrielsen.

Med denne lille kuriøse hændelse kan beretningen om Koldings borgmesterkæde og om smykkekunstneren Bent Gabrielsens to originale guldkæder fra 60erne – de fra Vejle og Kolding – afsluttes. Men inden endeligt punktum sættes, er det vel på sin plads at få nævnt, at samme Gabrielsen langt senere udførte endnu tre borgmesterkæder – dog ikke i guld, men i lueforyldt sølv. Til Egtved og Give, begge i 1995 og endelig i 1997 til Trehøje, hvilket er med til at dokumentere, hvor populære borgmesterkæder er blevet på det seneste.

Nu, hvor selv små landkommuner besidder et sådant symbol på borgmesterværdig-

Øverst: På uvalsedde guldplader, ca. 2 mm tykke, aftegnes kædens enkelte led, hvorefter de savnes ud. Nederst: kædeleddet files, indtil den ønskede form er opnået.

heden, er det bemærkelsesværdigt at kunne konstatere, at Københavns Kommune, landets største, mest betydningsfulde, ikke ejer nogen og har aldrig ønsket at besidde en slig genstand. Derom senere, idet emnet her i denne artikel inspirerer til endnu en gang at foretage et lille sidespring, nemlig en kort omtale om emnet kæde i bredere forstand.

Hvor som helst borgmesterkæderne er genstand for omtale, fremgår det, i hvor høj

grad smykket bidrager til at illudere feststemning, højtidelighed og værdighed. Dette særlige træk, denne egenskab ved kæden er slet ikke af ny dato. Kæden har i umindelig tid været et symbol på magt, ære og på styrke. Derfor skal der et øjeblik, inden et definitivt punktum sættes, rettes en projektor på kæden som et gammelt symbol gennem omtalen af en kendt, en klassisk situation fra vort lands historie. Episoden udspiller sig i 1560erne, hvor det vil huskes, at Frederik 2. udfoldede store bestræbelser for at bevare kontrol over de indre danske farvande. Ikke mindst forsvaret af Øresund var af afgørende betydning, hvorfor herremanden, rigsadmiral Herluf Trolle satte sig for – endnu en gang – at stå til søs mod en større, svensk flåde. Den indflydelsesrige og kendte teolog Niels Hemmingsen, Trolles gode ven, søgte at fraråde den aldrende rigsadmiral dennes forehavende, der jo kunne medføre tabet af Trolles liv og lemmer. Men admiralen svarede da sin velmenende ven med de kendte ord: “Ved I, hvorfor vi hedder herremænd, hvorfor vi bærer gyldne kæder, har jordegods og vil være yppermere, højere agtet end andre?” Og derpå sejlede han ud, og blev for resten bragt såret i land og døde af sårfeber kort efter. Denne ædle herremand kendte forpligtelsen ved at bære kæde, at være blandt de yppermere og have magt og ære.

Nu om dage, i vort nøgterne og sekulariserede samfund benyttes kæder ikke blandt velbyrdige rangspersoner. Der er dog et par undtagelser. Først og fremmest de få, yppermere ihændehavere af Elefantordenen, der normalt bærer det gode dyr i bånd, hængende på venstre skulder. Dog to dage om året, bæres i kæde. Den 1. januar, som er ordenens

højtidsdag samt på regentens fødselsdag. Kæden er for resten ganske smuk og bæres med stort rygvedhæng ude på det yderste af skuldrene. Blandt rangspersoner må også regnes rektorer, både for universiteterne og for de højere læreanstalter. Alle har en rektorkæde, hvoraf den fra Københavns Universitet for føje år siden var på alles pupiller, da talerstolen ved en årsfest blev erobret af en ung, sammenbidt Finn Ejnar Madsen, der begærede ordet, hvilket en smilende rektor Mogens Fog tillod. For øjnene af Kongehusets medlemmer og andre honoratiores. Fog står pænt i baggrunden, iført sin prægtige kæde med en cirkelrund medaljon ophængt i ikke færre end tre parallelle kædeforløb i guld.

Men bortset fra disse få eksempler fra superligaen, så er skikken med kæden overtaget af borgerskabet.

Tidligere har Jydsk Guldsmedeforeningskæde været nævnt. I købmandskredse og blandt håndværksmestre er begrebet velkendt i form af de gamle laugskæder, hvis historie rækker langt tilbage. Og endelig kan man jo pege på alle de borgerlige skydeselskaber, hvis oprindelse fortaber sig tilbage til købstædernes opdukken, der ved festlige lejligheder, ikke mindst ved fugleskydninger, frembærer hele to kæder – en formandskæde og en kongekæde.

Men nu tilbage til de borgmesterbårne kæder, hvis historie herhjemme er af ny dato, idet den første kommune, der tog skikken op, var Gentofte, der i 1934 fik fremstillet en i forgyldt sølv med byvåbnet i emalje, indskrift og årstal med et Dannebrog øverst. Pris 850 kroner!

Københavns Kommune har stik imod danske traditioner aldrig anvendt en borg-

mesterkæde. Imidlertid kan man i hvert fald en gang om året se overborgmesteren iført en aldeles flot kæde. Den er skænket byen af danske kunsthåndværkere, og den luftes ved en årlig tilbagevendende medaljeoverrækelse til unge med afsluttet håndværkeruddannelse. Kæden kaldes derfor Københavns uofficielle borgmesterkæde.

En anden koldingvirksomhed, Anni og Bent Knudsen, har udført en kæde til Viborg i 1970, udformet som en kopi af en gylden bæltekæde, fundet i Søndersø nær Viborg. En tilsvarende kæde til Fredensborg-Humblebæk er værd at nævne, al den stund den er fremstillet af H. M. Dronning Margrethe vel at mærke i samarbejde med guldsmeden Kim Buck. Kommunen er jo hjemsted for Fredensborg Slot, ligesom tidligere hofchef Haslund Christensen har bopæl her. Lueforgylt sølv, pris i 1995 125.000 kroner.

Det kan konstateres, at størsteparten af danske kommuner efter kommunesammenlægningerne i 1970 har fået anskaffet sig en borgmesterkæde – mer eller mindre lodig, idet de værste eksempler er rene fastelavnerekvisitter. Men der vil i nær fremtid uvægerligt dukke et problem op. En ny kommunalreform rumler i kulissen. Blandt sammenlagte kommuner vil krigen rase. Hvis kæde skal blive den foretrukne? Og hvad værre er – over hundrede kæder vil blive overflødige og hjemløse. Skal de ikke gå en total forglemmelse i møde, var det måske en idé at oprette et borgmesterkædemuseum.

Det er imidlertid ikke vort problem. Gabrielsens smukke kæde vil overleve her i dette smørhul af en kommune. Den vil endda en skønne dag blive overtaget af en kvinde, hvad enten det sker med flere eller færre led.

BENT GABRIELSEN

Født i København 1928

Udlært som guldsmed 1949

Afgang fra Guldsmedehøjskolen, København 1953

Kunstnerisk medarbejder hos Hans Hansen Sølvmedie, Kolding 1953-1969

Eget værksted fra 1969

Har udført specielle opgaver, bl.a.:

Kirkesølv og altertavle for Brændkjærkirken, Kolding

Altertavle og sølv for Simon Peters Kirke, Kolding

Kirkesølv for Gjesing Kirke ved Esbjerg

Borgmesterkæder: Vejle, Kolding, Egtved, Give og Trehøje kommuner.

PRISER/LEGATER

Hoffjuveler Poul Michelsens Jubilæumslegat, 1956
3. Prize Metal: "Young Americans and Scandinavians", Museum of Contemporary Crafts, New York 1956

Baron Theophilus Hansens Rejselegat, 1959

Guldmedalje, XII. Triennale, Milano, 1960

Chr. Grauballes Mindelegat, 1962

Lunningprisen, 1964

SEPARATUDSTILLINGER:

Den Permanente, København 1970

Kunstindustrimuseet, København 1978

Japan: Årlige udstillinger fra 1981-1997

Kunstmuseet Trapholt: Bent Gabrielsen, 40 år med smykker, 1994

UDSTILLINGER:

Museum of Contemporary Crafts, New York 1956

Neue Form aus Dänemark, Tyskland 1956-57
XII. Triennale, Milano 1960

Dansk Form og Miljö, Stockholm 1960

The Arts of Denmark, USA 1960-1961

Dänishes Silber und Handwerk, Schweiz 1962

Unge Skandinaviske Designere, Göteborg 1962

Modern Scandinavian Jewelry, New York 1964

Argenterie et Bijoux Danois, Paris 1965

World Exhibition, Montreal 1967

Skandinaviske Lunningprismodtagere, Den Permanente, København 1967

Design in Scandinavia, Australien 1968

Two Centuries of Danish Design, London 1968

Modern Danish Design, Moskva 1969

Gold+Silber – Schmuck+Gerät, Nürnberg 1971

Sieraad 1900-1972, Amersfoort, Holland 1972

Jewelry Arts Exhibition, Tokyo 1970/1973/1976/1979

Dansk Design Kavalkade, København 1980

Renwick Gallery of Fine Art, Washington D.C. 1980

Scandinavian Modern Design 1880-1980, USA 1982-1983

The Lunning Prize, Kunstindustrimuseerne København, Oslo, Stockholm 1986

Design au Danemark 1950-1987, Frankrig 1987-1988

Denmark Modern Craft Exhibition, Tokyo 1987
„Mit træ“, Kunstindustrimuseet, København 1998

REPRÆSENTERET PÅ

FØLGENDE MUSEER:

Kunstindustrimuseet, København

Röhsska Konstslöjdmuseet, Göteborg

Museet på Koldinghus

Museum für Kulturgeschichte, Dortmund

REKTORERS LANGE RÆKKE

AF CHRISTIAN LIEBING

På Kolding Amtsgymnasium hænger fem store, sorte rektortavler, som optegner den lange række af skolens rektorer.

Artiklen her er en såvidt muligt fuldstændig, kronologisk ordnet liste over de kendte rektorer ved Kolding lærde Skole, nu Kolding Amtsgymnasium, indtil 1856. Den samler og supplerer de hidtil offentliggjorte, men meget spredte fremstillinger, frasorterer løse formodninger og retter misforståelser.

Den umiddelbare anledning til dens fremkomst er en kortvarig brand i skolens "historiske hjørne" den 21. januar 2003, der næsten ødelagde et af institutionens klenodier: Rektor Thuras tavle fra 1732, den ældste af de fem store rektortavler.

Skolens to historikere Tang Petersen og Georg Bruun har med sagkyndig kritik behandlet tavlens oplysninger, dog uden afskrift og fuldstændig oversættelse af den latinske tekst. Denne findes på et ikke helt læseligt foto fra 1926, og lektor Jesper Ratjen måtte i sin afskrift fra 1998 – en redning i sidste øjeblik – foreløbig lade enkelte ord stå ulæst.

Tavlen er nu rekonstrueret og i fornyet skikkelse opstillet på sin vante plads.

Indskriften kræver væsentlige rettelser. Rektor Thuras skriftlige kilder rakte nemlig kun til op imod 1660. Derudover byggede han på en usikker mundtlig tradition.

I KAG-Nyt fra oktober 1995 oplyser Jesper Ratjen, at tavlerne 1732 var opsat ved katederet i Mesterlektien – de ældste eleveres klasserum. Da Amtsrealskolen 1856 afløste Den lærde Skole, kom de på loftet, hvor de bl.a. fungerede som stilladsbrædder for murere! Efter skolens genoprettelse i 1880 blev de – hårdt medtagne – restaureret og anbragt i korridoren og er siden ført ajour sideløbende med notater om ændringer i skolens navn og funktion.

I øvrigt har Ratjens utrættede interesse for denne sag været en uvurderlig støtte for forfatteren, ligesom Kolding Stadsarkiv beredvilligt har fremskaffet nyttigt materiale af forskellig art.

REKTORTAVLERNES TEKST

Her følger rektortavlernes latinske tekst i kursiv med de udeladte orddele angivet i [] og ordret oversættelse. Jeg har desuden føjet et nummer til hver omtalt rektor for at kunne henvise hertil i kommentarerne:

SERIES RECTORUM

*qui heic docuerunt ab ipsa Scholæ Regiæ Col-
ding[ensis] fundatione*

Liste over de rektorer, der har undervist her lige siden grundlæggelsen af den Kongelige Skole i Kolding.

M[agister] JONAS COLDINGENSIS, ab an[no] 1552 postea an[no] 1570 Ecclesiarum Andst et Giæsten Pastor

Magister **Jon Kolding** fra år 1552, derefter fra 1570 præst ved kirkerne i Anst og Gesten. (1)

M[agister] JOHANNES Sev[ERINI] HARTHUS, ab an[no] 1570 inde Eccles[iæ] Colding[ensis] Comminister, demum vero primarius Pastor ac Præpositus ob[itu] an[no] 1612

Magister **Jens Sørensen Harthe** fra år 1570. Derefter kapellan ved Kolding kirke, slutelig død 1612 som sognepræst og provst. (2)

M[agister] JOHANNES Sev[ERINI] PALUDANUS ab an[no] 1578 ob[itu] in Officio

Magister **Jens Sørensen Kjær** fra år 1578, han døde i embedet. (3)

M[agister] NICOLAUS BARTHOLINI ab an[no] 1583; Officio postea immortalus

Magister **Niels Bertelsen** fra år 1583; han døde i embedet. (4)

M[agister] JOANNES CANUTI BUCCHIUS ab an[no] 1593. Officio quoq[ue] immortalus

Magister **Jens Knudsen Buch** fra år 1593. Også han fradøde embedet. (5)

M[agister] PAULUS PAULI COLDINGIUS ab an[no] 1600; postea Eccles[iæ] Urbanæ Symmysta hinc primarius Eccles[iæ] et Præpositus; mortuus an[no] 1635

Magister **Povl Povlsen**; koldinger; fra år 1600: derefter kapellan ved byens kirke, derpå sognepræst og provst; han døde 1635. (6)

M[agister] JOHANNES Sev[ERINI] Hundevadius ab an[no] 1608 inde Eccles[iæ] Cold[ing]

ensis] Comminister et Aldmindensis Pastor nec non Arcis Regiæ Cold[ingensis] Concionator ob[itu] 1659

Magister **Jens Sørensen Hundevad** fra år 1608, derefter kapellan ved Kolding kirke og sognepræst i Alminde, men tillige præst ved det kongelige slot i Kolding; han døde 1659. (7)

M[agister] JOHANNES Sev[ERINI] Coldingius ab an[no] 1627; mortuus 1634 d[ie] 31. Mart[is]

Magister **Jens Sørensen** fra Kolding; fra år 1627; død 31. marts 1634. (8)

M[agister] DAVID LAUR[ENTII] FOSSIUS ab an[no] 1634; inde Pastor primarius Eccles[iæ] Dominicanorum apud Ripenses, et Præpositus in Eparchiis Frøs et Kalvlund ab 1650

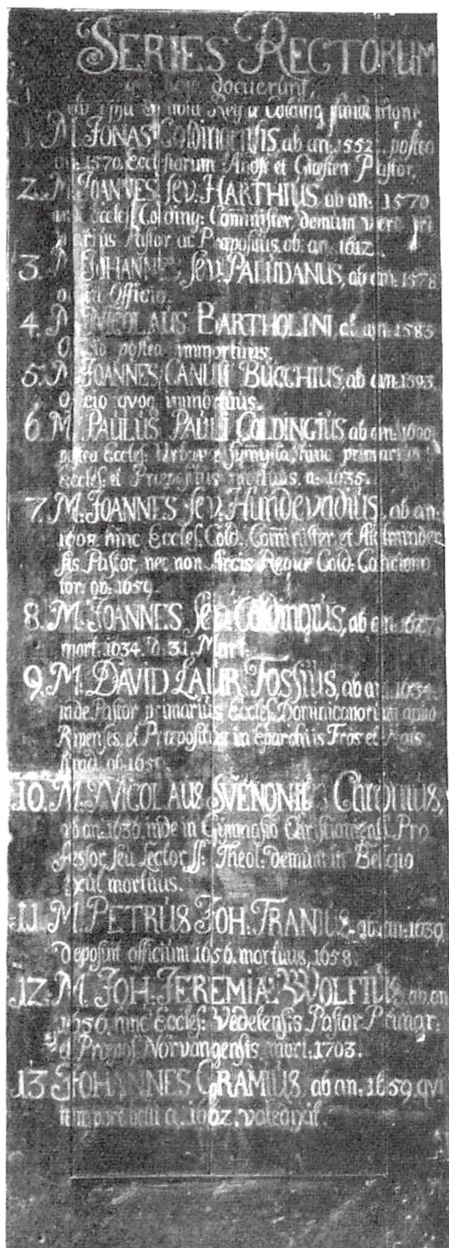
Magister **David Lauritsen Foss** fra år 1634; derefter sognepræst ved dominikanernes kirke i Ribe og provst for Frøs og Kalvlund herreder fra 1650. (9)

M[agister] NICOLAUS SVENONIUS Chronius ab an[no] 1636; inde in Gymnasio Christianiensi Professor seu Lector s[anc]tissimæ Theol[ogicæ]; demum in Bergio exul mortuus

Magister **Niels Svendsen Chronich** fra år 1636; derefter professor eller lektor i den hellige teologi ved gymnasiet i Kristiania; til sidst døde han som landflygtig i Bergen [op Zoom]. (10)

M[agister] PETRUS JOH[ANNI] TRANIUS ab an[no] 1639; deposuit officium 1656; mortuus 1658.

Magister **Peter Hansen Trane** fra år 1639; han nedlagde embedet 1656; døde 1658. (11)

Rektortavlen på Kolding Amtsgymnasium, fotografi fra 1926. Gengivet fra bogen "Seks Rektorer" af Georg Bruun.

M[agister] JOH[ANNES] JEREMIÆ WOLFUS ab an[no] 1656; hinc Eccles[ia] Vedelensis Pastor Primari[us] et Præpos[itus] Norvangensis mort[uius] 1703

Magister **Johannes Jeremiassen Wolf** fra år 1656; herefter sognepræst ved Vejle kirke og provst for Nørvang herred; døde 1703. (12)

JOHANNES GRAMUS ab an[no] 1659, qui tempore belli an[no] 1662 valedixit

Johannes Gram fra år 1659; i krigens tid tog han sin afsked 1662. (13)

GONSAGER ab an[no] 16(62); inde pastor Jellinge et Hover ac præpositus Tyrildenses; ob[itu] 1703

Gonsager fra år 1662; derefter præst i Jelling og Hover og provst i Tyrild herred; døde 1703. (14)

M[agister] ANSGARIUS ANCHERSEN ab an[no] 1668; postea pastor et præpositus Koldingensis; inde Regi Fridericho IVto in itinere a concionibus et confessionibus sacris; demu[m] episcopus Ripensis ac sanctissimæ theol[ogicæ] doct[or] ob[itu] 1701

Magister **Ancher Anchersen** fra år 1668; senere præst og provst i Kolding; desuden ledsagede han kong Frederik 4. på rejse som præst og sjælesørger; han døde 1701 som biskop i Ribe og doktor i den hellige teologi. (15)

M[agister] MA[L]THESIUS IUNGHANS ab an[no] 1683; hinc primo eccles[ia] Øster Snede, deinde Møgeltunderensis pastor, et utroque præpositus; ob[itu] 170[8]

Magister **Malthes Junghans** fra år 1683; derefter først præst i Øster Snede kirke, derefter

i Møgeltønder og provst begge steder; han døde 1708. (16)

M[agister] JOHANNES CHRISTOPHORUS JACOBI EILERTZ, *antea Rincop[ensis] sed ab an[no] 1689 Colding[ensis] scholl[æ] rector; postea Rincop[ensis] ecclesiastes prim[arius] et præpositus; obiit] 1721*

Magister **Johan Christopher Jacobsen Eilertz** tilforn rektor i Ringkøbing, men 1689 ved Kolding skole; senere sognepræst i Ringkøbing og provst; han døde 1721. (17)

M[agister] ENEVALDUS HEGELUDUS, *ab an[no] 1690; obiit] in officio 1692*

Magister **Enevold Hegelund**, fra 1690; han døde i embedet 1692. (18)

M[agister] ANSGARIUS SEVERINI *Coldingensis, vocatus huc e schola Rincopan[si] 1692, hin[c] pastor eccles[iaru] Sønder et Nørre Bork at[q]ve præpositus Nomarchiæ orientalis; obiit] 1715*

Magister **Anders Sørensen**, koldingenser, 1692 kaldet hid fra Ringkøbing skole, herfra præst ved kirkerne i Sønder og Nørre Bork og provst i Østerherred; han døde 1715. (19)

M[agister] ANDREAS NICOLAI LUNDE *ab an[no] 1698; obiit] in officio 1723*

Magister **Andreas Nielsen Lunde** fra år 1698; han døde i embedet 1723. (20)

M[agister] ALBERTUS THURA *ab an[no] 1723, hinc an[no] 1726 pastor constitutus eccles[iarum] Lejrskov et Jorderup; obiit] 1740*

Magister **Albert Thura** fra år 1723; derefter i året 1726 udnævnt til præst ved kirkerne i Lejrskov og Jorderup; han døde 1740. (21)

M[agister] JACOBUS SEVERINI ÖRSTED *ab an[no] 1726; an[no] 1769 renuntiavit officio; obiit] Coldingæ 1771*

Magister **Jacob Sørensen Ørsted** fra år 1726; år 1769 nedlagde han sit embede; han døde i Kolding 1771. (22)

M[agister] SCHULO THEODORI THORLACIUS *ab an[no] 1769; hinc an[no] 1777 rector scholæ Hafni[en]sis constitutus; obiit] 1815*

Magister **Skuli Thordarson Thorlacius** fra år 1769; derefter udnævnt til rektor for Metropolitanskolen; han døde 1815. (23)

M[agister] PETRUS JACOBI LOFT, *1777 Rector Coldingensis, 1785 Nid[a]rosiensis 1789 Helsingoranus; obiit] Helsingoræ 1804*

Magister **Peter Jacobsen Loft** 1777 rektor i Kolding, 1785 i Trondhjem, 1789 i Helsingør; han døde 1804 i Helsingør. (24)

M[agister] MATHIAS BECH, *1782 Conrector scholæ Ripensis, 1786 Rector scholæ Coldingensis; obiit in muneri 1809*

Magister **Mathias Beck**, 1782 konrektor ved Ribe skole, 1786 rektor ved Kolding skole; han døde i sin stilling 1809. (25)

M[agister] CHRISTIANUS PETRUS THORLACIUS, *1798 primarii ordinis magister in schola metropolitana, 1803 Rector Neoburgensis, 1809 Coldingensis. Renuntiavit muneri 1817; obiit] 1834*

Magister **Christian Peter Thorlacius**, 1798 overlærer ved Metropolitanskolen, 1803 rektor i Nyborg, 1809 rektor i Kolding; nedlagde sin stilling 1817. Han døde 1834. (26)

ERICUS GJØRUP TAUBER, *1805 Adjunc-*

tus scholæ Cathedralis Arhusiensis, 1812 primarii ordinis magister in eadem schola, 1818 Rector scholæ Coldingensis; 1822 Professor et Director Academiae Soranae

Erik Gjørup Tauber, 1805 adjunkt ved Århus Katedralskole, 1812 overlærer ved samme skole, 1818 rektor ved Kolding skole; 1822 professor og direktør for Sorø Akademi. (27)

PETRUS GRIB FIBIGER, 1810 Adjunctus scholæ Roskildensis, 1817 Magister primarius Neocopiæ Falstrorum, 1822 rector scholæ Coldingensis; obiit 1833

Peter Grib Fibiger, 1810 adjunkt ved Roskilde skole, 1817 overlærer i Nykøbing Falster, 1822 rektor for Kolding skole; han døde 1833. (28)

JOHANNES GROENLUND, 1810 adjunctus scholæ Vordingborgensis 1820 primarii ordinis magister in eadem schola, 1833 rector scholæ Coldingensis; renunciavit muneri 1844; obiit 1859

Johannes Grønlund, 1810 adjunkt ved Vordingborg skole, 1820 overlærer ved samme skole, 1833 rektor for Kolding skole; 1844 opgav han sin stilling og døde 1859. (29)

CHRISTIANUS FREDERICUS INGER-SLEV cand[idatus] theol[ogiae] et philol[ogiae] nec non doctor phil[osophiae], 1829 adjunctus scholæ metropolitanæ, 1833 primarii ordinis magister in schola Randrusiana, 1841 rector scholæ cathedralis Viborgensis, 1844 rector scholæ Coldingensis

Christian Frederik Ingerslev cand. theol. og philol. og tillige dr. phil., 1829 adjunkt ved Metropolitanskolen, 1833 overlærer ved Randers skole, 1841 rektor for Viborg Katedralskole, 1844 rektor for Kolding skole. (30)

Eodem tempore schola Coldingensis sicut schola metropolitana et schola cathedralis Othiniensis in formam gymnasii academici elata et jure examen artium habendi ornata est.

Ex lege a[n]te d[i]em quartum Id[us] Apr[il]is 1855 schola Coldingensis dissoluta est.

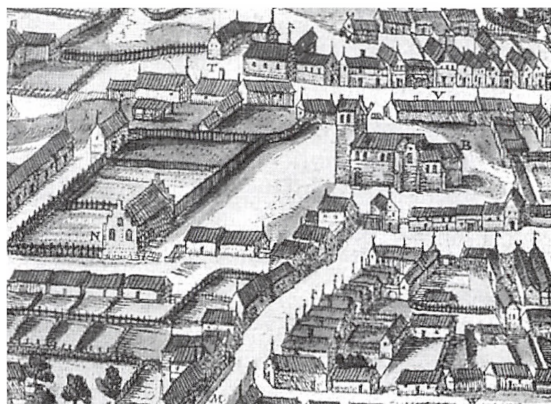
På samme tid blev Kolding skole ligesom Metropolitanskolen og Odense Katedralskole opnormeret til akademisk gymnasium og fik ret til at afholde studentereksamen.

Ifølge lov af 10. april 1855 blev Kolding skole nedlagt.

KOMMENTARER OG SUPPLEMENTER TIL REKTORTAVLERNE

Allerede overskriftens ord må tages med forbehold: Om den Lærde Skoles grundlæggelse og første beliggenhed ved vi simpelthen intet. Men som følge af den lutherske reformation forlangte Kirkeordinansen af 1537, at der i hver købstad skulle indrettes en latinsk skole (mange af disse måtte senere nedlægges), og det er da sandsynligt, at man i Kolding hurtigt har efterkommet denne bestemmelse, antagelig på initiativ af kongen selv, Christian 3. – skolens egentlige stifter.

Takket være sit udgangspunkt var latin-skolen solidt integreret som et gejstligt serviceorgan til dækning af borgernes behov for kirkelig betjening. Skolemesteren, rektor, skulle prædike ved visse gudstjenester. Disciplene, udelukkende drenge, optrådte som kirkekor, også ved bryllupper, begravelser osv. Rektor blev ansat af stiftets biskop, der sammen med sognepræsten testede hans kvalifikationer. I byen rangerede han under præst og kapellan, ligesom stillingen blot var

Udsnit af Rantzaus prospekt fra 1587, der viser Kolding lærde skole (N) og dens placering i forhold til kirken.

at betragte som et skridt på vejen til målet: et præsteembede. Undertiden var han endda blevet ansat uden den krævede magisterek-samen fra universitetet. Den måtte så tages ved lejlighed. Med glidende ændringer bestod denne ordning til reformerne omkring 1805, der omsider helt løste skolen fra kirken.

At Kolding havde sin skole 7. juni 1542 fremgår af et aktstykke, der henlægger kongetiende af Alminde sogn til aflønning af skolemesteren i Kolding – hermed altså **den første direkte omtale af en rektor** her i byen. Den næste – også navnløse – nævnes 1554 i et brev fra Christian 3.s dronning Dorothea til biskop Hans Tausen som “en ret dranker, der regner sit kald for intet” – bispnen bedes sende en god lærd person i stedet. Det næste, meget holdbare kongelige finger-aftryk sætter Dorothea ved i 1566 (hun boede efter kongens død 1559 endnu 12 år på Koldinghus) at skænke skolen en ny byg-

ning på et hjørne af kirkens grund. Ligeledes var Frederik 2. en trofast velgører.

Men derefter bestandig at betegne schola Coldingenses som “kongelig” er afgjort en tilsnigelse, kun berettiget ved den tilfældighed, at kongehoffet i lange perioder opholdt sig på slottet og således fik en umiddelbar interesse for byens anliggender. Alligevel fremdrages det fornemme prædikat ved enhver given lejlighed. Det optræder sammen med dronningens navn centralt på Thuras pompøse indvielsestavle. Det løftes som skjold og værn, når nedlæggelse truer skolen og hentes en sidste gang frem af rektor Karl Theisen, da Kolding i 1880 igen får et gymnasium.

Og fra dronning Dorotheas nye skolehus dimitterede 1569 den første ved navn kendte **rektor Jørgen Mortensen** Kristen Pederssøn “med godt vidnesbyrd” til universitetet i København. Sidstnævnte er i øvrigt den første Koldingstudent, hvis navn vi kender. Han blev præst i Norge.

Uden for Thuras liste omtales **Søren Knevs**, præstesøn fra Harte, ved sin tidlige død i 1571 som en “omhyggelig og flittig rektor i Kolding”.

Jens Sørensen Harte (tavlens nr. 2) var rektor 1575-1591, men havde 1576-1578 orlov til studier i udlandet; var kapellan 1583-91 og sognepræst 1591-1612.

Jon Jensen Kolding (1) var en bemærkelsesværdig figur i rektorgalleriet. Hans tidligste data er ukendte, bortset fra at han var født i Kolding, og som yngre offentliggjorde – på formfuldendt latin – en række hyldestigte til indflydelsesrige personer, blandt andet et til dronning Dorothea. Det stod mejslet i sten ved porten til den nye skole –

ikke til at overse. Georg Bruun har påvist, at hans rektorat snarest var et vikariat for Jens Sørensen Harte 1576-78. I de følgende 31 år som præst udfoldede hr. Jon en meget frugtbar aktivitet i sine sogne, som menigheden lønnede ham for ved på kirkegården i Anst at lade opstille en mere end 2 meter høj granitblok til hans ære. Frederik 2. overnattede engang i præstegården og lod sig snildt overtale til at finansiere opførelsen af et kirketårn. Jon selv anskaffede f.eks. en ny prædikestol. Dens lydhimmel var smykket med rigsvåbnet og hans eget våbenskjold: et billede af hans navnefælle i det Gamle Testamente på vej ud af hvalens gab; et forsøg på portrætlighed kan ikke udelukkes. Identiteten sikres i hvert fald af forbogstaverne I I K!

Men hans toppræstation var den latinske beskrivelse af Danmark, landets første geografi, udkommet i Frankfurt am Main 1594. Paradoksalt nok skaffede bogen ham en proces på halsen, fordi en bemærkning deri overtrådte en aftale med Sverige. Han blev dømt til – en kortvarig – fortabelse af sit embede.

Et stilsikkert epitafium i Anst kirke har givet bl.a. Georg Bruun anledning til misfor-

ståelser. Tekstens latinske disticha (dobbelvers) er ganske vist forfattet af Jon Jensen Kolding, men som en kort selvbiografi lagt i munden på hans forgænger Jens Simonsen (død 1577), hvis enke Maren Jacobsdatter hr. Jon giftede sig med.

Magister **Hans Sørensen Kjær** (3) var søn af borgmester Søren Kjær og havde studeret i udlandet, men blev blind i 1579 og har aldrig været rektor; Thura forveksler ham med sønnen Hans Hansen Kjær – se senere.

Magister **Niels Bertelsen** (4) har sandsynligvis ikke været rektor, i hvert fald ikke hele tiåret 1583-93.

Magister **Jens Knudsen Buch** var rektor 1593-1600. Han døde ikke i embedet, men afløste sin far som sognepræst i Skanderup sogn, der i årene 1553-1691 havde præster af denne slægt; han døde 1614. Han var medforfatter til en række bestemmelser om skolens forhold; § 1 lyder: For det første skal skolemesteren og hørerne med den allerstørste flid og umage studere til deres sædvanlige undervisning.

Magister **Povl Povlsen** (6) havde en regelret lokal karriere: Giftede sig ind i familien Buch, var rektor 1600-1608, derefter kappellan og senere præst ved Kolding kirke, var tilige provst; han døde 1635.

Magister **Jørgen Hegelund**, bispesøn fra Ribe, studerede ved flere universiteter; var rektor i Kolding 1608-10; 1614 præst i Møgeltønder.

Magister **Jens Sørensen Hundevad** (7) var rektor 1610-1612; derefter præst i Almind og tillige slotspræst på Koldinghus. Han havde et vist ry som astrolog. Han døde 1653.

Jacob Jensen Buch, rektor 1612-1614 var

søn af rektor, senere præst i Skanderup Jens Knudsen Buch (5), hvem han fulgte i embedet der 1614.

Magister **Søren Jensen Harthe**, rektor 1615-1621, var søn af rektor Jens Sørensen Harthe (2). 1614 tog han magistereksamen i Wittenberg.

Magister **Hans Hansen Kjær/Paludan** var født i Kolding som søn af Hans Sørensen Kjær (3) og blev 21 år gammel rektor – endnu uden eksamen; men han fik bevilling til at studere i udlandet – mod aflønning af en vikar; med magistergrad fra 1625 var han så fra 1629 til sin død 1652 præst i Ringkøbing, hvor han med forgængerens datter havde elleve børn.

Peter Sørensen Egtved har lektor Karen Margrethe Carstens i regnskabet for Koldinghus len fundet omtalt som skolemester i Kolding 1627 (vikar for Hans Kjær?); han havde studeret uden at tage nogen eksamen; under fortsatte studier ved universitetet i Franeker i Friesland døde han 1629. Han havde gode familieforbindelser i Kolding, hvor faderen var hører, før han blev præst i Egtved.

Hans Antonsen, rektor 1631-1632.

Magister **Jens Sørensen** (8), rektor 1633-1634; død i embedet.

Magister **David Lauritsen Foss** (9), rektor 1634-1636; gjorde karriere i Ribe, hvor han – efter magistereksamen 1639 – var sognepræst ved Catharinæ kirke.

Magister **Niels Svendsen Chronich** (10) havde et usædvanligt livsforløb. Han var student fra Kolding skole og kom under sine studier ved udenlandske universiteter under påvirkning af tyske mystikere med sekteriske teologiske meninger. 1636-1639 var han rek-

tor i Kolding, men i en tilsvarende stilling ved katedralskolen i Kristiania førte hans afvigende ideer til voldsomme sammenstød med byens gejstlighed, hvad der kostede ham embedet. I København virkede han som manuduktør, men hans tanker vakte en sådan uro blandt studenterne, at man til sidst landsforviste ham 1659. Han tilbragte sine sidste år i Holland, hvor han bl.a. omgikkes pædagogen Amos Comenius.

Magister **Peter Hansen Trane** (11) udgav et tidstypisk skrift, der påviste matematikens nytte, bl.a. derved, at man ved dens hjælp kunne udmåle Noahs ark. Han var rektor 1639-1656 – en drøj tid for skolen, der i disse 17 år kunne dimittere 4 studenter.

Magister **Johannes Jeremiassen Wolf** (12), student fra Kolding 1648, hvor han efter studier i udlandet blev rektor; 1659 blev han præst i Vejle, hvor han endelig tog magistereksamen; han døde 1703.

Johannes Gram (13) blev uden eksamen “med stor betænkelighed” udnævnt til rektor 1659 og nedlagde embedet 1662 efter “ubetydelig virksomhed”.

Laurits Andersen Gonsager (14), skomagersøn fra Ribe, studerede ved flere universiteter og tog som den første rektor teologisk embedseksamen 1662 og senere magistergrad. Efter nogle måneder som hører i Ribe blev han 1662 rektor i Kolding og 1668 kaldet som præst i Jelling – på det vilkår, at han skulle forsørge sin forgænger.

Magister **Ancher Anchersen** (15) var præstesøn fra Kolding, men blev 1644 født i Kerteminde, hvortil moderen var flygtet på grund af krigen. Efter studier i Wittenberg var han 1668 til 1683 rektor i Kolding, derefter til 1692 sognepræst der. Således lærte

Ancher Anchersen, rektor for Kolding lærde Skole 1668-1683. Senere sognepræst i Kolding og biskop i Ribe. Fra epitafium i Sct. Nicolai Kirke.

Christian 5. ham at kende og udnævnte ham til at ledsage kronprinsen Frederik 4. på rejsen til Italien. Derefter var han til sin død 1701 biskop i Ribe. "En mand med gammeldags dyder, men uden gammeldags fejl".

Magister **Malthe Jørgensen Junghans** (16) blev dimitteret fra Kolding 1669 og var rektor 1683-1689; magistereksamen tog han først 1686. Han havde idelige skænderier med biskop Muus i Ribe.

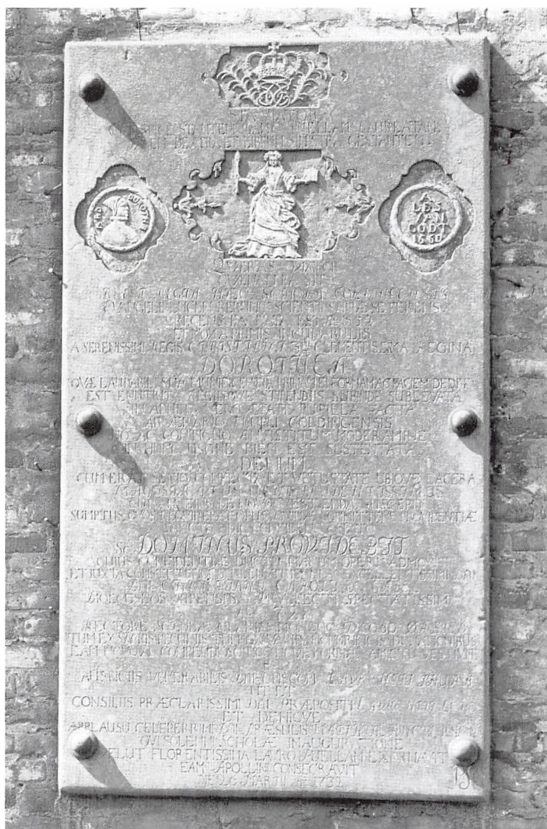
Magister **Johan Christoffer Jacobsen Eilertz** (17), borgmestersøn fra København, født 1666, dimitteret fra Ribe 1686 og samme år i Ringkøbing, 1689 i Kolding; var fra 1690 til sin død 1721 præst i Ringkøbing.

Magister **Enevold Hegelund** (18) var sikkert beslægtet med den tidligere nævnte rektor Jørgen Hegelund.

Magister **Ancher Sørensen** (19), nevø af biskop Ancher Anchersen (15), præstesøn fra Ringkøbing, hvor han 1689 blev rektor – 20 år gammel! 1692 udnævnte onklen ham til rektor i Kolding, hvor han blev magister 1696; fra 1698 var han sognepræst til sin død 1715.

Magister **Andreas Nielsen Lunde** (20), født 1665 og var i sine unge år medhjælper hos biskop Anchersen, der 1698 gjorde ham til rektor i Kolding, hvor han blev til sin død 25 år senere – uden at søge præstekald. Han varetog med held sine og skolens økonomiske interesser, alligevel faldt elevtallet i hans sidste tid til 14-20, men steg under efterfølgeren Thura til det dobbelte.

Albert Lauridsen Thura (21), født i København 1700, cand. theol. og magister; han begyndte tidligt en frodig virksomhed som udgiver af latinske værker af historisk og litteraturhistorisk indhold, hvortil han utrætteligt samlede materiale overalt. Som rektor var han en omhyggelig administrator, bragte orden i alle skolens forhold og registrerede efter evne dens historie. Pædagogisk gik han – med forsigtighed – nye veje under mottoet: "Vær ikke sur og barsk, når dine børn vil spøge" – ligesom han digtede de yndede majfestsange: "Kom, blankeste sol" og "Så lad da Kolding skole beholde sine stole og bøger lidt i fred". Da den nye bygning blev indviet 1732, skrev han Kolding lærde Skoles historie i allegorisk form til den smukke stentavle, og ved festen holdt han midt i andres latinske veltalenhed en livfuld tale på danske vers.

Indvielsestavlen med tekst af rektor Albert Thura i 1732. Fra den periode, hvor den var opsat ved skolens indgang på Nicolai Plads.

Magister **Jakob Sørensen Ørsted** (22) havde en rekordlang embedstid: 43 år. Rektoren blev fra 1739 udnævnt af kongen og bedre lønnet. Dronning Dorotheas skolehus var nu så medtaget af krige og tidens tand, at det 1728 måtte nedrives; med besvær fik man skrabet penge sammen til en – ret beskeden – afløser, der blev højtideligt indviet i 1732.

Skuli Thordarson Thorlacius (23) var født på Island 1741, blev student, cand. theol. og magister. Han var en fremragende kender af gammel nordisk kultur og digtning og medlem af talrige faglige kommissioner.

Magister **Peter Jacobsen Loft** (24) var som 20årig hører i Kolding.

Mathias Beck (25) var cand. theol. og magister; han havde været hører og konrektor i Ribe, før han 1786 blev rektor i Kolding. Her kæmpede han energisk for at frigøre sig og disciplene for gejstlige pligter, og med reformen i 1805 blev han så den sidste, der som rektor prædikede i Nicolai kirke. Modigt forsvarede han skolen, da dens eksistens var truet (den havde kun 8 elever, Fredericia 7!), bl.a. ved som en provokation at foreslå den flyttet til Koldinghus, hvor jo så

Skuli Thordarson Thorlacius, rektor 1769-1777.

mange værelser stod tomme! Han var respekteret i byen, og "hans hjerte bankede for hver ynglings vel".

Christian Peter Thorlacius (26), søn af "den ældre Thorlacius" (23), tog hurtigt fine eksaminer, men svage nerver gjorde ham efterhånden helt uegnet som skoleleder.

Erik Gjørup Tauber (27), cand. theol. i 1804; selvom videnskabelig virksomhed fremkaldte tilbud om professorater, fastholdt han skolen som sit egentlige mål, og han blev en fremragende lærer; således nåede han i Kolding at tage en række pædagogiske initiativer til elevernes selvstændige arbejde. I 1822 udgav han som indbydelsesskrift til eksamen i Kolding lærde Skole bogen "Breve fra Kolding". I Sorø førte hans koleriske temperament til konflikter med lærerkollegiet og sluttelig til hans tilbagetræden 1830. Derefter blev han rektor i Hillerød, men her vakte hans optræden undren og efter den store brand i 1834 borgernes vrede. Samme år tog han sin afsked. Han døde 1854.

Peder Grib Fibiger (28) var født 1784 og fik en grundig filologisk uddannelse i klassiske sprog; selv skrev han græske digte og dyrkede oldtidskulturen som sit personlige ideal. Han var en "ædel, fin natur", der ville nå sine mål med mildhed; men han var tungsindet og ubeslutsom og havde i ledelsen af skolen hårdt brug for sin ven overlærer Plougs solide støtte. Fibigers sidste 2-3 år var præget af alvorlig sygdom og elevtallet i rivende tilbagegang.

Johannes Grønlund (29) født 1783, var uddannet på Det pædagogiske Seminarium og kom til Kolding besjælet af iver efter at undervise børn og unge. I de første år lykkedes arbejdet ganske godt for ham. Han for-

bedrede disciplinen, reducerede latin til fordel for dansk og moderne sprog osv. Når det alligevel endte galt, skyldtes det hans vaklende helbred og ligeså dårlige økonomi, men især bryderier med lærerkollegiet. Det kom til pinlige optrin, der ikke forblev skjult for byens borgere og heller ikke for Direktionen for de lærde Skoler. Denne ønskede netop at "organisere Kolding skole som et institut af højere orden end de øvrige lærde skoler" og mente ikke, at Grønlund magtede denne opgave, hvorfor han meget mod sin vilje blev afskediget.

Christian Frederik Ingerslev (30), født 1803, var en af sin tids betydeligste skolemænd: kundskabsrig, pligtopfyldende, myndig, fremragende som organisator, men også egenrådig til grænsen af det tilladelige. Sin

Christian Fredrik Ingerslev, rektor 1844-56.

karrieres højdepunkt nåede han i Kolding, hvor han energisk bekæmpede gammel slendrian, udbyggede skolen som institution og havde stor indflydelse på planlægningen af den usædvanlig store, fornemt udstyrede nye skolebygning fra 1845. Hans selvbevidste fremfærd udfordrede kritikken, ligesom krigsbegivenhederne voldte ham store kvaler. Bittert var det, at netop denne skole skulle ofres 1856. I fem år var Ingerslev så lærer ved Metropolitanskolen og derefter rektor i Århus til sin død 1868.

REKTORER FOR REALSKOLEN OG DET KOMMUNALE GYMNASIUM

H. C. Lassen kaldtes skiftevis bestyrer, rektor og professor for Vejle Amts Højere Realskole, der fulgte efter den lærde skole i 1856. Lassen havde af økonomiske grunde måttet opgive et teologisk studium og været realskolebestyrer i Nyborg og Odense.

I Kolding høstede han fra alle sider ros og anerkendelse for sit virke – engang endda spontant en klækkelig lønforhøjelse. Han var myreflittig og yderst pligtopfyldende, underviste op til 34 timer ugentligt i fem fag, bl.a. efter egne lærebøger i de tre hovedsprog. Lassen optrådte med myndighed, men uden strenghed og var som lærer “mild og human”. I sine sidste år var han mærkbart svækket af alderen samtidig med, at han så sig stillet over for byens voksende krav om en ændret skoleform.

Den Højere Realskoles afløser hed så Kolding Latin- og Realskole, Danmarks første kommunale gymnasium. Eleverne – stadigvæk kun drenge – blev optaget 9 år gamle og kunne efter 3 år i underskolen tage Almin-

Professor, rektor Hans Christian Funch Lassen, Vejle Amts Højere Realskole 1856-1880.

delig Forberedelseseksamen eller efter 6 år i de “studerende klasser” få studentereksamen.

Skolens første bestyrer – endnu havde kun statsskoler rektorer – **Karl Vilhelm Theisen** havde magisterkonferens i historie og undervisningserfaring i københavnske skoler. Han gennemførte omgående en tiltrængt opstramning af orden og arbejdsdisciplin. Georg Bruun skriver: “Han var en dygtig lærer, en fremragende administrator. Hans væsen og optræden var præget af fasthed og strenge krav til sig selv og sine medlærere. Han krævede ubetinget lydighed og orden, både

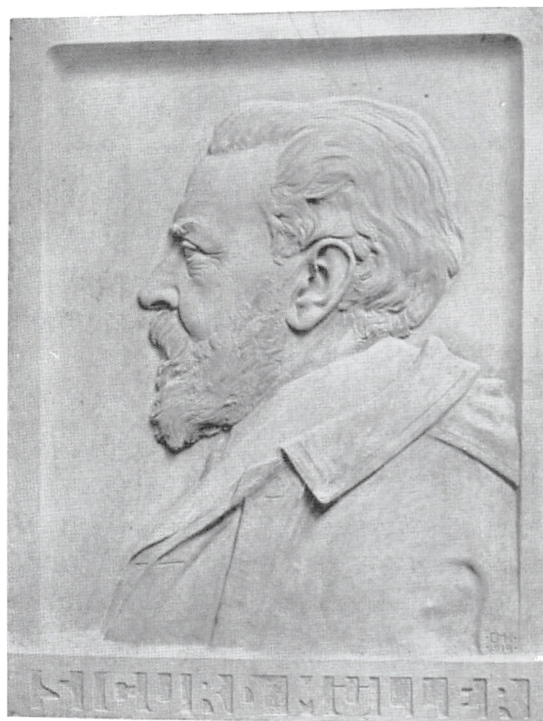
af elever og lærere, og ved forsømmelighed var han hård i sin påtale". Eleverne betragtede ham med ærefrygt, ligesom han nød stor agtelse blandt byens borgere. Trods skolepengene voksede elevtallet hurtigt. En topstilling som skoledirektør i København var meget arbejdskrævende og svækkede tidligt hans lidet robuste helbred.

Sigurd Müller var sin forgængers modsætning: en humanistisk kunstelsker med en gennemført liberal grundholdning. Han havde undervist i københavnske skoler, været en flittig medarbejder ved førende dagblade og tidsskrifter og vakt opmærksomhed med et omfattende kunsthistorisk og litteraturhistorisk forfatterskab, havde endvidere udgivet skolebøger, originale noveller og lyriske digte.

Som skoleleder fulgte han konsekvent egne principper. Han forbød legemlig afstraffelse, afskaffede nummerering i klassen efter dygtighed og indskrænkede karaktergivning. 1896 tog de første piger studentereksamen, og året efter fik piger adgang til alle skolens klasser. Samme år blev den første kvindelige lærer ansat. Han var en glimrende lærer og lagde i sin undervisning først og fremmest vægt på, at eleverne følte glæde ved og respekt for ægte kunst. Til hans populære tiltag hørte 1899 genindførelsen af den århundredgamle majfest i ændret og forskønnet form.

I Sigurd Müller havde Kolding en usædvanlig rig og produktiv begavelse. Til det sidste havde han ideer til nye initiativer; nogle af dem blev først virkeliggjort af hans efterfølgere.

Også **Georg Bruun** var helt i særklasse. Ganske vist ytrede skønhedsglæden sig hos

Sigurd Müller, rektor ved Kolding Latin- og Real-skole 1886-1901. Relief på hans gravsten af C. Martin-Hansen.

ham tydeligt i hans næsten barnlige begejstring over majfesten, hvor kransegildet i øvrigt var hans opfindelse. Men han var en fornyer i stort format. I vægtige artikler i fagpressen argumenterede han med suveræn beherskelse af stoffet for en omfattende ændring af den højere skoles struktur og fag. Det blev derfor naturligt ham og en anden klassisk filolog, professor Gertz, der udstak hovedlinjerne i Almenskoleloven af 1903, gymnasieskolens ramme i næsten halvfjerds år. Selv udbyggede han konsekvent sit bifag og blev en inspirerende engelsklærer, der

*Rektor Georg Bruun, Kolding Højere Almen-
skole 1901-1929.*

udgav lærebøger og grammofonplader med “native speaker”.

Sin usædvanlige arbejdsevne udnyttede Georg Bruun som organisationsmand og redaktør og til daglig som en fortrinlig administrator. Hans utrættelige forskning i skolens historie affødte en halv snes publikationer – vigtigst Dronning Dorotheas Skolehus (1928), en videnskabelig kulegravning af de ældste kilder. Som chef gav Georg Bruun præcise regler for stort og småt; at de blev fulgt til punkt og prikke, vågede han nidkært over; hans autoritet stod til det sidste urokket, også hos skolemyndighederne.

Hakon Fogh sagde i sin afskedstale: “At

være lærer kræver en kunstner, men de fleste af os er jo kun håndværkere”. Som rektor overlod han tillidsfuldt ansvaret til pædagogiske frivømmere, dog uden i påkommende tilfælde at holde en redningskrans parat. Bag hans eget pædagogiske adfærdsmønster, “elsk-værdig brutalitet” kaldte han det, lå et følsomt sind, der også afspejledes i hans sikre blik for kunst af enhver art. Det tillod ham at udnytte en tilfældig vikartime til at gennemgå et stykke Mozart eller et Picassobillede; og til en række kulturaftener under krigen bidrog han med et foredrag om de homeriske digte.

Efter hans bortrejse karakteriserede lektor Friis Mathiasen Hakon Fogh således i skolens årsskrift:

*Rektor Hakon Fogh, Kolding Højere Almen-
skole 1929-1947.*

Selve Rammen om Skolens Arbejde – det store Bygningskompleks med den klare Plan, det spartanske Udstyr, de lyse Farver og den fornemme Billedsamling – vil længe staa som et Monument over Rektor Foghs praktiske Evne, nøgterne Syn og kunstneriske Sans. Legatforeningen “Kolding højere Almenskoles Venner” vil gennem sit Virke vidne om hans sociale Forstaaelse, og sidst men ikke mindst vil Skolens Aand – en uhaandgribelig Tone mellem alle dem, der arbejder paa Skolen, en fribaaren Formløshed, en kammeratlig Velvilje og Tolerance, en selvfølgelig Arbejdsro uden lammende eller konfliktskabende Politivæsen – efter alt at dømmes blive bevaret langt ud i Fremtiden.

De elever, der nød godt af Rektor Foghs søgende og originale Biologiundervisning, fik sikkert rige Impulser og en og anden vil huske et Ord eller et Billede fra hans formfuldendte og indholdsmættede Translokationstaler.

De lærere, som har arbejdet sammen med Rektor Fogh, vil mindes ham som en klog Mand med klare Standpunkter, en Fjende af Banaliteten, den tomme Ceremoni, den stivnede Tradition, den forslidte Høflighedsfrase. Folk, der ikke var fortrølige med ham, fandt ham undertiden barsk, men de fleste erkendte i det lange Løb, at der laa en Trang til Ærlighed og Klarhed bag den skarpe Form. De, der kom ham paa nærmere Hold, lærte ham at kende som en sjælden harmonisk Forening af en djærv Demokrat og en dybt kultiveret Aristokrat.

Knud Moseholm var historiker og vedkendte sig i ord og handling sin traditionsbevidsthed, der var blevet næret i den grundtvigste friskole og i studietiden havde overlevet den ellers beundrede professor Arups opgør med det overleverede syn på den nationale fortid. Over for eleverne optrådte Mo-

Rektor Knud Moseholm, Kolding Gymnasium 1947-1970. Foto: Aage Petersen.

seholm ikke uden en vis brøsigthed, der – som det viste sig – mindre var noget naturligt end et bevidst anvendt middel til at sikre orden og respekt i mellemskoleklasserne, der i hans yngre år stærkt prægede skolebilledet. Han var en veloplagt og effektiv underviser. For at lære flest mulige elever at kende, forbeholdt han sig gerne en-timesfaget oldtidskundskab.

Han øste ikke penge ud til overflødig luksus – hverken på skolen eller i privatlivet – en arv fra de beskedne forhold i barndommen. Modsvarende var han ganske rundhåndet mod elever fra jævne kår. Som chef undgik Moseholm al unødigt indblanding i kolle-

gernes arbejde; at de var kompetente, betragtede han som en selvfølge. Han modarbejdede klikedannelser, f.eks. ved vennesælt at invitere alle til sine fornøjelige fødselsdagsgilder med hjemmegjort underholdning.

Med sin ligefremme facon omgikkes han de folkevalgte skolemyndigheder uden besvær og fandt sig smidigt (men under stiltende protest) i de store ændringer i skolens struktur.

Det ærgrede Moseholm at måtte opgive majfesten, og det smertede ham, at elevtallets vækst tvang Kolding Gymnasium med "doctrinæ et virtuti" bort fra dets plads i byens midte gennem mere end fire hundrede år.

Ole Ballisager kom hertil fra en stilling som lektor ved Falkonergården og tilsynsførende med fysikundervisningen i gymnasieskolerne. Hans lederstil var kendetegnet ved behagelige omgangsformer uden småligt regereri, og i forholdet til eleverne fastholdt han som noget naturligt princippet, at skolen er et tilbud til dem. Selv tøvede han ikke med at omsætte det i praksis.

Et gnidningsfrit samarbejde med lærerkollegiet bidrog i sommeren 1975 meget til den med stor dygtighed tilrettelagte og gennemførte udflytning af skolen til de nye, ret avancerede bygninger på Nørremarken. Disse medførte uventede pædagogiske og især bygningstekniske udfordringer. Men Ballisagers store arbejdskraft magtede også den yderligere belastning, at skolen netop i disse år nåede sin "maksimale spidsbelastning" med et elevtal: 775 i 1979.

Med sin musikglade veloplægthed nød han intenst de tredages festligheder i anledning af skolens 450 års jubilæum 1992.

AFSLUTNING OG LITTERATUR

Tilsammen er der her for tidsrummet 1542-1994 registreret omkring 45 skolemestre og rektorer. Men som det ses, har rækken huller, så at det faktiske tal let kan ligge en halv snes højere. Til denne oversigt er – foruden Dansk biografisk Leksikon og Wibergs Præstehistorie – især anvendt litteratur fra den udførlige bibliografi i Karen Margrethe Carstens og Knud Moseholm: Kolding Studenter 1935-1959, Kolding 1974. De heri nævnte bøger af Georg Bruun og Parmo Tang Petersen har leveret hovedparten af materialet til side 47-58.

Denne liste kan nu suppleres således:

Karen Margrethe Carstens og Knud Moseholm: Træk af Kolding Gymnasiums historie i deres ovennævnte: Kolding Studenter 1935-1959.

Aksel Nellemann og Knud Moseholm: Kolding Studenter indtil 1856, Kolding 1988

Aksel Nellemann og Knud Moseholm: Lærerne ved Kolding Latin- og Realskole og Kolding højere Almenskole 1880-1930, Kolding 1991.

Aksel Nellemann og Knud Moseholm: Latinskolelærere i Kolding indtil 1856, Kolding 1990

Fra skolehus til amts gymnasium. Kolding Amtsgymnasium og HF-kursus 1542-1992, Kolding 1992.

Artikler i Koldingbogen 1987, 1988, 1999, 2003.

Skolens årsskrift.

I LÆRE HOS KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI

AF PAUL FREDERIKSEN

Efter i 1955 at have taget mellemskoleeksamen – et begreb fra dengang – var jeg vist blevet skoletræt og ville gerne til noget andet.

Noget skulle jeg selvfølgelig lære efter endt skolegang, men hvad? Min hu stod absolut til at blive fotograf, men det var nok ikke let at få en læreplads, der var jo ikke mange fotografer at byde på i byen. Tanken om at det kunne foregå i en anden by, strejfede mig overhovedet ikke. Men jeg var meget glad for at fotografere og havde anskaffet mig et smart kamera med blitz. Zeiss Ikon – bare navnet lød af noget og lugtede lidt af det eftertragtede job. Far gik med forbavsende entusiasme ind i sagen. Mon ikke han var glad ved udsigten til, at hans søn måske kunne komme ud i det "rigtige" liv, arbejdsliv? Han opsøgte i hvert fald de tre pressefotografer, som fandtes i byen, men nej, der var ikke noget at gøre.

Hvem der så fik den geniale idé, at jeg kunne blive typograf i stedet for, ved jeg ikke, men jeg kan tænke mig, det var min far. Han havde vist hørt noget om, at det var et vellønnet fag, og at beskæftigelsen var god. Begge dele passede. Men jeg anede faktisk ikke, hvad faget gik ud på, bare at det var noget med f.eks. avis- og bladfremstilling. Far henvendte sig et par steder, og så lykkedes det. Hurra! Men først skulle der aflægges

en danskprøve. Det var nemlig en sætterlærling, trykkeriet havde brug for – atter en tilfældighed, der styrede mit unge liv. Havde de haft brug for en trykkerlærling, havde jeg også sagt ja tak, for jeg anede ikke, hvad nogen af begreberne dækkede.

Trykkeriet, hvor jeg måske kunne komme i lære, hed Konrad Jørgensens Bogtrykkeri eller bare "Højskolebladet" efter en publikation, som trykkeriet havde udgivet i mange år. Det var et gammelt estimeret trykkeri med et godt omdømme i faglige kredse. Jeg mødte op på bogtrykkeriets kontor en dag efter skoletid, sikkert rystende nervøs. Jeg var blevet bedt om at medbringe min dansk-karakter, og den var heldigvis ikke så katastrofal som nogle af de øvrige karakterer – det var vist mit held. Jeg skulle skrive en diktat, som seniorchefen, Ludvig Fuglsang, dikterede. Jeg tror, det var et stykke af H. C. Andersen, og det gik heldigvis godt. Jeg fik resultatet et par dage efter og havde dermed en læreplads som typografisk sætterlærling, en flot titel syntes jeg. Jeg skulle starte på 4½ års læretid 2. juli 1955 og ville være udlært 1. januar 1960, så var den tid da på plads.

Jeg var mærkeligt nok ikke blevet vist rundt på trykkeriet i forbindelse med min danskprøve, og far havde vist heller ikke set på arbejdspladsen. Så det var jo meget spændende at skulle møde op den første dag på

mit nye job. Vi var vel bare taknemmelige for, at jeg havde fået en læreplads, selvom det ikke var så vanskeligt i de år. Krævementaliteten var endnu et stykke borte, men det blev anderledes, efterhånden som tiden skred frem.

Trykkeriet havde til huse i nogle ældre bygninger i én af byens helt gamle gader, Slotsgade. Udefra så det måske lidt forfaldent ud, men der var en rigtig køn kontorbygning mod gaden, og den husede samtidig Højskolebladets redaktion, der optog et par kontorer eller tre. Bygningen var i tre etager, to til kontorer og tredjeetagen til beboelse for en rengøringskone – af navn i hvert fald. Mon ikke manden havde været portner på trykkeriet. Jeg tror det, men han var vist død eller rejst fra “den hvide tornado”. Den nuværende portner virkede også som chauffør i firmaet, og han blev en af mine meget gode venner i hele min læretid. Trykkeriet som helhed bestod af adskillige bygninger, bagsiden af disse vendte ind mod bagsiden af bygningerne i Østergade, som var en af byens store forretningsgader. Sætteriet, hvor jeg skulle i lære, var beliggende på 1. sal i en tværbygning, som også husede et stort bogbinderi i stueetagen. Der var et kæmpeloft over sætteriet, som husede et gammelt papirlager. Hvor var det utrolig upraktisk, men her var mange muligheder for at slappe lidt af på det loft. I en tilstødende, lavere bygning havde selve trykkeriet til huse i stueetagen, og et maskinsæteri var beliggende på første sal. Denne bygning forbandt sætteri og kontorbygning, men ud over disse faste murede bygninger var her også en del skure, som husede trækvogne fra ældre tid, budcykler osv. Under sætteriet var der en stor

åben port, hvis vigtigste indhold var en papirpresse til trykkeriets papirrester. De kunne jo sælges hos produkthandleren.

Jeg mødte altså op den 2. juli 1955 kl. 7 om morgenen, 16 år gammel, medbringende en flunkerny blå arbejdskittel. Den var lidt for lang, syntes jeg, men sådan skulle den altså være, havde jeg fået at vide på kontoret. Den skulle ikke være gul, men det skal jeg senere komme lidt mere ind på. Nu skulle jeg altså møde mine lærekammerater og kommende kolleger. Det var spændende, men jeg var lidt nervøs ved at gå ind på trykkeriet. Der var jo også foresatte. Hvad mon det nu var for nogle fyre, var de flinke eller hvordan? Jeg kunne ikke rigtig forestille mig, hvordan det ville blive. Men det blev godt. Selvom der reelt ikke havde været tale om noget valg, kunne jeg ikke være kommet til noget bedre.

Jeg skulle henvende mig hos faktor Alfred Jørgensen på 1. sal i sætteriet. For at komme dertil skulle jeg gennem trykkeriet og op ad en stejl trappe, “hønsesstigen” kaldet. Jeg var der selvfølgelig i god tid, det har altid fulgt mig, så jeg stod og ventede lidt oven for trappen. Der var vist ikke mange, der havde indfundet sig endnu, men klokken var jo heller ikke helt syv endnu. Men nu begyndte der så småt at komme nogen, de sagde alle god morgen, og jeg fortalte, at jeg var den nye sætterlærling, og hvad jeg hed. “Det kan du godt gemme lidt”, var der én, der sagde, “du slipper alligevel ikke for at blive slæbt rundt og præsenteret for hele koret, når først Alfred kommer”. Hvem denne Alfred var, havde jeg jo ikke nogen anelse om på det tidspunkt, men det skulle snart gå op for mig. Nu var de da vist kommet alle sammen – en 10-

12 stykker anslog jeg, men jeg så mig jo lidt forsigtig om, og hvem der var mine lærekammerater, kunne jeg ikke rigtig finde ud af. Det var ligesom ikke til at se, for alle havde de jo de her blå kitler på. Ved at kigge ud af vinduerne mod gården kunne jeg se et fladt tag med ovenlysvinduer ned til trykkeriet. Her kom nu gående i rask tempo en lidt ældre hvidhåret herre i gul kittel. Han trådte ind af en dør til et lille vindfang og så videre ind af en dør til sætteriet – sætterfaktor Alfred Jørgensen!

“God dag, jeg er så faktor Jørgensen”, han var fynbo fra Odense, “og jeg skal være din mester i de kommende 4½ år – i det mindste, men skikker du dig godt, kan du muligvis blive her eller komme tilbage hertil”. Det var en dejlig velkomst. “Men nu skal du også hilse på dine kommende kolleger og lærekammerater. Først din læresvend, det er jo ham, der skal lære dig op i de kommende år”. Han var desværre ikke ankommet endnu. Det passede vist ikke Jørgensen, men han fortsatte med præsentationen. “Her har vi så

Personalet på Konrad Jørgensens Bogtrykkeri 1954. På nederste række ses som nr. 6-8 fra venstre Erling Fuglsang, Ludvig Fuglsang og Alfred Jørgensen.

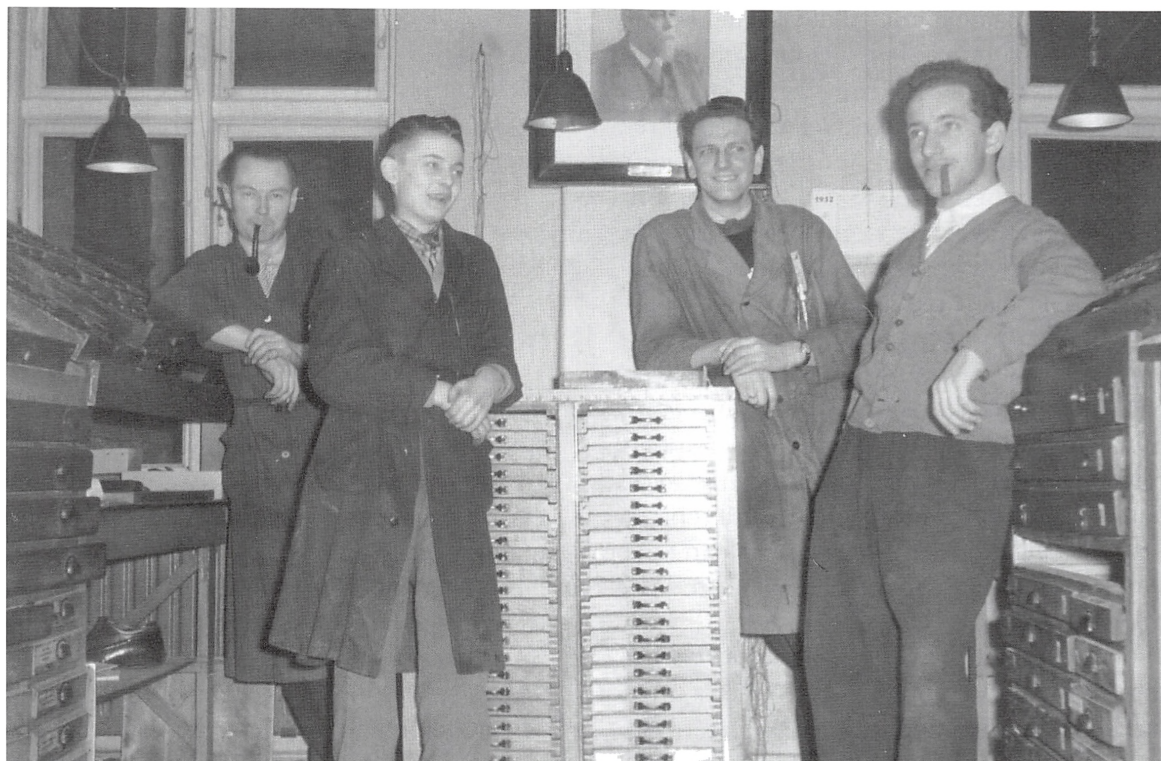
Thomsen og Andersen”, alle var tilsyneladende på efternavn, og nogle var også “Des”, sådan virkede det i hvert fald den første dag. Men alle var “Des” med faktoren, og lærlingene sagde selvfølgelig De til svendene. Der var en ældre svend, Oscar Jørgensen, som havde været der i rigtig mange år. Der var navne som Valdemar Christensen og Kruhl, Nielsen, Jensen osv. Vi var altid tre lærlinge i sætteriet, på forskellige trin af uddannelsen, og nu var jeg så den yngste. Derudover var der Erik, som var ældste lærling, og Ib som var cirka midtvejs i uddannelsen, og her kommer det med den gule kittel. Ib havde, da han skulle i lære, nemlig købt en gul kittel, og så viste det sig jo, at det kun var faktoren, der gik med sådan en. Stor moro, men ærlig talt hvad gjorde det? Men det kunne man blive ved at hente frem. Det var lidt småligt. Her var også en Niels Bertel, en meget lille, ældre mand, som kunne blive forfærdelig hidsig, hvis nogen drillede ham, og det gjorde nogen. Han var vel ikke ansat, men løb ærinder for nogle af svendene, aviser, mælk og den slags, men han havde vist i tidernes morgen været i lære som sætter, men fået blyforgiftning efter hvad de andre fortalte. Niels Bertel var en spøjs figur i byen.

Men nu var VSP dukket op, Vagn Selmer Petersen, som skulle være min læresvend. Sætteriet var inddelt i “gader”, og nu gik vi så ind i “Vagns gade”. Faktoren præsenterede os, og vi hilste pænt på hinanden. En mand på ca. 40 år, pilskaldet, næsten en blankpoleret isse – svendene påstod, han bonede den – men med vildtvoksende hår ud af ører og næse. Han virkede forvirret, og han var helt utrolig hurtigsnakkende. Jeg kunne

næsten ikke forstå, hvad han sagde. Han og jeg skulle stå i samme “gade”, og han skulle så lære mig dette ældgamle fag, og det kunne han. Jeg kom til at sætte umådelig pris på ham. Han blev senere en af mine faglærere på Teknisk Skole, det kunne han også.

Men sikken dag – den første – så mange nye mennesker jeg skulle lære at kende. Jeg var noget ør, og jeg kunne selvfølgelig ikke huske, hvem der var hvem. Men de må have gjort indtryk, og jeg fik hurtigt en fornemmelse af, at de vist ikke var helt almindelige arbejdere. Der var noget andet over dem, men hvad? Mon ikke der var 10-12 personer i dette mit første sætteri. Ret hurtigt fandt jeg ud af, at de sjældent var der alle på en gang, men der var jo mange steder at gemme sig, og det fik jeg da også lært med tiden. Selve sætteriet bestod af en stor “hovedgade” og så 8-9 “sidegader”. En til to personer i hver gade, alt efter hvad man var beskæftiget med. Da først lokalets omfang gik op for mig, var jeg betaget. Det var et rart sted at være, men at jeg skulle være her så længe var ikke rigtig til at få øje på. Hvad her skete i min tid, var ikke småting, men hvad der var sket var sandelig heller ikke småt efter, hvad der blev fortalt, men alle historierne kom jo væltende efterhånden. Hvor kunne de dog fortælle og grine, også skadefro.

Ældstelærlingen skulle vise mig, hvor mit garderobeskab var, det skulle jo være helt mit eget i hele min læretid. Ud af trykkeri-bygningen og ned af en cementtrappe til kælderen. Her var det hele. Lige for døren et fyrrum og lager, Schønemanns, chauffør og gårdskarl. Til højre var der et pissoir og fire lokummer, foran dem en lang zinkvask med koldt vand, hvor vi vaskede blystøvet af

I Konrad Jørgensens Bogtrykkeri. Fra venstre Eivind Andersen, Orla Frederiksen, Ole Thomsen og Verner Sørensen. I baggrunden foto af Konrad Jørgensen. Foto fra 1953.

hænderne hver middag og aften. Her lugtede som regel forfærdeligt, men det var jo forholdene den gang. Rengøringen var mangelfuld, og kælderen var lidt skummel. Til venstre for indgangen var der så en garderobe, et 3 x 6 m stort rum med smalle skabe på begge langsider. Der var en enkelt hylde foroven og en stang til et par bøjler – ellers intet. Midt i rummet en langbænk, hvor man kunne indtage madpakken. Om sommeren spiste mange dog i gården. Det var sjældent aktuelt for mig. Jeg kunne nå hjem til mor og indtage frokosten. Det var så sandelig også at

foretrække, for der var tykt af tobaksrøg i kælderen dagen lang. Tobak og øl og megen sjofel tale iblandet lommefilosofiske betragtninger. Det var et skægt miljø – foruroligende. Her var konstant folk – på skift forstås – hele dagen, men der var ingen, der gjorde ophævelser over det, bare det ikke blev overdrevet.

Der blev spist, drukket og røget, lappet cykler og pudset sko – aldrig så vi hunkønsvæsener her. De havde eget omklædningsrum bag bogbinderiet. Men talt om kvinder blev der fra den første dag – jeg rødmede, for

det var lige på og hårdt. Sikke nogle historier, men jeg kunne jo lige så godt vænne mig til det – og det gik helt fint. Jeg fik et garderobeskab bagest i lokalet. Det var som skrevet mit i hele min læretid. Blev man her i kælderens for længe, blev man kaldt op, som regel af en af lærlingene, men det kunne da ske, at faktoren syntes, at nu havde det været længe nok, og så mødte han op i egen person. Det var nu ikke mange gange, jeg oplevede det i løbet af min læretid. VSP kunne også blive gal nok til at hente en lærling op, hvis han skulle bruge ham til en eller anden funktion, eller hvis han syntes, at nu havde pausen været længe nok. Han var nu selv ret dygtig til at “have bly i røven”, når han først var blevet bænket i kælderens, men retfærdigvis skete det sjældent.

Nå, men det meste af den første dag gik med at blive præsenteret og installeret, med at få lidt personligt værktøj udleveret, noget skulle jeg dog selv anskaffe. Her var jo også ud over sætteriet et maskinsæteri, et trykkeri, kontorer og et bogbinderi. Det hele skulle nu ikke beses på en enkelt dag, men jeg fik da indtryk af en stor, velfungerende virksomhed, hvor der var nok at lave. Mon ikke her var beskæftiget ca. et halvt hundrede mennesker – og hvilke!

På denne første dag nåede jeg selvfølgelig også – og det var da det vigtigste – at snuse til selve faget. I alle gader var der reoler med store og små sættekasser, og oven på hver reol var der yderligere en skråtstillet sættekasse parat til brug. “Her har du så sættekassen, og den er inddelt i 150 “fag” i forskellige størrelser, som du ser.” VSP fyrede løs fra hoften i et forrygende tempo. Fagene var simpelthen de rum, hvor typerne, bogstaver-

ne var placeret. Det skulle snart gå op for mig, at næsten alle betegnelser inden for dette håndværk var anderledes, end andet jeg kendte. Her var tyske, franske og andre mærkelige ord og udtryk, som fæg omkring ørerne på mig dagen lang. Der ville blive meget at huske, men gud ske lov skulle det jo ikke læres på én gang.

“Fagernes størrelse har noget at gøre med, hvor tit du skal bruge det respektive bogstav – altså får e, som er det hyppigst forekommende bogstav i det danske sprog, et af de største fag. Det skal du hurtigt finde ud af”. Der var vel 7-8 forskellige størrelser på disse fag, og den kasse, jeg nu stod ved, var løseligt markeret med angivelse af, hvad der fandtes i de forskellige. Den var simpelthen beregnet til lærlinge. Ellers fandtes der selvfølgelig ingen markeringer på de forskellige skriftkasser, og det var jo heller ikke nødvendigt, for inddelingen var jo ens i alle kasser. “Du skal stå her foran kassen, så højre albue kan svinge frit ind over kassekanten, nej, spred fødderne lidt og læn dig ganske lidt forover, så står du bedre, ja, sådan. Det er nu ikke allerbedst, at du står i træsko, men det finder du nok ud af”. “Men stå nu lige og kig lidt på kassen og se, om du kan huske, hvor de forskellige typer er, så skal jeg komme og vise dig lidt mere”, så styrtede VSP afsted. Han havde altid mange ting i gang. Han var i grunden lynende hurtig – alt foregik nærmest i løb – det kunne de andre svende godt blive trætte af, men det opdagede jeg først senere.

De omtalte typer kiggede jeg så på, de mindede nærmest om en slags byggeklodser, ca. 3-4 cm høje med varierende bredde og tykkelse, alt efter bogstavets størrelse. Det

Teknisk Skole ca. 1947. Fra venstre Aksel Christensen, Bent Nielsen, Verner Iversen, Ole Thomsen, Kaj Ove Jensen og Adolf Jensen.

var præget spejlvendt på hovedet i den ene ende af “keglen”, som var betegnelsen for typelegemet. Jeg fandt sættekassen og dens inddeling meget spændende, men jeg kiggede mig rigtignok også om, for at se hvad de andre foretog sig. Det gik hurtigt op for mig, at der var mange forskellige funktioner i sådan et sætteri. Men nu kom VSP med et instrument til mig, en såkaldt “vinkelhage” – altså bare navnet! Han kom også med et lille manuskript, et vers, som jeg skulle forsøge at sætte op. “Du samler simpelthen typerne op i den rækkefølge, de står i i manuskriptet og placerer dem i vinkelhagen med signaturen fremad, så vender bogstavet rig-

tigt. “Signaturen” var nogle små hakker, som var fræst ind i forsiden af typen. De var forskellige fra skrift til skrift, så man kunne kende de forskellige skriftsnit fra hinanden. “Sådan bliver du ved, til du har fyldt en linje, så kommer jeg og viser dig, hvordan du kommer videre til den næste linje”. Han hørte af igen, men jeg havde såmænd også nok med at få sat denne min første linje. Sådan gik det meste af den første dag.

I løbet af dagen kom seniorchefen og juniorchefen også og bød mig velkommen. Der kom også en bror til “junior” og sagde pænt god dag. Han var ansat i firmaet og stod blandt andet for korrekturlæsningen af de

mange bladspalter og bogsider, som blev produceret. Senere kom jeg også til at hjælpe med denne funktion. Det var en virkelig god træning i det danske sprog. Ret hurtigt begyndte jeg at få indtryk af, hvad der egentlig skete i sådan et sætteri. Der var igen mange nye ord: Nogle "satte op", nogle "lagde af", der var også nogle, der "rømmede op", at tænke sig! Der var nogle, som "skød ud". Det foregik som regel i trykkeriet i stueetagen, hvorfra man dagen igennem kunne høre maskinerne synge, og svendene råbe og grine. Det var en helt igennem rar, og med tiden fortrolig lyd. Der var også én i sætteriet, som var "aftrækker", han "trak af", altså alle de mærkelige ord. Det var da vist ikke sært, at jeg fra starten ikke syntes, at de mennesker, der slyngede om sig med alle disse betegnelser, var helt almindelige. Men det skulle blive endnu værre, eller lad mig nu bare kalde det spændende, for det var det, det var. Nogle "bandt ud", det var gerne lærlingene, som blev sat til det, og det arbejde bestod i at binde, snøre en snor rundt om blysiderne for at holde sammen på "formen". Det var ret kedeligt, og svendene gad da heller ikke at have med det at gøre.

Men indtil videre satte jeg altså op, og det havde jeg nok at gøre med. Jeg samlede blytyperne til ord i min indstillelige "vinkelhage", samlede ord til sætninger og sætninger til linjer – og pludselig havde man så en lille blok "sats", som der kunne tages et "korrekturafttryk" af i den elektriske korrekturpresse, som stod midt i lokalet. Stolt så man det an. Det var selvfølgelig flot, det var jo det første. Det havde vist taget lang tid at sætte det lille stykke, men det var værd at vente på. Som yngste lærling blev det for øvrigt mit job at

Fra Konrad Jørgensens Bogtrykkeri i 1953. Fra venstre Leo Nørgård, Valdemar Christensen, Oscar Jørgensen og Poul Andersen.

sørge for rengøring og smøring af denne presse, men det var et meget rart arbejde at starte med mandag morgen.

Snart begyndte jeg at sætte i "spalter" til et lille blad, der hed "Dansk Børneblad", og som blev redigeret af seniorchefen. Det var ældstelærlingen, som stod for "sats og om-brydning". Det sidste vil sige at omforme spalterne til sider, sætte illustrationer ind osv., og det var altså ham, jeg hjalp med at sætte i spalter – af en eller anden årsag skulle dette blad nemlig helst sættes i hånden, og det blev det så. For ellers blev blade og bøger stort set sat på maskine. Dem var der tre, senere fire af. Det var håndsættere, der havde videreuddannet sig, som betjente dem. De var vist lidt vigtige af, at de kunne kalde sig "maskinsættere". Det talte håndsætter-svendene i hvert fald om. De var Larsen, Kristensen, Marie Bollerup – senere kom der flere til. Men de nævnte tre var den "faste stok" – hvad det så var for en størrelse – da

jeg kom i lære. Marie var nok én af de eneste kvindelige maskinsættere i Danmark. Det var tungt arbejde at løfte “magasinerne” med alle messing “matricerne” i. Princippet var, at man støbte hele linjer i stedet for løse typer. Det gik meget hurtigere og var nemmere at arbejde med, men det blev aldrig så kønt som en rigtig flot håndsats.

Der var en utrolig bunke håndsatskrifter at vælge imellem, og dette sætteri var i særdeleshed velforsynet. Her var skrifter med 100 år på bagen, og de var ikke slidt op endnu. Jeg har efterhånden været i mange sætterier – dengang der var nogen – men jeg har aldrig set så mange forskellige skrifter samlet på et sted. Mange af dem var nu gået af mode, men de blev skam ikke smidt ud af den grund, nogle gik dog på loftet, måske til “bedre tider”. Her var også græske skrifter med henblik på f.eks. matematiske formler i lærebøger.

Skrifterne var delt op i “skriftfamilier” og fandtes i alle størrelser fra 4 punkt til 84 punkt, og det gav jo en masse skriftkasser eller sættekasser, som vi nu mest kaldte dem. De her nævnte forskellige skriftstørrelser er faktisk dem, vi alle kender fra for eksempel aviser og blade. Skulle skriften være større, måtte man som regel lade fremstille en “kliche” eller bruge nogle store plakatskrifter, der som regel var udført i træ. Så var der “blindmaterialer” og “stege”, “materialekasser” med “udslutninger – alt sammen til at “fylde ud” med – en tryksag er jo andet end det, der står i linjerne. Der var altså meget at finde ud af og sætte sig ind i, men det kom jo efterhånden. VSP var fremragende til at lære fra sig, selv om det gik lidt hurtigt. Til at begynde med var der jo ikke en dag, hvor jeg

ikke lærte et eller andet nyt om faget, så mon ikke jeg ville stå godt rustet til efteråret, når fagskolen skulle begynde? Men de andre svende og mine medlærlinge var sandelig også flinke til at vejlede mig. Faktoren blandede sig faktisk ikke i oplæringen, det havde han jo folk til.

Ved siden af at sætte i spalter begyndte jeg også at udføre små “akcidenser”, det vil sige forskellige forekommende mindre tryksager af “merkantilt” tilsnit, som der vist stod i en lærebog. Det var skægt. Visitkort, sange, brev-papir, manillamærker osv. Sjældent fik jeg nu lov til selv at bestemme, hvordan tryksagerne skulle se ud. Det klarede VSP indtil videre, eller også var det givet på forhånd. Jeg begyndte også at læse lidt om faget. Jeg lånte et par bøger på biblioteket, og VSP havde et par støvede eksemplarer i skuffen, hvor han også gemte de øl, som han modtog ved festlige lejligheder, de andre svendes fødselsdage for eksempel. Han var ikke den store øldrikker. De andre påstod, at han tog dem med hjem for at lave øllebrød, men det tror jeg nu ikke på.

Trykkeriet havde til huse i stueetagen, og det fik jeg meget at gøre med. Mine lærerkammerater her var Erling, Otto og Børge, nævnt fra den ældste kant. Her var også altid tre lærlinge, ligesom i sætteriet. Det var i grunden en fin ordning, selv om nogle påstod, at trykkeriet nærmest var en “lærningefabrik”. Det passede ikke, og der var da nok at lave dengang i 50erne. I trykkeriet var der vel ansat syv, otte svende, en førstesvend og en tre, fire “pålæggersker”. Når vi sætterlærlinge arbejdede i trykkeriet, var det enten med at rette, korrigere fejl i tryksagerne, skifte dårlige bogstaver ud, binde ud eller skyde

ud. Binde ud var jo at binde snor om de afbenyttede trykforme og så anbringe dem på bukkede papstykker, såkaldte "port au page'r". Det blev nu aldrig til andet end "pottepassjer", og der gik lang tid, inden jeg fandt ud af, hvad ordet egentlig betød, nemlig "sidebærer" eller "kolumnebærer".

Skyde ud derimod var en proces, som foregik inden trykningen af siderne. Siderne blev placeret på et jernbord, et formbord, i et ganske bestemt mønster og i en bestemt rækkefølge, således at de, når de var trykt på begge sider af papirarket, også passede bag på hinanden. Det tog lang tid at lære og var faktisk svært – og Gud se i nåde til den lærling, der placerede en side forkert. Trykkeren blev enorm sur, fordi det som regel betød, at han måtte gøre noget af sit arbejde om. Så kunne de store bogstaver godt blive fundet frem, og de var nok lidt grovere her i stueetagen end på førstesalen.

Sættere og trykkere var altså de to faggrupper, som rummedes inden for typograffaget, og fællesbetegnelsen var da også typografer. Tidligere havde der været en tredje faggruppe, som hed sættertrykkere, altså en uddannelse som dækkede begge uddannelser, men det havde vist været noget la, la. Den fandtes i hvert fald ikke mere. Men jeg har da kendt et par stykker, som havde den uddannelse. Læretiden havde været 5 år, nu var den 4½ år, og et halvt år efter jeg var kommet i lære, blev den sat ned til 4 år, ikke på grund af mig, for jeg fik skam intet gavn af det, men jeg syntes nu heller ikke, det var for lang tid til at lære de mange processer i faget.

Typograferne var meget politisk interesseret i disse år. Det havde jeg nu indtryk af, at

de altid havde været – politisk og fagligt interesserede. Der blev snakket megen fagforeningspolitik i arbejdstiden og i kælderen, og vi lærlinge var organiseret i en lærlingeforening under fagforeningen. Det var ikke noget, vi kunne vælge, det var noget, vi skulle. Der var så generalforsamlinger, møder om forskellige fagpolitiske emner, udflugter og fester. Der var meget lidt om uddannelse, og det var en fejl, men det tænkte vi ikke over den gang. Vi hørte om typografernes sociale ordninger. Dem var de meget stolte af, og de var også fantastisk gode set med datidens øjne. Vi hørte om "tariffen" osv. Der var selvfølgelig også et fagblad, "Typograf-Tidende", som var et landsblad, der udkom en gang om ugen. Det blev afleveret på vort trykkeri om fredagen, og så skulle yngstelærlingen, jeg, bringe det rundt til de andre trykkerier i byen. Det var en fin tjans. Der var vel en halv snes trykkerier i byen, og det var spændende at komme rundt at se, hvordan der var andre steder.

Det gik hurtigt op for mig, at jeg ikke var blevet snydt med den læreplads, jeg havde fået. Vi var vel det største trykkeri i byen, altså bortset fra aviserne. Dem var der tre af, men de var jo at regne med på en anden måde. De fremstillede næsten udelukkende den daglige avis. Ved at komme rundt i byen lærte jeg jo også lærlingene de andre steder at kende. Det var ikke uvæsentligt, for nogle af os kom til at tilbringe rigtig megen tid og mange oplevelser sammen i de kommende år.

En tredje faggruppe, som var ansat på bogtrykkeriet, var bogbinderne. Jeg synes, de skal nævnes sammen med de grafiske fag, men dengang havde de deres egen fagforening og var vist ikke interesserede i at blive

slået i hartkorn med os – og vi ikke med dem. De var ikke så stolte og “opkæppende” som typograferne. De var lidt kedelige, de var ikke nær så farverige som mine kolleger. De sad ikke så længe i kælderens. De drak ikke gerne øl, de diskuterede ikke så meget – kort sagt, de var anderledes. Der var en bogbindermester og fire-fem svende, en lærling og så et antal bogbinderpiger, som jeg ikke rigtig har tal på. Bogbinderiet var beliggende i stueetagen, delvis under sætteriet. Håndbogbinderiet var i tilbagegang allerede dengang, men blev selvfølgelig udført, hvis der var noget. Ellers var det nærmest en færdiggørelsesafdeling. Her blev arkene fæstet efter trykningen, hæftet og limet og hængt i omslag, beskåret og meget andet. Lejlighedsvis blev der håndforgylt på bogrygge. Det var et fint håndværk, men det var allerede på vej ind i industrialiseringen.

Men så blev det endelig dagen, dén dag, som jeg havde arbejdet hen på i fire og et halvt år. Der havde ikke været mange dage, hvor jeg var ked af at gå på arbejde – og det er ikke noget, jeg kommer i tanke om på næsten 40 års afstand. Jeg sidder med mit svendebrev som nærmest er en lille typografisk perle, det er flot, oversat til fire sprog, forsynet med laksegl og forsynet med underskrifter af personer, som ikke mere huskes. Aldrig har nogen spurgt efter det på nogen af mine arbejdspladser – og dem var der mange af – det er aldrig vist frem, og det er lidt ærgerligt, når det nu er så flot. Jeg har selv været så forfængelig, i forbindelse med et ansættelsesforhold at spørge, om man da ikke ville se mit svendebrev, men det har ingen været interesseret i.

I marts 1960 skulle prøven aflægges, og

Lærlingefesten. Paul Frederiksen er nr. 2 fra venstre.

der var afsat 3 dage til den. Den skulle aflægges på arbejdsstedet, og det betød jo faktisk, at ikke alle lærlinge havde samme vilkår – det var lidt uretfærdigt, men kun i København blev prøven aflagt på skolen. De havde så mange fordele, de københavnere! Første dag var helliget et stykke bogarbejde på 8 sider med indbrudte billeder, smudstitel, titel, levende kolumnetitler og pagina. Det voldt mig ikke mange problemer, for det var faktisk det, jeg havde beskæftiget mig mest med i min læretid. Det blev da også rigtig godt.

På andendagen kunne man færdiggøre bogarbejdet, hvis der var behov for det – og så ellers tage fat på et skema i tre etager og i hoved- og tværform. Vi havde en Guds velsignelse af forskellige stregstyrker i sætteriet, så der var nok at boltre sig med, og jeg fik da også “strikket” et godt skema sammen. Trykkeriet reklamerede med skema- og stregarbejde, når de altså reklamerede, hvad de

sjældent gjorde, så heller ikke denne disciplin voldte mig de store besværligheder. Tredjedagen var helliget en “akcidens” i form af en brochure, et bogomslag eller et A4 ark med tre tidsskriftsannoncer. Jeg fik annoncerne, og de burde selvfølgelig også være oplagte for mig, men jeg syntes ikke selv, jeg fik dem sat for pænt, smarte var de i hvertfald ikke. Så var der hastighedsprøven, og den klarede jeg selvfølgelig også fint, men den var der mange, der havde besvær med – det var jo ikke alle steder, der blev sat så meget i hånden som på mit trykkeri. Så var der bare lidt teori tilbage, og det, mener jeg, foregik om lørdagen efter arbejdstid, men det var der ingen der fandt var mærkeligt. Hele prøven havde været bivåget af tre “skuemestre”, én fra typograferne, én fra bogtrykkerne og én fra jeg ved ikke hvor. De havde været der og kigge på hver dag, for at påse at alt gik rigtig til og for at kontrollere, at tingene var håndværksmæssigt forsvarligt udførte, men de var der selvfølgelig ikke hele tiden. Det var også dem, der stod for overhøringen lørdag eftermiddag – det var noget om punktstørrelser og udskydning, og det tror jeg, at jeg vidste mere om, end de gjorde, jeg havde jo “praktiseret” det!

Det hele var meget spændende, og jeg var mærkelig nok ikke nervøs. Jeg havde i disse dage en “gade” helt for mig selv, og jeg måtte jo ikke hente hjælp nogen steder fra. Alle var så venlige mod mig, og der var en god atmosfære i sætteriet. Sådanne arbejdspladser og svende findes af flere årsager ikke mere – men heldigvis har jeg kendt det! Ikke mange vil kunne sætte sig ind i den ånd, der herskede – nu skulle jeg bare lige klare det her, og det vidste de, jeg kunne! Jeg ville

være mere end velkommen i deres kreds – det havde jeg faktisk allerede været i flere år.

Efter et stykke tid fik jeg overrakt mit svendebrev på kontoret, og jeg blev selvfølgelig lykønsket af begge chefer plus alle svendene. Brevet var udstedt med ros, og man fortæller mig, at resultatet kun var et par points fra en sølvmedalje, men den kunne jeg nok heller ikke have brugt til noget – desværre!

Men jeg blev jo nu “dus” med alle svendene, men først efter adskillige år blev jeg endelig “dus” med min læresvend, VSP! Det var for svært efter fire og et halvt år med “Des”, at begynde at “dutte” en mand, der både havde været læresvend og lærer og som trods sin utrolige venlighed alligevel havde noget meget respektindgydende over sig. Faktor Jørgensen og cheferne blev jeg selvfølgelig ved med at være på efternavn med, det var faktisk alle! Mon jeg i grunden blev fejret eller fik gaver i anledning af udlæringen – jeg kan ikke huske noget om det, men det er jeg da sikkert blevet! Svendegilder var der nogle, der afholdt, men det gjorde jeg i hvert fald ikke, jeg var derimod med til et par, og det gik ret vildt til!

Jeg blev indmeldt i DTF, Dansk Typograf-Forbund, 2. januar 1960. Jeg var udlært efter en dejlig læretid med gode kammerater og svende og havde nu en uddannelse, der kunne grundlægges en tilværelse på. Jeg fik oven i købet at vide, at jeg skulle være velkommen tilbage efter endt soldatertid, så utilfredse havde de vist ikke været med mig. Det havde jeg nu ingen planer om på daværende tidspunkt, men det fik jeg i løbet af de kommende 16-18 måneder!

MUNKENSDAM GYMNASIUM GENNEM 25 ÅR

AF JENS HANSEN

I august 1979 startede undervisningen på et nyt gymnasium i Kolding. Dette gymnasiums korte historie vil jeg se nærmere på i denne artikel. Det bliver ikke en kronologisk redegørelse for gymnasiets første 25 år, idet jeg især vil fokusere på opbygningen af gymnasiet og se på nogle sider af gymnasiets liv gennem de 25 år.

Da de officielle kilder vedrørende gymnasiets tilblivelse er ganske sparsomme og kortfattede, har jeg især baseret artiklen på personlige erindringer og eget arkivmateriale samt på oplysninger fra Kolding Stadsarkiv og Kolding Folkeblad.

BAGGRUNDEN FOR MUNKENSDAM GYMNASIUM

Udviklingen i Kolding-området i 1970'erne betød en vækst i befolkningstallet. Prognoser pegede på yderligere vækst. Samtidig skete der generelt en udbygning af ungdomsuddannelserne. Alt dette betød et stigende elevtal på Kolding Gymnasium, der i skoleåret 1978-79 nåede op på 813 elever og 66 lærere. Dermed var Kolding Gymnasium et af landets største. Problemet var, at skolen ikke var bygget til så mange elever. Tilmed var et antal elever svarende til en klasse blevet flyttet til Fredericia gymnasium og HF. Man havde nået det, som rektor Ole Ballisager beteg-

nede som "maksimal spidsbelastning". Lærerrådet ved Kolding Gymnasium og rektor Ole Ballisager, der også var formand for Vejle Amts fordelingsudvalg for gymnasierne i Vejle Amt, fremsatte derfor over for Vejle Amtsråd i 1978 ønske om, at der blev oprettet yderligere et gymnasium i Kolding-området.

Da prognoserne for tilgangen til gymnasierne forelå i januar 1979, kom der gang i planerne for et nyt gymnasium i den sydlige del af Kolding. Vejle Amtsråd vedtog den 26. januar 1979 et "Oplæg til udbygningsplan for gymnasium- og HF undervisningen i Vejle Amtskommune 1979-90". Udover et nyt gymnasium i Kolding rummede planen yderligere 3 nye gymnasier, nemlig i Horsens, Tørring og Give.

Kolding Gymnasium var for lille, og efter forhandlinger med Kolding Kommune blev beslutningen taget om at bygge et helt nyt gymnasium. Det blev også besluttet, at det nye gymnasium i Kolding skulle starte fra skoleårets begyndelse i august 1979.

FØRSTE REKTOR

Der var en kort tidsfrist til opstarten af det nye gymnasium. Der skulle ansættes en rektor, og der skulle ansættes nogle lærere samt findes egnede undervisningslokaler til det nye gymnasiums første år.

Arne Jensen, rektor for Munkensdam Gymnasium 1979-99. Foto: Studie 14.

Ansættelsessamtaler gennemførtes i foråret 1979, og den 27. april 1979 vedtog Vejle Amtsråd at ansætte Arne Jensen som rektor for det nye gymnasium pr. 1. maj 1979. Arne Jensen kom fra en stilling som lektor i kemi ved Mulernes Legatskole i Odense samt stilling som fagkonsulent i kemi.

Så snart Arne Jensen var udnævnt til rektor, gik arbejdet i gang med at opbygge det nye gymnasium helt fra bunden af. Arne Jensen fik kontor på Vejle Amtsgård til det indledende arbejde med at få skaffet midlertidige lokaler til det ny gymnasium i Kolding, ansættelse af lærere og administrativt personale, indkøb af møbler og bøger m.m. Desuden skulle han stå for etablering af gymnasiet i nye bygninger.

Da Arne Jensen fratrådte stillingen som rektor i 1999 altså efter 20 år som rektor og efter at have overrakt mere end to tusinde eksamensbeviser, udtrykte han om rektorjobbet: "At være rektor er et forunderligt job. Det ene øjeblik træffer man beslutninger af afgørende betydning for et ungt menneske, det næste øjeblik diskuterer man, om der skal udskiftes et køleskab i kantinen, og senere igen handler det om forvaltning af flere millioner kroner".

DEN FØRSTE SKOLEDAG PÅ "KOLDING NY GYMNASIUM"

Ved gymnasiets start var der endnu ikke opført nogle bygninger. Dog var gymnasiet ikke hjemløst, idet Kolding Kommune stillede to helt nye bygninger på Munkevængets Skole på Galgebjergvej til rådighed. Dvs. amtet lejede de helt nye bygninger for 2 år, nemlig den tid, der var nødvendig for at få opført nye bygninger. Munkevængets Skole var en ny skole under opbygning, og for at kunne få plads til det ny gymnasium, blev skolens opbygningstakt fremskyndet.

Det var i august 1979 et lille gymnasium med en medarbejderstab på 1 rektor, 9 lærere og 1 kontordame. De 8 af lærerne blev udvalgt blandt 472 ansøgninger. Ved et ekstra stillingsopslag så sent som juli måned ansattes undertegnede, der dels skulle læse timer på Kolding Gymnasium, dels læse de 4 geografitimer på Kolding ny Gymnasium. Gunnar Krag havde ligeledes timer på begge gymnasier. Derudover kom Hanne Hansen til som timelærer i idræt i skoleårets løb.

Starten gik den 13. august 1979, hvor 94 forventningsfulde unge fra Koldings sydlige

opland samt Vamdrup og Lunderskov kommuner mødte for at få en gymnasieuddannelse. Amtets fordelingsudvalg for gymnasierne havde besluttet, at det var elever fra Koldings sydlige opland samt Vamdrup og Lunderskov kommuner, som skulle gå på det nye gymnasium.

Den første skoledag var kort. Lærerne mødte 08.30 til et kort lærermøde på rektors kontor, mens eleverne mødte kl. 09.00. Eleverne blev fordelt i 4 klasser, dvs. 2 sproglige og 2 matematiske klasser. Hver klasse fik et klasselokale, og der var udpeget en klasselærer, hvis opgaver dog var ret begrænsede. Klasselærerens opgave var allerede fra første dag at

føre forsømmelseslisten, at anvise eleverne pladser i alfabetisk rækkefølge i klasselokalet, at diktere skemaet, at uddele bøger og papir samt at oplyse om visse ordensregler. Så blev eleverne sendt hjem for at starte den ordinære undervisning tirsdag morgen kl. 08.00. Der var således intet introduktionsprogram. Dog afholdtes senere på måneden en udflugt for hele skolen til Silkeborgområdet.

Der var klart noget traditionelt skoleagtigt over de første 2 år. Dog var der var 8 klasseværelser, hvilket betød vældig god plads det første år, og desuden var der indrettet flere faglokaler/laboratorier til at give det gymnasiale præg.

Lærerkorpset ved Munkensdam Gymnasium i 1979 fra venstre mod højre: adjunkt Peter Øhrstrøm, lektor Ellen Langgaard, adjunkt Torben Smith, adjunkt Lene Lund, timelærer Hanne Hansen, adjunkt Jørgen Lund, adjunkt Jens Hansen, adjunkt Finn Nøhr Henriksen og rektor Arne Jensen. Foto: Torben Smith.

Alle nød at være med til at præge det nye sted – pionerånden prægede stedet. De første 2 år blev der truffet et væld af beslutninger, der kom til at række flere år frem. Der blev lavet detaljerede lister over alt det, der skulle købes til den nye skole, detaljen gik helt ned til den enkelte bog, som skulle købes til biblioteket, og den enkelte spade der skulle indkøbes til fagdepotet. Alt det indkøbte opbevarede i de midlertidige bygninger på Munkevængets Skole. Oprindeligt var der god plads, men efterhånden som sommeren 1981 nærmede sig, stod der papkasser overalt i depoter, klasselokaler, lærerværelse, fællesområdet og på kontoret.

GRUSGRAVEN

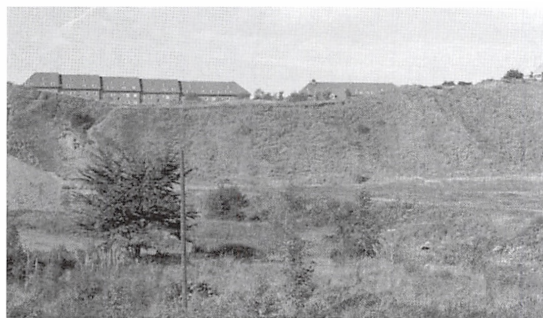
Undervisningen var i gang og samtidig hermed arbejdet med opbygning af det nye gymnasiums bygninger i gang, og som noget af det første skulle der findes en placering. Hvor skulle det nye gymnasium ligge? Da Kolding Gymnasium var placeret i relativt nye bygninger i den nordlige bydel, var det en selvfølge, at det nye gymnasium skulle placeres i den sydlige bydel.

Dyrskuepladsen i Tved var længe inde i overvejelserne som en realistisk placering. Ligeså blev muligheden for placering i FDBs lokaler ved Brostræde vurderet. Endog en placering ved siden af det allerede eksisterende gymnasium på Skovvangen blev overvejet. Men det blev det ledige areal med en tidligere grusgrav langs Tøndervej, der blev valgt. Området tilhørte De Danske Mejeriers Maskinfabrik, i dag APV. Det valgte område var tilstrækkeligt stort til at rumme bygninger med parkeringspladser samt nødven-

dige sportsarealer. Desuden blev det anset som en meget ideel placering med nem adgang for eleverne fra det sydlige Kolding samt Vamdrup og Lunderskov kommuner.

Udpegning af området skete efter forhandlinger mellem Kolding Kommune og Vejle Amt. Det blev aftalt at Kolding Kommune købte hele det 94.000 m² store areal samt sørgede for byggemodning af området. Derefter købte Vejle Amt 55.000 m² til opførelse af gymnasiet. Resten af grunden skulle i en periode ligge hen som grønt område med en plan om senere opførelse af et plejehjem. Kommunens køb af arealet blev vedtaget i byrådsmødet sidst i maj 1979. Vejle Amt købte af Kolding Kommune til en pris af 70 kr. pr. m², eller i alt 3.850.000 kr. inklusiv de betydelige jordarbejder.

Kommunen fik i hast udarbejdet en lokalplan for området, som netop udpegede området til institutionsbyggeri og indrettelse af idrætsanlæg (boldbaner, atletikbaner m.m.). Lokalplanen rummede også planer for adgangsforholdene herunder bl. a. et forslag om gangbro over den stærkt trafikerede Tøndervej fra kvarteret syd for Tøndevej til gymna-

Grusgraven ved Tøndervej, hvor Munkensdam Gymnasium blev placeret. Foto: Jens Hansen.

siet. Den del af lokalplanen er desværre aldrig blevet realiseret.

Byggemodningen i den store grusgrav skulle ifølge aftalen mellem Kolding Kommune og Vejle Amt være tilendebragt i slutningen af marts 1980. Men der var et stort problem med områdets topografi med over 15 meters niveauforskel, hvilket betød store omkostninger. I alt skulle der flyttes 230.000 m³ jord og skrælles ca. 7000 m³ muld til senere brug. Toppen af området blev gravet af, og bunden blev fyldt op, så niveauforskellen blev reduceret til 6-8 m. Der opstod herved 3 plane niveauer, der var velegnede til det videre anlægsarbejde, nemlig det lavest liggende område beregnet til sportsplads, 6 m højere arealet til gymnasiets bygninger, og endelig en smule højere et areal til et plejehjem. Kolding Kommune betalte for byggemodningen inklusiv planeringen, men entreprisen indgik i salgsprisen til Vejle Amt. Reelt betød de store jordarbejder en meromkostning for amtet på omkring 1 million kr.

HVAD SKULLE DET NYE GYMNASIUM HEDDE?

I den tidligste omtale af det nye gymnasium omtales det blot "Kolding II". I Kolding Folkeblad kunne man sågar se betegnelsen "nødgymnasiet" anvendt. Det blev dog hurtigt ændret til *Kolding ny Gymnasium*, indtil det endelige navn blev besluttet. Der blev ført nogle forhandlinger mellem de 2 gymnasier om det. På Kolding Gymnasium stillede man sig åben overfor en eventuel navneændring af hensyn til det nye gymnasium. Det forslag, der nød størst tilslutning, var i så fald navnet "Koldinghus Gymnasium".

På det nye gymnasium drøftedes i efteråret 1979 forskellige navnemuligheder. I disse drøftelser var såvel elever, lærere som forældre inddraget. Der blev søgt efter et navn, der dels havde tilknytning til byen Kolding og dels til den lokalitet, hvor gymnasiet skulle ligge. Der var forskellige forslag fremme: Seest Gymnasium, Kolding Vestre Gymnasium, Ørnborg Gymnasium osv. Man endte med navnet *Munkensdam Gymnasium*, officielt navn fra den 4. december 1979. Navnet Munkensdam stammer tilbage fra middelalderen, og har sin baggrund i de fiskedamme, som gråbrødre munkene i Kolding havde i kløften neden for Seest Bakke, den bakke der ved grusgravning delvist var blevet forvandlet til et hul. Senere blev navnet korrigeret til *Munkensdam Amtsgymnasium* for at fremhæve gymnasiet som en amtlig institution.

Tiden har vist, at navnet ikke er særligt letforståeligt for udenforstående. Det har givet anledning til en række misforståelser blandt ikke lokalkendte. I skolens post er således følgende navne set: *Munke Dams Gymnasium*, *Munkdams Gymnasium*, *Galgebjergvejs ny Gymnasium*, *Kolding By Gymnasium*, *Mogens Dams Gymnasium*, *Morten Dams Gymnasium*, *Munkdams Gymnasium*, *Munkevængets Gymnasium*, *Munkevængets Skoles Gymnasium*, *Munkens dams Gymnasium*, *Munkedals Gymnasium*, *Munkegymnasiet*, *Munkensborg Gymnasium*, *Munkensschau Gymnasium*, *Monkens Dam Gymnasium*, *Munkelns Dam, Gymnasiet i Kolling*, *Munkenstamp-Gymnasium*, *Munkenstorm, Gymnasium*, *Munkinsten Gymnasium*, *Munkensdam Seminarium*, m.fl. – Men takket være det danske postvæsen er brevene nået frem til rette adresse.

BYGGERIET

Projekteringen af gymnasiet samt udbydel- sen i licitation og udarbejdelsen af byggepro- gram blev overladt til Centralkontoret for praktiserende arkitekter på Fyn ved arkitekt Per Kyed i Odense. De skulle udføre arki- tekt- og ingeniørarbejdet vedrørende bæren- de konstruktioner samt i samarbejde med landskabsarkitekten forestå beregninger ved- rørende jordarbejdet. Samme firma skulle også stå for de nye gymnasier i Tørring og Horsens, som det på samme tid blev beslut- tet at opføre. De 3 gymnasier kom derfor til næsten at være identiske. Det rådgivende ingeniørfirma Harry og Mogens Larsen I/S, Odense, fik til opgave at udføre ingeniørar- bejdet vedrørende de tekniske installationer, og Gruppen for by- og landskabsplanlæg- ning, Kolding, stod for opgaven at udføre landskabsarkitektarbejdet.

Byggeriet blev udbudt i licitation i marts 1980. Byggeriet foregik efter Undervisnings- ministeriets regler for indretning af gymna- sier, hvilket bl. a. betød, at klasselokalerne blev bygget til 24 elever på trods af, at det var planen at have 28 elever i klasser, som det efterhånden var almindeligt i det ganske land. De samlede udgifter ved gymnasiets op- førelse og indretning var inklusiv grundkø- besummen anslået til 41,2 mio. kr., hvoraf 25 % blev betalt af staten. Den endelige pris blev omkring 48,4 millioner.

Det var hensigten, at opførelsen af byg- ningerne skulle indledes omkring 1. juni 1980. På grund af diskussioner om gymna- siets størrelse samt problemer med færdig- gørelsen af selve grunden opstod en forsin- kelse, der betød, at meget arbejde måtte ud-

føres som vinterbyggeri i et meget regnfuldt halvår med vandskader og frostsprængnin- ger til følge. Dette forhold kom til at skæm- me nogle af rødstensvæggene og gav fugerne en ringere holdbarhed.

I alt blev der bygget 5 blokke muret op i røde mursten, samt et tag af røde tegl. Det var et klart krav fra amtets side, at bygnin- gerne skulle opføres i mursten med tegltag og skråtag. Blokkene skulle dels rumme nor- malklasser, dels faglokaler. En sjette bygning opførtes i beton, nemlig idrætshallen.

Gymnasiet blev bygget til 6 spor eller 18 stamklasser, selv om det i første omgang kun fik elever til 4 spor. Amtet mente nemlig, at det var billigere at bygge det stort nok med det samme i stedet for hurtigt at skulle i gang med udvidelser. En disposition, der hurtigt viste sig at være fornuftig, idet der allerede i år 1982 blev optaget 5 klasser, og i 1983 blev optaget 6 klasser.

20. februar 1981 afholdtes rejsegilde på gymnasiets nye bygninger på Tøndervej. Ef- ter en stor indsats lykkedes det at få bygnin- gerne klar, så gymnasiet kunne flytte til Tøn- dervej i sommerferien, og skolen var klar til skolestart den 10. august 1981. Idrætshallen blev dog først taget i brug den 12. oktober. De meget store entreprenørmaskiner betød at sportspladsen led under traktose, så sports- pladsen måtte drænes og nyanlægges, før den var klar til brug.

BYGNINGERNE

Skolens bygninger dækker et areal på ca. 7500 m². Dertil kommer et udendørs idræts- anlæg samt parkeringsplads og cykelskure.

Hovedideen i byggeriet var at placere

Luftfoto af det nybyggede Munkensdam Gymnasium.

idrætshallen inde i skolen, så den kunne supplere fællesarealet. Der er således ingen sal eller aula med scene. Rundt om disse arealer placeredes så "hjemstavne", naturfagsareal og administrationsfløj, som også rummer musik og formning.

Set lidt på afstand ligner gymnasiet en tætliggende lille by bygget af røde mursten med skrå tegltage og små ovenlys/vinduer. De enkelte dele er bundet sammen af små bygninger med flade tage. Kommer man ind til skolen ad hovedindgangen, træder man

lige ind i det centrale fællesområde, hvor også kantinefunktionen er placeret. Dette fællesområde benyttes flittigt af eleverne i særdeleshed til frokost, men også, når der er fritime til at lave lektier. Her holdes også fællessamlinger, når der er meddelelser til samtlige skolens elever. Rummet tjener også til mødesal ved forældremøder og som teatersal eller foredragssal. Dog er det et problem, at der mangler en egentlig scene. Er der behov for yderligere plads, er det muligt at inddrage hele eller dele af idrætshallen,

idet adskillelsen mellem de 2 rum blot er en foldedør, der kan skubbes til side. Et hejsetæppe i idrætshallen gør det muligt enten at inddrage ½ eller hele hallen i fællesområdet. Derved kan der skabes et stort fællesareal. Hallen er formgivet og malet mindre traditionelt, så den, på trods af ribber og andre rekvisitter, ser festlig ud og har en god akustik.

Også mange af de lokale foreninger uden for skolen har benyttet og benytter disse faciliteter. Der har været afholdt flere koncerter lige fra Sønderjyllands Symfoniorkester til Trut-i-Takt, men derudover der været afholdt adskillige møder eller generalforsamlinger i diverse foreninger. Idrætshallen har ligeledes været flittigt benyttet af byens sportsklubber uden for skoletid. Gymnasiet stillede også i en årrække lokaler til rådighed for flygtningeundervisningen.

Placeringen af idrætshallen bidrager til at gøre skolens centrale dele meget mørke. Det er karakteristisk for skolen, at den generelt er meget mørk. Ydervinduerne er meget små og loftslýset i de mange indre rum er meget mangelfuldt. Specielt lysforholdene har der været arbejdet på at forbedre gennem hele perioden, men det er ikke lykkedes at løse alle problemerne med manglende dagslys. De går tilbage til oliekrisens dage i 1970'erne, hvor vinduer i bygninger skulle minimeres for at spare på energien.

Hver af de 3 såkaldte hjemstavne blev bygget med 6 klasseværelser og 3 fagdepoter. Desuden findes et afsnit med faglokaler til de naturvidenskabelige fag, geografilokale og samfundsfagslokale i den ene blok. I de enkelte hjemstavne er der et fællesområde, der oprindeligt var møbleret med bløde stole, men disse er efterhånden blevet afløst af møbler

beregnet til lektielæsning og gruppearbejde. På det seneste er flere af fællesområderne blevet indrettet med computerarbejdspladser.

Normalklasserne i blokkene 4, 5 og 6 har en størrelse på 70 m². Hvert lokale blev udstyret med en tavle, opslagtavle, et skab, kortskinner med lærred, overheadprojektor, højtalere med antenestik og internt samtalelæg. Lokalerne blev møbleret med et kateder samt det nødvendige antal borde og stole. Oprindeligt var klasseværelserne møbleret med stole med fast højde, men før 25 årsjubiléet er alle skoleborde blevet udskiftet med højere borde, og alle stole er blevet udskiftet med stole, der kan reguleres i højden, så de kan tilpasses den enkelte elev.

Faglokalerne til fysik, kemi, biologi og geografi er ca. 80 m². I fysik, kemi og biologi er faste arbejdsborde placeret langs væggene og et langt større antal skabe end i normalklasserne. Desuden er disse lokaler udstyret med installationer, der gør det muligt at udføre fysiske, kemiske og biologiske eksperimenter. Der er foretaget en mindre udbygning for at skaffe et yderligere lokale til biologi. Desuden er der foretaget ombygning af kemilokalet.

Skolens 2 musiklokaler var blevet placeret i en fløj for sig selv, så musik derfra ikke kunne genere undervisningen andre steder. I det ene musiklokale er der etableret en fast opstilling af mikrofoner og andet udstyr, der anvendes ved musikfremførelse. I den samme fløj findes tillige et stort formningslokale med tilhørende fotorum og – en keramikovn.

Nær det store fællesområde var placeret et sproglaboratorium. Efter nogle år blev sproglaboratoriet afmonteret og lokalet indrettet til almindeligt klasselokale. Beslutnin-

Elever i sproglaboratoriet. Foto: Torben Smith.

gen blev taget ud fra en vurdering af udnyttelsesgraden sat op overfor mangel på klasselokaler. Skolens lokaler benyttes som et hjemklassegymsium, hvor hver klasse har sit eget klasseværelse. Et forhold der hurtigt ikke holdt, idet der blev optaget flere elever, end skolen var beregnet til. Klasselokalerne er med skrå lofter og fritliggende spær. Det giver god luft men vanskelig rengøring. I tilknytning til fællesområdet findes et auditorium beregnet til at kunne samle flere klasser til filmfremvisning el. lign., men dette lokale har kun i ringe udstrækning fungeret efter hensigten. Lokalet har i stedet fungeret som depotrum og ekstra øverum for musik.

Farvevalget og den åbne og fri rørføring virkede dristigt. Måske for dristig, idet mange af farverne er blevet erstattet af lyse overvejende hvide og lysegrå farver. Dog er der en enkelt undtagelse, idet en stor grå flade i fællesområdet i 1993 blev farverigt udsmykket af kunstneren Ole Halskov i samarbejde med et mellemniveauhold i billedkunst under lektor Mary Rasmussens ledelse.

Administrationen blev placeret ved ho-

vedindgangen fra parkeringspladsen. Der blev fra starten indrettet et rektorkontor og i tilknytning dertil kontor til skolesekretærer og desuden et kontor til 1 inspektør. Endvidere var der et kontor til en boginspektør. Fra dette kontor er der en trappenedgang til bogkælderen; dette kælderrum er bygget som sikringsrum. Da antallet af inspektører omkring 1995 blev kraftigt udvidet forbindelse med en ledelsesreform, måtte 2 arbejdsrum for lærerne, der lå ud mod parkeringspladsen, inddrages som inspektorkontorer. Til mindre møder er indrettet et mødelokale over for kontorerne.

I samme blok findes lærerværelset, som er ganske rummeligt, men efterhånden som lærerstaben er blevet udvidet, er pladsen blevet fuldt udnyttet. I tilknytning til lærerværelset er indrettet et miniaturekøkken. Endvidere er en del af lærerværelset blevet inddraget til computerarbejdspladser, et behov der ikke var taget højde for i forbindelse med byggeriet. Over for lærerværelset er et meget vigtigt lokale for alle lærere, nemlig pædagogisk værksted. I dette lokale er der i de forløbne år blevet fremstillet meget store mængder af undervisningsmateriale – i særdeleshed har fotokopimaskinerne været flittigt benyttet.

Gymnasireformen i 1988 med dens øgede frihed for eleverne til selv at sammensætte fagrækken medførte også på Munkensdam et stigende pres på lokaler til forskellige formål, f.eks. blev det nødvendigt at indrette datalokaler. Munkensdam har dog holdt fast ved princippet om, at hver stamklasse har sit eget lokale, selv om det med et elevtal på over 475 ikke har kunnet gennemføres helt konsekvent.

INDFLYTNING, INDVIELSE, MAMMUTFEST

Da de nye bygninger i den tidligere grusgrav ved Tøndevej var næsten færdige i sommeren 1981, holdt skolen flyttedag. Eller rettere sagt flyttedage. Flytningen foregik i sommerferien, og flere af gymnasiets lærere deltog.

Den 2. november 1981 blev datoen for den egentlige indvielse. Denne dato er siden blevet betragtet som skolens officielle fødselsdag.

Indvielsen var en stor festdag, hvori deltog elever, ansatte, amtspolitikere, repræsentanter fra Undervisningsministeriet, Kolding Kommune, skoleinspektører, Gymnasielærereforeningen, rektorer, arkitekter og ingeniører. På programmet var rundvisning på skolen med orientering om dens opbygning. Derefter var der festmiddag, hvor der blev holdt fest- og indvielsestale af amtsborgmester Erling Tiedemann og taler af borgmester Bent Rasmussen, arkitekt Per Kyed, rektor Arne Jensen og gymnasieelev Sanne Vahlun. Under festmiddagen var der underholdning ved skolens elever og Kolding Mandskor med efterfølgende bal i idrætshallen og kaffe i fællesområdet.

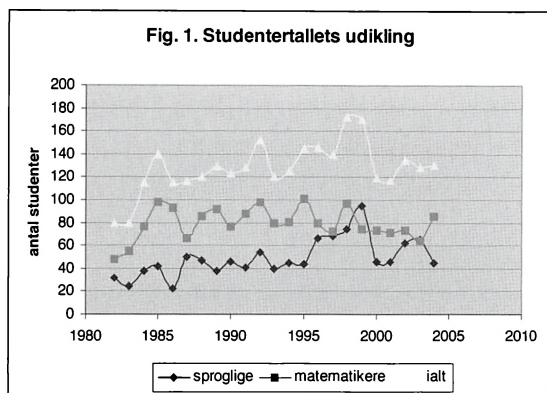
Med udgangspunkt i indvielsesfesten har ved initiativ fra lektorerne Søren Lyck og Benjamin van Maarschalkerweerd udviklet sig den store årlige tilbagevendende fødselsdagsfest kendt som Mammutfesten. Ved denne fest møder elever og forældre samt ansatte op og fester sammen. Baggrunden for Mammutfestens succes er det store elevenengagement og den store kreativitet, som begynder længe før festen.

Den første student fra Munkensdam Gymnasium Malene Petersen flankeret af rektor Arne Jensen og adjunkt Torben Stener Nielsen. Foto: P. Thastum.

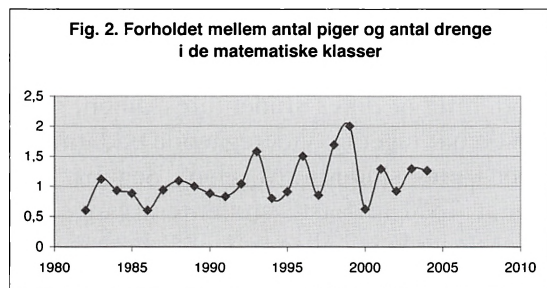
DE FØRSTE EKSAMINER

I sommeren 1980 fandt den første mundtlige studentereksamen sted ved Munkensdam Gymnasium. De afsluttende fag i 1.g var geografi for nysproglige og engelsk eller tysk for matematikere. Nysproglige skulle således afslutte geografi efter 1.g. Den første mundtlige studentereksamen ved Munkensdam Gymnasium blev således den 2. juni 1980, hvor 1.a var til eksamen i geografi. Eksaminator var undertegnede og censor Georg Harmsen fra Års Gymnasium. To år senere sprang den første student ud med en fuld studentereksamen fra Munkensdam Gymnasium. Første student blev den 14. juni 1982 Malene Petersen, der i sidste fag var oppe i samfundsfag ved Torben Nielsen, og den 18. juni 1982 kunne rektor Arne Jensen dimittere det første hold studenter, 76 studenter i alt, fra Munkensdam Gymnasium.

Set fra elevernes synspunkt var en hård og stressende eksamensperiode forbi, men de var dog ikke mere udkørte, end de kunne feste i flere dage derefter.

Ved 25. års jubilæet er 23 årgange og 2950 studenter blevet dimitteret fra Munkensdam Amtsgymnasium. Hvorledes studentertallet har udviklet sig, fremgår af fig. 1. Det fremgår heraf bl. a., at der med undtagelse af 1 år altid har været flest matematiske studenter. Figuren viser ikke den reelle søgning til Munkensdam Amtsgymnasium, idet søgningen de fleste år har oversteget gymnasiets kapacitet, hvorfor der flere af årene er overflyttet elever svarende til en halv til en hel klasse til Kolding Amtsgymnasium.

Et andet forhold der er interessant at se nærmere på, er udviklingen i antal piger i forhold til antal drenge. Det er fra flere sider blevet påstået, at det almene gymnasium er ved at udvikle sig fra drengeskole til pigeskole. Jeg har valgt at se på udviklingen i de matematiske klasser. Udviklingen fremgår af fig. 2. Da det er set relativt betyder 1, at der er lige mange af hvert køn, men 0,5 betyder at der er 2 drenge per 1 pige. Det fremgår af figuren, at der før 1990 generelt er flest drenge i de matematiske klasser, mens der efter 1990, dvs. fra perioden efter Bertel Haarders indførelse af valggymnasiet er sket en ændring i retning af relativt flere piger i de matematiske klasser. Denne udvikling kan så sættes i relation til Bertel Haarders udtalelse i 1979 om det ønskelige i at få flyttet interessen for en gymnasial uddannelse til nogle andre ungdomsuddannelser. Det er også her interessant at se de nyeste analyser af udviklingen indenfor arbejdsmarkedet, som peger på, at kvinderne bliver vinderne på fremtidens arbejdsmarked.

VAR DER EGENTLIG BEHOV FOR ET NYT GYMNASIUM I KOLDING?

Vejle Amt havde besluttet at udbygge gymnasieuddannelsen i amtet, men der var kræfter, der arbejdede i modsat retning. Kun 2 dage efter det nye gymnasiums start, nemlig den 15. august 1979, kunne man i Kolding Folkeblad læse, at "strømmen af elever mod gymnasiet skal vendes nu", og videre gav venstre politiker Bertel Haarder udtryk for, at "Venstre vil finde forholdsregler mod den overhåndtagende lyst til en studentereksamen, som mange aldrig får brug for".

Projektarbejde i geografilokalet 29. maj 1986. Eleverne er fra venstre Trine Jensen, Dorthe Callesen, Charlotte Hansen, Gitte Pedersen, Betina Larsen, Hanne Viuff og Mette Bach Schmidt.

I maj 1980 forsøgte undervisningsminister Dorte Bennedsen ved en henvendelse til Vejle Amtsråd at få stoppet byggeriet. Det fik hun ikke held til, men Finansudvalget besluttede i stedet, at det nye gymnasium i Kolding skulle være en mere skræbet udgave, dvs. kun bygges til 4 spor, altså 12 klasser mod først planlagt 18 klasser. Skulle der senere vise sig behov for flere lokaler, kunne der blot bygges til. Vejle Amts beregninger viste imidlertid, at besparelsen ved kun at opfører til 4 spor frem for 6 ville være yderst minimale. Omkostningerne ved at bygge til senere ville komme til at overstige den umiddelbare besparelse flere gange. Beslutningen blev derfor at bygge til 6 spor med det samme. Det viste sig at være en fornuftig beslutning, idet elevtilgangen var så stor, at gymnasiets kapacitet var fuldt udnyttet allerede i 1985.

I forbindelse med Vejle Amts udredningsarbejde for udviklingen omkring gymnasierne fra 1980erne og fremefter, blev Munkensdam Gymnasiums eksistens igen overvejet. Små ungdomsårgange kunne betyde fald i søgningen til gymnasiet og en reduktion i gymnasiekapaciteten blev overvejet, men opgivet.

Bertel Haarder gav i 1979 udtryk for, at mange ville få en gymnasieuddannelse, som de ikke ville bruge. Den bedste måde til at få af- eller bekræftet denne påstand må vel være, at spørge de elever, der begyndte på det ny gymnasium i august 1979, om de har gjort brug af deres studentereksamen, altså om de har taget en videregående uddannelse efter deres studentereksamen. Jeg har udspurgt 75% af første studenterårgang. Det viser sig, at kun 2 eller under 3% har taget en erhvervsuddannelse, som ikke kræver en

gymnasial ungdomsuddannelse. 97% har altså gjort brugt af deres studentereksamen til en erhvervsuddannelse. Bertel Haarders skrækvision om en stor gruppe unge, som ikke ville bruge deres studentereksamen, må klart afvises. Det bør bemærkes hvor populære de mellemlange uddannelser så som uddannelser til teknikum ingeniør, seminarielærer, sygeplejerske o. lign. er.

FREMTIDEN – FORAN EN NY ÆRA

Munkensdam Amtsgymnasium er en meget dynamisk organisation, der tegnes af alle de mange personer, der har haft deres daglige virke på stedet. Som nævnt har næsten 3000 studenter udgået fra Munkensdam Gymnasium. På samme måde har der været et mindre flow i lærergruppen. 4 lærere har fulgt skolen igennem de 25 første år, men mange er kommet til, og en del har også forladt skolen igen af forskellige årsager, heraf 2 som følge af dødsfald. En del lærerkandidater har også i de 25 år fået deres pædagogiske uddannelse på Munkensdam Gymnasium.

Og på rektorposten en sket en udskiftning. Igennem de første 20 år var Arne Jensen rektor for gymnasiet, men han trådte tilbage efter eget ønske i 1999. Ny rektor blev Lene Hauge, der kom fra en studielektorstilling på Fredericia Amtsgymnasium og HF, samt en stilling som fagkonsulent i psykologi i Undervisningsministeriet.

Da Munkensdam Gymnasium startede betegnedes gymnasiet som grengymnasiet. Der var således, at eleverne efter første år valgte en af de grene, som det pågældende gymnasium udbød. På Munkensdam Gymnasium var således udbudt nysproglige og samfunds-

sproglige grene for de sproglige elever, mens de matematiske elever kunne vælge mellem matematisk-fysik gren, samfundsmatematisk gren og naturfaglig gren.

Denne struktur blev ændret til valggymnasiet af undervisningsminister Bertel Haarder i 1988.

Nu står gymnasiet igen foran en ny æra, idet en ny gymnasireform indføres om et år.

Skolen har også i løbet af de 25 år fået stigende grad af dispositionsfrihed, omend ikke flere penge at arbejde med. Indførelsen af nye ting kræver med andre ord nedlæggelse af andet – der skal ske en prioritering. En del

Et hold studenter fra Munkensdam Gymnasium, den 23. juni 1989. Foto: P. Thastum.

Lene Hauge, Munkensdam Gymnasiums rektor fra 1999.

af dispositionsfriheden har bl. a. medført, at visse administrative opgaver, som før blev varetaget central af administrationen på amtsgården i Vejle, er flyttet ud til gymnasiet. Resultatet har været en relativ stor stigning i antal personer med administrative opgaver. Ved gymnasiets start på Tøndervej var der ansat 1 rektor, 1 skolesekretær og 1 indre inspektør suppleret med en boginspektør. Ved jubilæet var administrationen udvidet til 1 rektor, 2 skolesekretærer og 4 inspektorer.

Med den forestående nye gymnasiestruktur og amternes nedlæggelse står gymnasierne i en ny situation med nye udfordringer. Der er tanker om at Munkensdam Amtsgymnasium skal være en selvejende institu-

tion. I forbindelse med ændret ejerskab må det også forudses, at gymnasiet snart vender tilbage til det lidt kortere og lettere navn: Munkensdam Gymnasium.

25 år med mange ændringer i undervisningen, samt en forestående reform med yderligere krav til undervisningen stiller naturligvis krav til bygningerne. På den baggrund iværksatte Vejle Amtsråd allerede tanker om ombygning af Munkensdam Amtsgymnasium. Efter gamle regler blev gymnasiet bygget med klasselokaler til 24 elever, på trods af, at det allerede den gang var blevet almindeligt med 28 elever i klasserne. Og nu 25 år efter ses op til 29 elever i nogle af klasserne. Nogle af ideerne i byggeplanerne går således ud på at skaffe større men også flere undervisningslokaler tilpassede de nye krav om inddragelse af ny teknologi i undervisningen. Hvorledes det vil gå, kan der ses på om 25 år.

LITTERATURLISTE

Kolding Folkeblad d. 25. maj 1979.

Kolding Folkeblad d. 29. juni 1979.

Kolding Folkeblad d. 11. august 1979.

Kolding Folkeblad d. 13. august 1979.

Kolding Folkeblad d. 15. august 1979.

Kolding Kommune, lokalplan nr. 0811-3A.

Uddrag af Vejle Amtsråds forhandlinger 26. januar 1979.

Uddrag af Vejle Amtsråds forhandlinger 23. februar 1979.

Uddrag af Vejle Amtsråds forhandlinger 27. april 1979.

Uddrag af Vejle Amtsråds forhandlinger 7. september 1979.

Årsskrifter Munkensdam Gymnasium.

KOLDING SOROPTIMISTKLUB

AF KIRSTEN NØKKENTVED OG SARA KRISTENSEN

Soroptimistklub – hvad er det? Sådan vil mange spørge. Ordet soroptima er dannet af to latinske ord: *soror*, der betyder søster og *optima*, der betyder bedst. Det betyder altså søstre, som vil det bedste – både i deres erhverv og over for hinanden. Det kan selvfølgelig være svært at leve op til. I anledning af at vores klub i år fylder 60 år, vil vi gerne fortælle lidt om soroptimisme og om vores lokale klub.

HISTORIE OG FORMÅL

Soroptimismen er en international organisation for selverhvervende kvinder. Den blev stiftet i 1921 i Oakland, Californien. At det startede lige efter første verdenskrig, er ikke nogen tilfældighed. Under krigen var kvinderne i USA og andre krigsførende lande på grund af mændenes deltagelse i krigen og deraf følgende mangel på mandlig arbejdskraft begyndt at få jobs, som ellers kun blev udført af mænd. At det var i Oakland bevægelsen opstod, var heller ikke tilfældigt, da universitetet der som noget usædvanligt på den tid også havde adgang for kvinder.

Det var dog en mand, der fik ideen. Han var professionel organisator af serviceklubber for mænd, bl.a. Rotary. En dag mødte han en leder af en sekretærskole, som til hans overraskelse var en kvinde. Samtalen

med hende gav ham ideen til at starte serviceklubber for kvinder på grundlag af erhverv, altså svarende til mændenes Rotaryklubber. Den første klub blev startet i oktober 1921. Erhverv og profession kvalificerede til medlemskab. Ret hurtigt bredte ideen sig – også til Europa i 1924 med klubber i Paris og London.

Alle soroptimister har fælles formål: at bidrage til forbedring af kvindens stilling i samfundet, at anspore til større forståelse og respekt for andres arbejde, at støtte realistisk betonet hjælpearbejde, at skabe kontakt og kammeratskab mellem soroptimister verden over og at fremme international fred og forståelse.

Klubberne er upolitiske. For at sikre alsidighed må der kun være et medlem fra hvert erhverv, og derfor kan man ikke melde sig ind, men skal opfordres til at blive medlem, hvis man har tid og interesse i at repræsentere sit erhverv i klubben. Efter 10 år kan der optages et nyt medlem med samme erhverv.

Den første klub i Danmark blev stiftet i København i 1936, og i 1937 fulgte klubber i Århus og Odense. Trods de vanskelige forhold under besættelsen blev arbejdet fortsat. Kolding-klubben blev oprettet som den 10. soroptimistklub i Danmark den 18. maj 1944 hjulpet i gang af af klubberne i Fredericia og Odense. Præsidenten for Odenseklubben

*Chartret overrækkes af Helga Ehrmann, Oden-
se til skoletandlæge Helga Boers, 1944.*

overrakte charterbrevet ved stiftelsesfesten på Saxildhus. Modtageren var den første formand, tandlæge Helga Boers.

I 2004 er der 70 klubber i Danmark med i alt ca. 2000 medlemmer. I Koldingklubben er der i dag 35 medlemmer fra mange forskellige erhverv og spredt aldersmæssigt. Der er en pædagog, en landmand, en frisør, en læge, en dameskrædder og mange flere. Klubben har igennem årene talt mange forskellige markante kvinder: Helga Demcker, antikvitethandler i Ødis gamle Skole, Gudrun Siegumfeldt, skoleinspektør på Riis Toft Skole, Inger Madsen, økonoma på Låsbyhøj – der inviterede os på “andeskrog” dagen efter Mortens Aften, Petra Flenner, skoletandlæge med markante meninger, Ingeborg Lunden, den 1. sundhedsplejerske i Kolding m.fl.

KLUBBENS AKTIVITETER

I klubben er der mødepligt, der holdes møde en gang om måneden, hvor der er fælles spisning og foredrag. Det kan være en fremmed

foredragsholder, men det kan også være klubbens egne medlemmer, der fortæller om deres erhverv. Desuden er der altid et medlem, der holder “3 minutter” over et selvvalgt emne.

I de senere år har vi bl.a. hørt om en sygeplejerskes arbejde på Grønland og i Afrika, om Kirkens Korshær, Terres de Hommes, og vi har besøgt Vejle Amtsgård, Kolding Mini-by, “Tinghøj”, Hjertecentret, Gori og TV-Syd. På sommerudflugterne har vi været i Haderslev og Vejle Ådal samt set Jellings ny-restaurerede kirke.

Indtil Sct. Jørgens Hospital blev nedlagt som plejehjem i begyndelsen af 1970erne, havde soroptimisterne en fast aftale om, at de hvert forår kørte ture i private biler med beboerne, og i december holdtes et adventsmøde med beboerne, hvor der var underholdning med oplæsning og lotteri.

Hver klub har en eller flere venskabsklubber i andre lande. Koldingklubben har især haft glæde af kontakten med klubben i Lillehammer i Norge. Der har været jævnlige besøg klubberne imellem. Fordi vi har så meget til fælles, er der straks god og venskabelig kontakt med de udenlandske klubber.

De kvinder, der er medlemmer af soroptimistklubben, får et mødested for kvinder i alle aldre og professioner, nye oplevelser til inspiration i dagligdagen, et netværk af selvstændige, handlekraftige og selvtænkende kvinder. Man får venner, ikke mindst når man flytter. Man er straks velkommen i en ny klub og har med det samme et netværk. Man får styrket sin selvtillid og får kontakt med ligesindede kvinder over hele verden. Man kan deltage i interessante møder i egen klub, naboklub eller på lands- eller verdens-

plan. Man kan være med til at skabe og udføre aktiviteter til gavn for sin næste og sig selv – og når man bliver gammel stadig have indhold i sit liv.

INTERNATIONALT ARBEJDE

For et par år siden fik vi en ny venskabsklub i Anjo i Japan. Her foregår kontakten dog mest ved brevveksling/e-mails, men i forbindelse med byen Anjos besøg i Kolding i august 2003, hvor 50 kirsebærtræer blev foræret og plantet i Geografisk Have, fik Koldings soroptimister også besøg af 8 soroptimister fra Anjo.

For en halv snes år siden fik nogle den idé at starte Soroptimistklubber i Østlandene. Vi var nogle, der syntes, at det var for tidligt. Heldigvis blev vores mening gjort til skamme. Det land, vi i Kolding har mest føling med, er Rumænien, hvor der nu snart er 10 klubber forskellige steder i landet. Medlemmer fra vores klub har besøgt dem 6 gange, dels for at støtte dem i deres pionerarbejde, dels for med bussen at medbringe mange forskellige ting, som de mangler. F.eks. har vi to gange haft en tandlægeklinik med derned, når en af vore egne har skiftet til nyere inventar. Da de rumænske kvinder absolut ikke har økonomisk overskud, har det gjort det muligt for to kvinder dernede at nedsætte sig som selvstændige tandlæger. Som gode samfundsborgere ordner de tænder mod betaling for dem, der har råd til det, og de yder gratis tandpleje til fattige børn og unge. Det er fantastisk at se, hvad de har kunnet gøre – takket være Soroptimistfællesskabet. De er også respekteret i deres byer på grund af de-

res samfundsengagement. Det har vi hørt sige, når vi har besøgt dem. Det har været en glæde at kunne støtte dem i at komme videre i et land, der har været knust i mange år.

VELGØRENHED

En vigtig ting i soroptimisternes arbejde er økonomisk støtte til forskellige formål i ud- og indland. Her er klubberne ofte gået sammen på landsbasis i projekter som f.eks. at tømme en flygtningelejr, støtte et skolehjem i Pakistan og i Bangladesh, projektet "Sight Savers" til forebyggelse af blindhed hos børn. Klubben har i mange år haft et S.O.S. barn,

Handicap-båden Soroptima døbes i Koldinghus Slotsgård, 1994.

OVERSIGT OVER KOLDING

SOROPTIMISTKLUBS

PRÆSIDENTER 1944-2004.

Helga Boers, tandlæge

1944-45

Inger Knudsen, fotograf

1945-47

Ellen Ørbech, sygeplejeske

1947-48

Lis Munch Christoffersen, malerinde

1948-49

Guðrun Siegumfeldt Christensen,

skoleinspektør 1949-50

Martha Brockstedt Rasmussen,

lotterikollektrice 1950-51

Inger Knudsen, fotograf

1951-52

Margrethe Eriksen, forstanderinde

1952-53

Else Marie Bjerre, prokurist

1953-56

Guðrun Siegumfeldt Christensen,

skoleinspektør 1956-57

Karen Margrethe Carstens, lektor

1957-58

Ingeborg Lunden, sundhedsplejerske

1958-59

Frida Jochumsen, fotograf

1959-61

Annegrethe Bidstrup, dameskrædderinde

1961-62

Petra Flenner, tandlæge

1962-63

Helga Demcker, antikvitetshandler

1963-65

Sigrid Müller Rasmussen, musikpædagog

1965-66

Martha Brockstedt Rasmussen,

lotterikollektrice 1966-67

Hedda Jørgensen, bilforhandler

1967-70

Guðrun Siegumfeldt Christensen,

skoleinspektør 1970-72

Else Madsen, farmaceut

1972-73

Kirsten Nøkkentved, overlæge

1973-75

Else Toft, lektor

1975-76

Inger Madsen, økonoma

1976-79

Doris Hansen, skoleleder

1979-81

Kirsten Nøkkentved, overlæge

1981-83

Anne Marie Kolster, pensionatsværtinde

1983-85

Sara Kristensen, gårdejer

1985-87

Lisbeth Rathje, korrespondent

1987-89

Kirsten Nøkkentved, overlæge

1989-91

Anna Ziska Hansen, ernærings- og

hush. Økonom 1991-93

Sara Kristensen, gårdejer

1993-94

Lissi Bæk, prokurist

1994-96

Else Bertelsen, gårdejer

1996-98

Benthe Mune, overlærer

1998-2000

Elna Martinsen, ejendomsmægler

2000-02

Esther Have Nielsen, frisør

2002-04

Sabine Knudsen, direktør

2004-

Kolding Soroptimistklub september 2004.

ligesom den også gerne har støttet lokale formål især for at forbedre børn og unges vilkår.

Pengene til velgørenhed kommer fra mange forskellige aktiviteter. Blandt de vigtigste kan nævnes loppemarkeder, lotterier, salg af forskellige hjemmelavede effekter til klubbens julemøde. Et par gange har to af vore aktive forretningskvinder arrangeret modeopvisning med salg af billetter til alle interesserede.

Til klubbens 50-års jubilæum blev der samlet penge ind gennem flere år, så vi på jubilæumsdagen kunne give 40.000 kr. til Kolding Handicap-afdeling som tilskud til en "Olsen Twin båd", specielt egnet til handicapsejlads. Efter sejlklubbens ønske blev

båden overrakt og døbt i Koldinghus Slotsgård. Den fik navnet "Soroptima". Ved 60 års jubilæet i år blev der ved en reception på Kolding Rådhus overrakt i alt 60.000 kr. til forskellige lokale formål.

Soroptimisternes logo.

ET BESØG I KOLDING I 1493 – HVAD ET REGNSKAB FORTÆLLER

AF AAGE ANDERSEN

Ved det middelalderlige kongedømmes sydlige grænse ligger Koldinghus, der udgjorde en del af rigets forsvar mod ubudne gæster og var centrum for administrationen af de omkringliggende herreder. Tillige dannede det jævnlige rammen om kongens og den centrale administrations virke.

I slutningen af juli måned 1493 var majestæten og formodentlig flere af rigets bedste mænd forsamlet i byen til forhandlinger. Fra én af disse er overleveret nogle regnskaber over udgifter, afholdt mens familiens overhoved sad i møde. Det drejer sig om rigsråden Mourids Nielsen Gyldenstjerne. Vi vil i det følgende se nærmere på, hvilke oplysninger disse regnskaber kan give om julidagene i Kolding, inden vi prøver på at klarlægge, hvorfor Mourids Nielsen var i Kolding. Men først vil det være på sin plads kort at redegøre for, hvem han var.

Mourids Nielsen var søn af ridderen Niels Pedersen Gyldenstjerne (død 1456) der, skønt han berettes efter bondeoprøret i 1441 at måtte vandre fra sin gård “ikkun en stav i sin haand”, har tilhørt højadelen. Moderen, Pernille (død senest 1467) var datter af rigsråden og ridderen Mogens Munk til Boller (død 1410). Mourids var ved ægteskabet med Margareta Bielke (død 1507) selv gift ind i den svenske højadel. Hans besiddelser omfattede Ågård i Han Herred nord for Lim-

fjorden med sine 344 fæstegårde. Desuden besad han Bregentved med 45 gårde på Sjælland og Markie med 65 gårde i Skåne. Hertil kommer hustruens gods, der foruden 9 gårde i Bjerre Herred udgjorde hovedgården Färlöv med 53 gårde i Skåne. Historikeren Erik Ulsig¹⁾ har opgjort besiddelserne til 4 hovedgårde og 516 fæstegårde. Dertil var Mourids Nielsen forlenet med Han Herred som pant, og i en årrække Lundenæs Len i Vestjylland og senere Ålborghus. I forsamlingen af rigets bedste mænd blev han optaget i midten af 1470erne, senest 1477. Ridderslaget fik han mærkværdigt nok aldrig. Troels Dahlerup har herom konstateret, at Mourids Nielsens har gennemløbet en rent civil karriere, hvilket kan skyldes hans manglende lyst eller evne til at deltage i krig eller krigslignende gøremål – herunder turneringer²⁾.

REGNSKABETS OPLYSNINGER OM OPHOLDET I KOLDING

Mourids Nielsen rejste med følge fra Ågård omkring den 20. juli og nåede over bl.a. Horsens og Vejle den 28. juli til Kolding, som man atter forlod senest den 1. august for via Stouby øst for Vejle, Århus og hovedgården Clausholm ved Randers at nå Ålborg, hvor Mourids Nielsen på dette tidspunkt var lensmand. Denne rejse kendes takket være et

udgiftsregnskab, hvoraf det for Kolding aktuelle afsnit er gengivet nedenfor.

Regnskaberne er, som det ses, affattet i en fortællende stil, hvor vi kan følge rejsen, får oplyst, hvad der er udgivet til hvem samt hvor og hvornår, det er foregået. Fremgangsmåden er måske ikke særlig systematisk, men er dog ikke ukendt i samtiden. Vi ser noget lignende i de regnskaber, der er udfærdiget i den daværende dronnings husholdning⁹⁾.

Regnskaberne er formodentlig en renskrift efter skriverens samtidige kladde. Dog må også renskriften være blevet til i flere omgange, hvilket kan ses bl.a. af variationer i skriften i andre end den her meddelte del af regnskaberne. Desuden er de ført i jeg-form. Hvem denne jeg er, vides ikke, men Annalise Dam Kofoed har med rette peget på den senere foged på Ågård, Oluf Skriver⁹⁾. Skriveren synes at have været jøde, hvilket renskrivningen tyder på. *Døssingh* og *bøwle* er således jyske indslag.

Vi ser, at der gives otte skilling til kongens spillemænd, hvilket tyder på, at kong Hans (1483-1513) har været til stede. Går vi ud fra, at hver enkelt spillemand har fået det samme beløb, har der været i alt ni musikanter, der måske har spillet for Mourids Nielsen og hans følge. Der er desuden erlagt nogle penge til messer ved kirkebesøg, ligesom der er ydet midler til almisser til tiggermunke, hvoraf gråmunken vel har været broder i tiggermunkeklostret ved det nuværende Gråbrødregade i Kolding. Der nævnes i regnskabet også en sort munk, dvs. en dominikaner, men de havde ikke tilholdssted i Kolding.

Regnskaberne indeholder også oplysninger om indkøb. Der er således betalt otte album for en lod (ca. 16 gram) muskatblom-

me, der var frugthylsteret omkring muskatnødden og kunne anvendes som krydderi eller til at frembringe velduft i røgelse. Endvidere købtes et dusin snøreremme, der muligvis har skullet bruges til at sammensnøre Mourids' fodbeklædning. Desuden finansierede husbonden en af sine tjeneres indkøb af to stigbøjler, der skulle støtte fødderne under ridningen og ved op- og afsidning af hesten. De kostede fem skilling.

Der betales for fortæring under opholdet. Hvor man har boet, vides ikke, men formodentlig i en af byens gæstgiverier. Værtshusholderens hustru har fået fire mark, og tjenestepigen og værtsparrrets datter hver et beløb på fire skilling, hvilket tyder på, at de har gået til hånde under besøget. Og naturligvis er lokale tjenesteydelser også blevet honoreret; således opregnes også omkostningerne ved den lokale transport.

Dette siger måske ikke så meget, men bekræfter dog med ydelser af messepenge og almisser husherrens traditionelle fromhed og forankring i katolicismen. Desuden får vi et indblik i indkøb af varer, som ikke har kunnet erhverves i Han Herred, og som man har handlet med i Kolding, nemlig varer til forbrug i en af rigets meget velstillede miljøer. Men krydderierne er måske allerede brugt under besøget til at give de måltider, der blev indtaget i gæstgiveriet, større velsmag.

MOURIDS NIELSEN GYLDENSTJERNES ARBEJDE

Hvorfor var Mourids Nielsen draget til Kolding? Vi tolkede ovenfor oplysningerne om betaling til kongens spillemænd som udtryk for, at kong Hans har været til stede på Kol-

dinghus. Vore oplysninger om kongens færden i løbet af året er sparsomme, og kilderne giver os ingen efterretninger om hans ophold i Kolding – stort set. Vi ved, at kongen ved midten af juli befandt sig i København⁵⁾. Den 19. august lader kongen udfærdige et brev fra Wilsnack i Nordtyskland til borgmester og råd i Lübeck om et nært forestående møde⁶⁾. Kongen kan således meget vel have været på Koldinghus i netop den her omtalte periode.

Indkaldelse til et rådsmøde, som dem Mourids Nielsen fik i f. eks. 1491 og 1495⁷⁾, er næppe udgået. Ingen af rådets øvrige medlemmer vides at være indkaldt til et møde i Kolding; i alle fald har vi ingen efterretninger herom.

I en nu tabt dom afsagt 1543 af det kongelige retterting, der var rigets højeste domstol, og hvor domme afsagdes af konge og rigets bedste mænd, rigsrådet, påberåbtes som retsgrundlag en tidligere afsagt dom, der må have haft præjudikatskarakter. Det vil sige, at netop denne dom påberåbtes af dommerne i lignende senere tilfælde, hvilket betyder, at der havde udviklet sig en retspraksis, som domstolene ikke uden tvingende grund kunne fravige, noget man også kender til i vore dage. Det påberåbte præjudicium lyder, at der i 1543 blev fremlagt en dom, der var afsagt af kong Christian 3.s (1536-1559) farbroder, den højbårne fyrste, kong Hans, vor kære faderbroder på Koldinghus i det Herrens år 1493, og som lød som følger: Ingen må efter loven, dvs. de friheder, som loven tillægger adeligt gods, arve bondegods, der derved kunne blive frit, dvs. ingen adelsmand måtte arve ufri jord og derved gøre den fri for afgifter og unddrage kronen indtæg-

ter⁸⁾. Kongen har helt sikkert været bistået af medlemmer af rigsrådet, men hvilke er dog ikke nævnt.

Hvad der foruden domsafsigelsen er foregået, har vi ingen efterretninger om. Men man kan meget vel have behandlet kongens forestående rejse til Tyskland, for det var herhen, han agtede sig for at forhandle med Lübeck om de stadig stående stridsspørgsmål om bl.a. sørøveriske overgreb i danske farvande og forholdene omkring Hansestædernes kontor i Bergen. Forhandlingerne førte dog ikke til noget resultat som følge af forsømmelser fra kongens side⁹⁾. Vi har ovenfor erfaret, at han 19. august var i Wilsnack og kongens moder, dronning Dorothea anmoder i et brev af 24. august¹⁰⁾. Mourids om i kongens fravær at arbejde for at udsætte afgørelsen i en voldssag, indtil kongen kommer ind i riget igen. Mourids havde nemlig sammen med ikke navngivne mænd i landet – og hermed menes der givet Nørrejylland fra Kongeåen og nordover – i befaling under kongens udlandsfærd, hvilket vil sige, at de har haft regeringsmagten i området, medens kongen var udenlands.

AFSLUTNING

Mourids Nielsen Gyldenstjernes regnskaber – kombineret med oplysninger i en nu tabt dom sammenholdt med en gennemgang af kongens rejseruter i 1493 – giver os således en mulighed for at hævde, at der har været et møde på Koldinghus mellem kongen og formodentlig dele af rådet. Hvilke af rigsrådets medlemmer, der foruden Mourids Nielsen har været til stede, kan ikke afgøres, men det kan meget vel være repræsentanter ale-

9

In festo sancti Olavi kom Mawres til Koldingh
 In festo sancti Olavi fech iech Mawres i ß til messe-
 penge i Koldingh
 Ite gaff iech viii albu fore i lod muskat-
 tesblomme
 Ite i ß fore i døssingh nalremme til Mawres.
 Ite i ß i sort mwncck fech pa tawfflen.
 Ite viii ß ii aff kongens spellemen fech.
 Ite xxviii thii andhre spellemen fech som
 komme sithen thii ii vare borthgaeth.
 Ite xiiij march march oc vi ß fore therengh
 i Koldingh.
 Ite fech hostrven ii march.
 Ite fech Bo v ß til ii bøwle.
 Ite fech iech Magens Ericsson iiiii march.
 Ite vi ß Twe Spynck fech til ley aff syn
 vogen.
 Ite møen iiiii ß ibidem.
 Ite hosbondens datther iiiii ß .
 Ite i gramwncck i album pa tawlen.
 Ite i ß til messepenge i Stowby.
 Die aduincula Petri i ß til messepenge i Stow-
 by.

Mourids Nielsen Gyldenstjernes regnskab for rejsen til Kolding 1493 s. 9. Sideangivelsen er moderne og synes at være foretaget af den kyndige arkivar William Christensen (1866-1949). Regnskabet befinder sig i Rigsarkivet i Mourids Nielsen Gyldenstjernes privatarkiv.

ne for den jyske del af rådet. Den type møder er ikke ukendte¹¹⁾.

REGNSKABETS TEKST

In profesto sancti Olavi kom Mawres til Koldingh.

In festo sancti Olavi fech iech Mawres i ß til messepenge i Koldingh.

Item gaff iech viii album fore i lod mwsskat-tesblomme.

Item i ß fore i døssingh nalremme til Mawres.

Item i ß i sort mwncck fech pa tawfflen.

Item viii ß ii aff kongens spellemen fech.

Item xxviii thii andhre spellemen fech som komme sithen thii ii vare borthgaeth.

Item xiiij march march oc vi ß fore therengh i Koldingh.

Item fech hostrven ii march.

Item fech Bo v ß til ii bøwle.

Item fech iech Magens Ericsson iiiii march.

Item vi ß Twe Spynck fech til ley aff syn vogen.

Item møen iiiii ß ibidem.

Item hosbondens datther iiiii ß .

Item i gramwncck i album pa tawlen.

Item i ß til messepenge i Stowby.

Die aduincula Petri i ß til messepenge i Stowby.

Oversættelse

Dagen før fejringen af den hellige Olav [dvs. d. 28. juli] kom Mourids til Kolding.

På dagen for fejringen af den hellige Olav [dvs. d. 29. juli] gav jeg Mourids en skilling til messepenge i Kolding.

sLigeledes gav jeg otte album for et lod muskatblomme.

Ligeledes en skilling for et dusin snøreremme, der blev indkøbt til Mourids.

Ligeledes en skilling, som en sort munk fik i tavlen.

Ligeledes otte skilling, som to af kongens spillemænd fik.

Ligeledes 28 skilling, som de øvrige spillemænd fik; de kom efter, at de to var gået.

Ligeledes tolv en halv mark og seks skilling for fortæring i Kolding.

Ligeledes fik hustruen to mark.
 Ligeledes fik Bo fem skilling til to stighbøjler.
 Ligeledes gav jeg Mogens Eriksen fire mark.
 Ligeledes seks skilling, som Tue Pink fik for leje af sin vogn.
 Ligeledes tjenestepigen fire skilling på samme sted.
 Ligeledes husbondens datter fire skilling.
 Ligeledes en gråmunk en album i tavlen.
 Ligeledes en skilling til messepenge i Stouby.
 På dagen for Peder i lænker [dvs. d. 1. august] en skilling til messepenge i Stouby.

- 1) Erik Ulsig, *Danske Adelsgodser i Middelalderen*, Kbh. 1969, s. 230.
- 2) Troels Dahlerup, *De fire stænder 1400-1500*. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie VI, red. Olaf Olsen, Kbh. 1989, s. 122; se også *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., red. Sv. Cedergreen Bech, V, Kbh. 1980, s. 422f.
- 3) *Dronning Christines Hofholdningsregnskaber*. Udg. for Det Kongelige Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog af William Christensen. Kbh. 1904.
- 4) Annalise Dam Kofoed, *En undersøgelse af nordjysk lavadelsstruktur i senmiddelalderen belyst gennem Mourids Nielsen Gyldenstjernes arkiv*. Utrykt specialeafhandling Aarhus Universitet 1975 og samme Nordjysk lavadel omkring 1500 i *Festskrift til Troels Dahlerup*, Århus 1985, s. 191-208.
- 5) *Hanserecesse* 3. rk. III, udg. af Verein für Hansische Geschichte ved Dietrich Schäfer, Leipzig 1888, s. 161-62 nrr. 218-19.

- 6) Smst., s. 162 nr. 221.
- 7) *Missiver fra Kongerne Christiern I' og Hans' Tid*. Udg. ved William Christensen, Kbh. 1912-14, s. 96 og 113.
- 8) *Den danske Rigslovgivning 1397-1513* udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab og Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie ved Aage Andersen, Kbh. 1989, s.166-67 nr. 44.
- 9) Som note 5 s. 161-64 nrr. 218-26.
- 10) Som note 7 s. 109.
- 11) Jf. f.eks. et møde for jyske og fynske råder 1481, som ovf. note 7 s. 73.

DET VAR DENGANG – I KU

AF PAUL NIELSEN

”Hvad er dog det?” tænkte jeg, da jeg en dag i Byttebørsen blandt antikvariske bøger stødte på en forslidt protokol. Ved at bladre lidt i bogen bemærkede jeg hurtigt navne på personer, jeg har kendt og haft berøring med. Det viste sig at være en bestyrelsesprotokol for Koldings Konservative Ungdom og vedrørende perioden 5. november 1948 til 14. september 1953. Fundet fik mig til at tænke tilbage til min egen tid som ung og aktiv i Koldings kommunalpolitik, og jeg sikrede mig derfor bogen for ved lejlighed at ville overgive den til Stadsarkivet. Men af og til kan der være langt fra tanke til handling, og bogen forblev derfor i min varetægt i et par år, selvom jeg dog uden held forsøgte at lade de nuværende KU’ere overtage den op til deres 100 års jubilæum. Nu er den så flyttet fra mindernes holdeplads til Stadsarkivets samling af historiske dokumenter.

Mindernes holdeplads! Ja bedre betegnelse for opholdet i min varetægt kan jeg ikke finde. For bare det at holde bogen i hånden kunne sende tanker på strejftog tilbage til den 5. maj 1957, da en fæstningsdreng i kongens klæder mødte op på Koldinghus Staldgaard for at melde sig til tjeneste. Det var ved den forsyningsenhed, der sikrede ve og vel for de danske soldater i Itzehoe. Mit arbejdssted blev kontorfaciliteter, der var naboer til den såkaldte Gestapocelle, og jeg

blev indkvarteret i Dyrehavelejren, der også havde relationer til de tidligere tyske besættelsestropper. Nu var tyskerne for længst vippet ud, og vi besatte stadig tyske faciliteter i Tyskland! Og jeg skulle i et halvt år, som RTO (Railway Transport Officer), have ansvar for de grænseoverskridende transporter af personel, fødevarer, udrustning og rullende materiel. Men lad nu historien om dette job vente til en anden lejlighed og blot være indledningen til de efterfølgende sporadiske glimt fra en ung mands vej ind i Koldings kommunalpolitik. En rejse, jeg slet ikke havde nogen forventninger om den dag, jeg stak hovedet indenfor på Staldgaarden.

Første skridt på vejen var det bekendtskab, jeg fik med Kolding Ungdomsforening, som havde åbnet døren for flere af mine soldaterkammerater. En forening, jeg senere blev flerårig formand for. Næste skridt var stationeringen på Kolding Jernbanestation efter soldatertidens ophør i februar 1958. Jeg blev Koldingborger og genoptog medlemskabet af Ungdomsforeningen, der havde kurs ind i en turbulent periode. Men det har nu også sin egen historie.

Imidlertid var det i Ungdomsforeningen, at jeg tog første kontakt til byens politiske ungdom. Helt nøjagtig tirsdag den 25. april 1961. Den aften hed foredragsholderen Tommy Dich Nielsen. Han var lærer på Kolding

Realskole og præsenterede os for et lysbilledforedrag om Hong Kong – Østens Perle. Tommy Dich Nielsen havde i en orlovsperiode som ung tjener været på togter til bl. a. Østen med ØKskibe, og foredraget herom turnerede han med. Efter denne aften foredrag havde jeg så mange spørgsmål, at vort samvær fortsatte andetsteds til ud på de små timer. Og for øvrigt mange år derefter.

Tommy, den ven jeg her fik, var KU's daværende kasserer. Det betød, at vore samtaler også berørte politiske emner. Det viste sig hurtigt, at vi havde sammenfaldende meninger om mangt og meget. I ungdomsforeningen havde jeg forsøgt at være politisk neutral, selvom vi selvfølgelig havde programpunkter, der strejfede generelle politiske spørgsmål. Men egentlig politisk stillingtagen eller partisympatisering havde faktisk altid været bandlyst for at bevare ungdomsforeningen som et kulturelt og oplysende mødested. Som ungdomsforeningens formand havde jeg dog snuset lidt til det kommunalpolitiske, idet jeg i august 1960 som én af Koldings 5 repræsentanter havde deltaget i en nordisk venskabsbykonference i Örebro. Som led i det spirende venskab med Tommy Dich Nielsen tændte han også min interesse for at se nærmere på hans forening: "Konservativ Ungdom". Så både jeg og min hustru, Esther Have Nielsen, tog mod invitationen til at kigge indenfor til et møde i KU.

VI BLEV KU'ERE

Vi mødte op en torsdag. Det var KU's faste mødeaften hver uge hele året, bortset fra juli, hvor sommerhuset kunne bruges hele ugen. Mødestedet var et loftrum i bagbygningen

bag den daværende CITY SKO i Jernbane-gade. Lokalet blev også benyttet af en spejdergruppe, så interiøret var lidt rustikt. Vi blev noget overraskede, da vi første gang trådte ind i lokalet. Det var et mylder af unge mennesker. De så ud til at være jævnaldrende med os. Det viste sig, at alderen svingede mellem 17 og ca 30 år. Da mødet blev indledt, var vi nok ca 40 deltagere. Emnet husker jeg ikke mere. Men stemningen husker jeg. Det var i de tider, hvor vi mødte op i pænt tøj. Med hvid skjorte og slips. Og forsøgte at se pæne og nydelige ud. Når jeg ser på billederne fra dengang, så kan jeg konstatere, at forsøgene ganske ofte lykkedes. Nå, vi KU'ere blev faktisk også mange år derefter stadig drillet med at være "slipsedrengene". Men stemningen blev ikke påvirket af påklædningen. Den var hyggelig og venskabelig i ordets bedste forstand. Vi blev budt plads på den lange bænk ved et langt bord. Vi følte os straks både velkomne og på hjemmebane, for som i enhver forening blev der interesse ret lyttet til den indbudte taler og derefter livligt diskuteret med ham. Ved den efterfølgende kaffe kunne vi konstatere, at deltagerne havde vidt forskellig baggrund. Her var lærlinge fra butik, håndværk og kontor, studerende fra Købmandsskolen og erhvervsaktive fra bl. a. handel og industri samt offentlige områder.

Selv var vi midt i tyverne. Min hustru var frisør og jeg trafikassistent ved DSB.

Kaffepausen afslørede også, at godt humør og afslappet morskab var en fast ingrediens i samværet. Der blev serveret vitser og fortalt historier til almindelig og gensidig fornøjelse. Ja, der var nærmest tale om en kappestrid mellem de gode fortællere. Der er nogle

mennesker, der kan huske et utal af vitser og blive ved med at fortælle. Jeg kan også lide at fortælle, men 5 minutter efter at jeg har hørt en vits, er den glemt. Så jeg brugte det lille fif at skrive mine vitser på en lap papir, som fra gemmet i lommen diskret kunne trækkes frem til en hurtig repetition før den "elegante" præsentation. Jeg har på fornemmelsen, at andre benyttede samme fremgangsmåde.

FORENINGSLIV

Det siger sig selv, at medlemskab af en ungdomsforening med et politisk navn på forhånd fortæller, at her samles unge med interesser, der går i en bestemt retning. Men i Kolding KU havde vi også plads til de unge, der var søgende og efter en periode valgte at søge videre blandt andre politiske grupper. Esther og jeg fandt os som nævnt straks til rette og var dårlig kommet indenfor døren, før jeg også var medlem af bestyrelsen, i formandens stol sad Holger Henriksen, der senere fik stor succes med at sælge Danmark til norsk turisme. De øvrige bestyrelsesmedlemmer var Ole Hundevadt (næstformand), Tommy Dich Nielsen (kasserer), Jette Faber Christensen (sekretær), Kay Herting samt lokale- og sommerhusformanden Mogens P. Knudsen.

I KU var mødeaktiviteten en skøn blanding af politiske og kulturelle emner; passende garneret af oplevelser mere baseret på det sociale samvær. Lad mig som eksempel citere fra programmet for august og september 1962, hvor der efter feriemånedens juli startes blødt op med en travetur til Skovløberhuset til "kaffe, boller og lag!", som vi sagde.

Paul Nielsen aflægger formandsberetning i Palmehaven 1965.

Den efterfølgende torsdag endnu en travetur. Der gik til Bramdrup Skovkro og afslutningen på en igangværende kegleturnering. Så drog vi på virksomhedsbesøg. Et af dem, der kunne trække selv de mest passive frem af skyggen. Besøg på Slotsmøllen. Et populært besøgsmaal på grund af den hyggelige rundvisning og de supplerende smagsprøver. For mange mødedeltagere var det i øvrigt helt naturligt at lade en sådan torsdag aften slutte med en svingom på Trocadero.

Den 23. august tog vi nye lokaler i brug. Vi havde lejet os ind hos Dansk Broderorden i Olaf Ryesgade 8. Det var sådanne lokaler, foreningen længe havde søgt. Pænt, rent og præsentabelt med rigtige stole osv. Nogen vil måske sige passende til slipsefolket! Ved særlige lejligheder benyttede vi dog fortsat lokaler andre steder i byen, f.eks. Palmeha-

Traveture hørte med til KU's aktiviteter. Her ses fortroppen på en vintertur.

ven på Trocadero, Hotel Kolding, Industrien og KFUM. Underholdende gæst ved indvielsen af de nye lokaler var "Mads", repræsentanten Kaj Berg Madsen, der i mange år var en af hovedkræfterne i de årlige KU-revyer. September bød på besøg af Erik B. Yde fra landsorganisationen. Han skulle bl. a. fortælle om KU's politiske mål. Ugen efter begyndtes en møderække om de forskellige verdensreligioner. Første gæst var Koldings katolske sognepræst Georg Bertling, der naturligt nok fortalte om katolicismen. Så kom der igen politik på bordet. Ravn contra Ravn om den økonomiske sanering i teori og praksis. Den ene Ravn hed Peter til fornavn og var byens borgmester samt socialdemokratisk folketingsmand. Den anden hed Niels, var dyrlæge og den lokale konservative folketingsmand. Ved septembers sidste møde vendte vi tilbage til de læskende drikke. Denne gang dog uden promiller. Vi skulle se Coca Cola filmen og høre om produktets verdenssucces.

Sideløbende blev der afviklet studiekreds-

arbejder, og vi havde medlemmer på kurser arrangeret af landsorganisationen. Vi deltog i tværpolitiske debatter, ligesom mange af os var aktive i vælgerforening og KU's seniorklub. Her i september var bestyrelsen for længst gået i gang med forberedelserne til de forestående fester: Først og fremmest på Industrien den udadvendte og prestigefyldte årlige nytårsfest, der i folkemunde hed "KU revyen", og så det efterfølgende indadvendte "Karneval" i Børge Jensens danselokaler i februar måned.

FESTERNE

Når jeg kalder nytårsfesten udadvendt, er det fordi vi hertil indbød medlemmerne fra hele den lokale partiorganisation samt vore samarbejdspartnere. Men også uden for de konservatives rækker havde festens revy vakt interesse. Vi annekterede navnet "KU revyen" og brugte det med glæde, fordi det med årene var blevet så prestigefyldt at få billet til festen. Selv folk fra andre partier, som gladeligt slugte en konservativ politisk opsang og et nifoldigt leve for majestæten, stod i kø for at være med. Op til revyen i januar 1963 var interessen helt overvældende. Alt var udsolgt på mindre end en time. Det gav os en del uvenner blandt såkaldt "gode gamle støtter" som truede med alverdens ulykker – sågar udmelding af partiet, hvis de ikke fik de sædvanlige billetter. Det var selvfølgelig ganske uretfærdigt overfor en arbejdsom bestyrelse og hjalp heller ikke spor. For vi måtte ikke sælge billetter til flere pladser, end salen lovligt måtte rumme. Vi turde heller ikke, for brandinspektør Laurids Steffensen var, trods sit medlemskab af den

konservative vælgerforening, ganske umulig at lokke til mindre dispensationer. Vi besluttede derfor, at "Nytårsfesten 1964" skulle afvikles både lørdag den 11. og søndag den 12. januar. Begge dage med samme forløb: politisk tale, revy og dans. Det viste sig at være en både god og mindre god beslutning. For nu var der godt nok to fulde huse, men ballet søndag aften fik ikke samme festlige forløb til ud på de små timer som lørdagsballet. Folk skulle op og på job mandag morgen!

I januar 1965 blev nytårsfesterne derfor afholdt på to lørdage med 14 dages mellemrum. Ved disse to fester stod jeg som formand og bød velkommen første lørdag til landets yngste folketingsmand Knud Bro og næste lørdag til den succesrige Poul Schlüter. Og den folkekære Kong Frederik fik således hele 18 konservative Hurra'er fra Kolding.

Lørdagens balløver kunne jo sove længe søndag morgen... – det vil sige, der var vist ikke mange, der sov længe søndag morgen, for da var de ikke gået hjem endnu. Der var nemlig tradition for, at festen efter adskillige omgange "overdans" blev afsluttet med morgenkaffe og friske rundstykker. Man skulle blot sikre sig at bestille traktementet i god tid. Så mange ordnede den sag, når tjenerne serverede Industriens berømte smørrebrød efter tæppefald. Smørrebrød, kaffe med tilbehør blev nydt i Havesalen, medens teatersalen blev ryddet for stolerækker, så der blev god plads til dans og luftning af de flotte nye kjoler. Når musikken forsøgsvis sagde godnat, blev der krævet overdans. De dansglade stillede sig i ring, og til en lystig march gik det salen rundt for at lægge mønster i en hat. Det var indsamling af betaling til overdanstimen. Ofte endte det med, at en af forret-

ningsmændene blandt de feststemte gæster påtog sig at sponsorere timen, og hattens indhold kunne indgå i festregnskabet. En sådan fast sponsor var Dalsgaard Herreekviperer.

Også en anden herretøjsleverandør har efterladt et minde i revyhistorien. Det skyldes, at vi et år blev overraskede af vintervejret. Et natligt isslag dækkede byen, og færdsel på gader og stræder blev et voveligt foretagende. Så gik indehaveren af "Mr" over gaden og åbnede sin butik for at forsyne de festtrætte nattevandrere med sokker til at trække over fodtøjet. En ganske effektiv metode til at forebygge glidetur på isglatte fortove.

Nytårsfesten indledtes med en festmiddag, hvortil bestyrelserne for de konservative foreninger blev indbudt for at mødes med aftenens taler, der normalt var en populær folketingspolitiker. Også æresmedlemmer og byrådsmedlemmer fik budet. I 1963 kostede

Kaj Berg Madsen var, som gammel KU'er, også taler ved 60 års festen i 1963. Han var placeret mellem de to søstre Elisabeth og Ella Eff.

middagen 14,50 kr. excl. drikkevarer. Kun aftenens taler var gratist, alle andre betalte pænt for sit måltid. Middagsselskabet var lidt formelt fra starten. Med småtaler og høflighedsfraser. Men hurtigt blev det hyggeligt. Fantastisk hvad et par glas god rødvin kan generere. Det store brede grin kom da også frem, da Tommy Dich Nielsen i sin formandstid som vært skulle sige nogle bevingede ord. Han gengældte smilende sine tilhøreres latter og skålede med sit glas i hånden uden at opdage, at hans slips lå dybt dypet i det rødvinfyldte glas.

Efter middagen begav selskabet sig til den allerede fyldte teatersal, og KU's formand kunne bestige talerstolen for at byde det festklædte publikum velkommen med velvalgte ord og foranledige et nifoldigt leve for kongen. Det var jo trods alt en forening, der hylkede Gud, Konge og Fædreland.

Mange af revyerne blev efterfølgende solgt til mange andre foreninger, bl. a. det socialdemokratiske kvindeudvalg. Prisen for forestillingen var omkring 1.000 kr, der blev brugt til at betale musikere, skuespillere og scenepersonale for at udføre disse ekstra forestillinger.

Den mangeårige instruktør og aktør Jørgen Berg har i Koldingbogen 1974 på udmærket vis fortalt historien om KU-revyen og folkene bag den, så det går jeg let hen over ved blot lige at tilføje en lille anekdote om livet bag tæppet:

Som ven med aktørerne deltog jeg i massevis af prøveaftner. De fandt normalt sted hos Kaj Lund og virkede ofte som kaffeslabberadser. Fru Lund serverede udsøgte lækkerier til kaffen, medens der blev øvet på livet løs. Jeg deltog nærmest som "passiv aktiv".

Det var derfor helt naturligt, at jeg et par år påtog mig jobbet som scenemester i stedet for at sidde på en af de første rækker i salen. Jeg blev skam også dekorationsmaler. Jeg havde i nogle år været ven med kunstmaleren Thomas Jørgensen, der både lavede dekorationer til Sans Souci og KU-revyen. I ledige stunder havde jeg ofte gjort ham selskab, når han gik på scenen og malede de store tæpper til Sans Souci. Han lærte mig sin teknik og lod mig af og til assistere. Det var for øvrigt nogle velvoksne bagtæpper, vi malede. De var lavet af karduspapir, der i lange baner blev sammenklæbet til en størrelse nogenlunde som grundarealet på et mindre parcelhus. Op til revyen 1966 blev Thomas Jørgensen syg og kunne ikke lave dekorationerne. Jeg påtog mig opgaven sammen med maleren Jens Ramild. Han skabte elegante, nonfigurative effekter. Mine dekorationer fulgte den humoristiske stil, Thomas altid benyttede, det morsomme blikfang, som kunne være en vits i sig selv. Redaktør Knud Smith var tit lidt halvsur på Thomas, fordi hans bagtæpper kunne tage lidt af opmærksomheden fra teksterne. Jeg har siden hørt, at Smith også var irriteret over mine "vitser". Året efter havde Thomas igen gang i penslerne, og min korte karriere som teatermaler overstået.

Karnevalsfesterne var kun for KU'ere med påhæng. Vort venskab med Børge Jensen via KU-revyen gav os mulighed for at leje hans dansesal. Den blev til vort karneval med store dekorationer omdannet til en gade i Paris eller et andet eksotisk miljø. Dekorationerne til det parisiske nattemiljø blev for resten skabt på gulvet i ventesalen på Ejstrup station. Jeg skulle nogle nætter afløse på nat-

Karnevalsvindere: Inge Dich Nielsen og Holger Henriksen.

tevagterne derude. Disse nattevagter var kedelige, for det var noget af et mirakel, hvis jeg så et eneste menneske. Arbejdsopgaven bestod i at sikre toggangen og passe signalerne og at holde sig vågen! Jeg havde derfor medbragt karduspapir og farver, og ventesalen blev altså for en stund min malersal. Så jeg havde let ved både at passe toggang og at holde mig vågen. Alle deltagere i vore karnevaler gjorde sig de ihærdigste anstrengelser for at skabe de mest kreative udklædninger. For netop udklædning var adgangstegn. En papnæse eller en papirhat skaffede ikke adgang til festlighederne. Opfindsomheden

var stor, og for nogen var det målsætningen at gøre sig totalt uigenkendelig. Selv de nærmeste venner genkendte man først efter længere tids observation og brug af nedrige tricks for at få dem til at bruge munden. Så hørte man, hvem der var hvem. Jeg husker en pudsigt episode. En ung gut var iklædt en badedragt fra tyverne, men han havde undladt at tage et par underbukser på under dragten. Han måtte sidde ned under hele festen, for når han stod op og kom til at kigge på de unge kvindelige karnevalister, kunne det lette stof i badedragten ikke skjule hans mandlige kropsreaktion. "Errare humanum est!" (Det er menneskeligt at fejle).

DEN HØJESTE FLAGSTANG PÅ BJERT STRAND

Siden 1937 havde KU haft et sommerhus ved Bjert Strand. De første to år som lejer. I 1939 købte en gruppe konservative huset med det formål at overlade huset til KU, når foreningen med tiden havde betalt en leje svarende til lånets afdrag og renter. KU klarede økonomien ved at sælge "sommerhusaktier". I 1964 kostede de 15 kr. og gav køberen ret til at benytte sommerhuset pågældende sommer. 45 af de 172 medlemmer havde i juni købt årets aktie. Sommerhuset lå på vandsiden af Bjert Strandvej, lige ved strandkanten. Hver weekend i sommertiden var der særlig livlig aktivitet, men adskillige KU'ere brugte huset til længere ophold. En fast tradition var den årlige midsommerfest på Sct. Hans Aften. Til disse aftener hidkaldtes normalt en båltaler med politisk baggrund. Jeg har faktisk selv flere gange været den indbudte taler.

I 1940 rejstes på grunden en 20 meter høj flagstang som minde om de faldne helte den 9. april. En kraftig forårsstorm i 1962 fældede flagstangen, der endte som pejseføde. Det var lidt trist at mangle denne markante stang, som hidtil havde båret titlen "strandens største". Glæden var derfor stor, da gårdejer Terp Hansen, Viuf, i 1963 tilbød os en gran efter eget valg i hans plantage. Vi KU'ere blev enige om selv at fælde granen og derefter transportere den de 30 km ned til Bjert Strand. Som sagt, så gjort. Søndag den 5. maj 1963 drog 22 medlemmer til Viuf. Her fældede vi træet, der med sine 600 kg udgjorde en kraftig transportmæssig udfordring. Men en lille tohjulet transportvogn, lånt hos Grønborg, viste sig at være en stor hjælp for de to hold, vi havde delt os i, for at skiftes til at være trækraft for det tunge læs. Særligt udfordrende var turen med det lange læs gennem Kolding by, og den vakte da også megen opmærksomhed. Sommeren blev brugt til at ændre granstammen til flagstang. Den 29.

Den ny flagstang på vej til Bjert Strand. Holdet består bl. a. af Ole Steffensen, Jan Dich Nielsen, Poul Pedersen, Poul Jørgen Hauritz, Paul Nielsen, Mogens P Knudsen, Merethe Jepsen, Erik Søndergaard. Foto: N. Lisberg.

august 1963 blev den rejst, og søndag den 1. september gled den velvoksne Dannebrog igen til tops på den højeste flagstang ved Bjert Strand.

Sol- og havbadning var selvfølgelig de store fornøjelser, men diverse sportsgrene blev også dyrket. En passende beholdning af sportsrekvisitter var derfor også til rådighed, for eksempel boksehandsker. Og her følger Niels Mogensens referat af en sportsbegivenhed, jeg tog del i. Den stod at læse under "Sporten" i vort lokale foreningsblad FANFAREN i juli 1964. Han skrev:

"Den helt store sportslige begivenhed fandt sted i KU's sommerhus lørdag d. 19. juli. Det var en fantastisk spændende boksekamp mellem Palle Meng og Paul Nielsen. Et kort referat af kampen følger her: Spændingen var stor, og der havde samlet sig en anseelig skare af tilskuere omkring sommerhuset. Klokkeren lød, kampen var i fuld gang. 1. omgang var temmelig begivenhedsløs og præget af nerver hos begge bokse- re. Paul vandt denne omgang, dels på grund af bedre teknik og dels på sin hurtighed (især baglæns). Straks i 2. omgang overtog Palle initiativet, man mærkede inden længe, hvor det bar henad. Man skulle da heller ikke vente længe på en afgørelse. I et kort nu, hvor Paul's parade var sænket, lynede Palles højre. Slaget gik rent igennem, og Paul gik i gulvet som en klud. Tælling var ganske unødvendig. Kampen, der var blevet glimrende ledet af Carsten (Clausen), var forbi. Nå spøg til side. Da Paul havde vedvarende smerter i siden opsøgte han en læge om torsdagen. Denne kunne straks konstatere, at der var brækket et ribben. Trist nok, at sådan en lille spøg skulle få så uheldige følger, men forhåbentlig kommer Paul snart over det. Vi ønsker dig god bedring."

Plakatopklæbning.

Jeg må tilføje, at Palle var mindst et hoved højere end mig, og han havde sandelig også længere arme. Så han slog slet ikke. Jeg løb blot ind i hans fremstrakte hånd.

VALGKAMPE

Den rigtig udadvendte politisk aktive tid var selvfølgelig, når valgtrummerne lød. Vi deltog i alle valgmøder for at støtte vore kandidater med klapsalver og begejstrede støttetilkendegivelser. Medens modkandidater måtte indkassere BUH, ØV, UUUD og lignende tilråb. Vore "kolleger" i de øvrige politiske ungdomsforeninger svarede igen, så alt i alt blev det forsøg på gensidig overdøvelse. I almindelighed til stor irritation for alle øvrige mødedeltagere. Hjalp det? Næppe – udover at være til lidt psykologisk støtte for kandidaterne på podiet. En støtte jeg har følt de mange gange, jeg selv sad på podiet for at sælge konservativ politik og debattere i aktuelle politiske kampsituationer. Vore indsatser krævede også håndens arbejde. F. eks. når der skulle ophænges plakater og uddeles

valgmateriale. Plakaterne skulle opklæbes på masonitplader. Det skulle gøres rigtigt og stabilt, så en tilfældig regnbyge ikke kunne løsne limen og efterlade en tom masonitplade i en lysmast. Og det gjaldt om at være hurtigt ude, når tilladelse til ophængningen forelå. Var vi først ude, betød det også først ved de bedste ophængningspladser. Den gang kunne vi på en aften fylde byen med en dominerende mængde C-plakater.

NYE TIDER PÅ VEJ

I 1964 købte de konservative foreninger en ejendom, der kom til at spille en dramatisk rolle i det lokale partiarbejde. Det gjorde det på en måde også, at jeg ved kommunevalget den 8. marts 1966 blev valgt ind i Kolding Byråd. Men det er en historie helt for sig selv.

KOLDINGHUS' BRAND I DE SAMTIDIGE AVISER

AF THOMAS OLDRUP

Der går fem dage, fra Koldinghus bryder i brand om morgenen den 30. marts 1808, til nyheden dukker op i hovedstadens aviser. Den 4. april finder man første gang efterretningen: "De med den seent ankomne Post bragte Nyheder ere: Coldinghuus Slot er Onsdag Morgen den 30te Marts gandske afbrændt. Prindsen af Pontecorvo, som just opholdt sig der, blev med sit følge betimelig vakt og lykkelig reddet. Nogle Tusinde Tønder der oplagt Korn blev et Rov for Luerne. Byen blev skaanet".

Så kortfattet bliver københavnernes orienteret om branden, hvis de tyr til Berlingske Tidende. Eller "De til Forsendelse med Posten allene privilegerede Kiøbenhavnske Tidender", som Berling-familiens avis kaldte sig for 200 år siden. I det hele taget vækker nyheden ikke megen opsigt i Berlingske. Landet er i krig, og avisens læsere er tilsyneladende meget mere optagede af, hvad der sker udenfor landets grænser end indenfor dem. Eller er det bare københavnernes vante arrogance og ligegyldighed overfor provinsen, der kommer til udtryk?

Det er også værd at bemærke, at nyhederne fra Berlin, St. Petersborg, Napoli, Wien, Constantinopel, Milano og – især – London og Paris når frem forbavsende hurtigt. De fylder langt mere, også selvom nyhederne ikke nødvendigvis er "store". F.eks. får det en del

spalteplads, at den første orangutang lige er dukket op i Europa!

Først fire dage senere, den 8. april, får hovedstadens indbyggere en mere udførlig historie om Koldinghus' brand. Den står både at læse i Berlingske, men også i Berlingskes nærmeste konkurrent, Dagen, der har ofret en hel spalte på ulykken. Én spalte lyder måske ikke af meget, men aviserne dengang var på fire sider á to spalter. Så det svarer til en ottendedel af Dagen, der var en frisk, ung og progressiv avis, der havde specialiseret sig i velskrevne nyheder, især fra udlandet. Avisens friske tone bragte tit dens redaktør i fedtefadet, og talrige var de bøder og straffe, han fik af de emsige myndigheder, der med presloven af 1799 i hånden slog hårdt ned på alt, hvad der problematiserede nogetsomhelst.

I Dagen den 8. april side 2 læser man:

"Kolding d. 31 Marts. I Gaar blev det i flere Henseender mærkværdige Koldinghus Slot, ved en ulykkelig Ildebrand lagt i Aske. Til Lykke for Byen blev Vinden vestlig og stille, da sikkert en stor Del ellers vilde have staaet i Fare. Fra Brødre=Menigheden paa Christiansfeldt ankom strax deres fortræffelige Sprøjter med fornødent Mandskab til sammes Betjening, saavelsom Sprøjter fra Frederits, men al Redning var forgjæves, da Ilden havde grebet for vidt om sig indvendig.

Koldinghus som det så ud før branden. Grønvolds tegning 1746.

I dette Øjeblik faldt den ene Side af Muren paa Kæmpetaarnet ned, og har formodentlig slaaet Hvelvingen i den skjønnne Kirke i Stykker. Det beklageligste herved er, at en stor Del Magasinkorn maaskee herved gjøres umulig at redde, som dog ellers vilde have blevet Tilfældet. Om der er blevet noget Menneske ihjelslaget ved Murens Nedstyrtelse, ved man endnu ikke. Imidlertid synes al Fare for Ildens videre Udbredelse at være forbi”.

Bemærk at fokus er på tabet af kornet – hvilket nævnes som det mest “beklagelige” ved ulykken – og ikke på faren for menneskeliv. I starten af 1800-tallet er døden en

synlig, ikke-sensationel og naturlig del af hverdagen, bl.a. med en høj børnedødelighed og en lav levealder. Den Brødremenighed, der er tale om, er det evangelisk-kristelige samfund (herrnhuterne), der siden 1772 havde dansk hovedsæde i Christiansfeld. Frederits er Fredericia.

Artiklen fortsætter: “Odense d. 1 April. I Onsdags indløb hertil Odense den bedrøvelige Efterretning, at Koldinghus skjønnne Slot ved en ulykkelig Ildsvaade er afbrændt. Ilden skal være opkommen fra Kamin-Rørene i den Østre Fløj, som vender ud mod Staldlængderne, og havde, da det endnu var

Nat, snart udbredt sig i alle omliggende Værelser saaledes, at man først blev den vaer Kl. 4 i Onsdags Morges, da den slog ud af flere Fag i tvende Etasjer. Uagtet Sprøjterne fra Kolding paa Anskrig strax mødte og siden fra flere omliggende Steder, kunde dog ikke forhindres, at jo den hele Fløj inden ½ Time stod i lys Lue. Fra 3die Etasje og Lofterne, hvor nogle Tusinde Tdr. Korn var oplagt, ompspændte Ilden snart den hele Hovedbygning – Hs. Højfyrstelige Durklautighed Prindsen af Pontecorvo, som just opholdt sig paa Slottet, blev med sit Følge betimelig vakt og lykkelig reddet, hvorefter Hs. Durklautighed forblev tilstede, for ved sin Nærværelse at oplive Alt til at arbejde paa at standse Ilden. I dette Øjeblik opstilledes Rader af Spanske Soldater, for at række Vand, og Ordre blev givet, at enhver Soldat, som udmærkede sig ved Slukning, kunde vente Avancement, ligesom Prindsen ogsaa ædelmodig lod uddele Pengebelønninger og paa enhver mulig Maade opmuntrede den almindelige Anstrængelse, hvorved det ogsaa lykkedes at faae en Del af Kornet saavel som Møblerne reddede. Intet Menneske vides at være omkommet ved denne Ulykke. Det stille Vejr maae det næst Forsynet tilskrives, at Kolding By skaanedes. Staldlængderne ved Slottet bleve ogsaa uskadte. Endnu igaar brændte det i Ruinerne. – Dette nu afbrændte Slot, hvis fortrinlig skønne Beliggenhed paa en høj Bakke ved Koldings Fjord er almindelig bekjendt, blev bygget af Hertug Abel i Aaret 1248, og har følgelig staaet i over halvfjerte Aarhundrede”.

Det er bemærkelsesværdigt så meget, man allerede ved om branden og dens opståen. Kendsgerningerne, der refereres, er præcise

og må være baserede på øjenvidneberetninger. Den fokus, der er på “Hs. Højfyrstelige Durklautighed Prindsen af Pontecorvo” – den senere svenske konge Karl 14. Johan – vender jeg naturligvis tilbage til.

Der er også en tredje lille pudsig historie i samme udgave af Dagen:

“Haderslev d 2den Aug. [Der må skulle have stået “april”.] Ved Kolding Slots Brand gik en del tusinde Tønder Korn op i Røg. Af hvert Hul – Ak og [ve] vi have saa mange Brandhuller i denne Tid – paa Slottets nøgne Mure synes man at see Satan, Canning og Konsorter at grine frem. Hændelsen hvorved denne Brand opstod er rimeligvis saa bekjendt i Kbhvn, at det var tilovers her at omtale den”.

Denne lille historie fortæller os malende om danskernes forhold til englænderne på dette tidspunkt. George Canning (1770-1827) var en engelsk statsmand, den daværende udenrigsminister, og forhadet i Danmark, fordi han lagde planen for overfaldet på København. Siden det barbariske bombardement af hovedstaden i september året før, havde Danmark og England været i krig. Danmark gik ind i den europæiske konflikt på Napoleons side, og det var derfor de mange spanske og franske tropper befandt sig i Danmark i 1808. De “mange brandhuller” refererer sikkert til Københavns bombardement foruden det, at Haderslev selv var brændt i 1759. De patriotiske aviser benyttede enhver mulighed for at svine englænderne til. Her er George Canning og hans “konsorter” (dvs. meddeltagere, ligesindede, folk af samme slags) nævnt i selskab med ingen ringere end Satan! Så kan man tale om en “Ondskabens akse”!

PÅ JAGT EFTER HISTORIENS KILDE

Gamle aviser har altid deres charme. De lugter herligt, af ælde og fortidens naivitet. Sproget er behjertet, tæt og blomstrende, og det i sig selv er grund nok til at læse gamle aviser og skrive artikler om dem. I dette tilfælde gemmer der sig dog endnu en "opdagelse".

Aviserne er skrevet længe før Ritzaus Bureau, "Deres udsendte medarbejder" og nyheder fra Nettet. De eneste kilder til de historier, vi finder i aviserne, er enten selvoplevede reportager (som er meget få), indrykninger (f.eks. proklama, bekendtgørelser, annoncer), breve fra venner og bekendte samt – især – andre aviser. Når der foran en historie står et stednavn – f.eks. i den tidligere artikels tilfælde "Kolding", "Odense" eller "Haderslev", betyder det enten, at nyheden stammer fra et brev fra den nævnte by eller som regel, at redaktøren har fået tilsendt en af de få lokale aviser og hensynsløst har "klippet" artiklen direkte derfra. Det kræver lidt arbejde at gå aviserne baglæns igennem og forsøge at rekonstruere historiens vej. Men i dette tilfælde er det umagen værd.

Kolding har ikke selv nogen lokalavis i starten af 1800-tallet. Den eneste avis i Østjylland er Ribe Stifts Tidende (hvis fulde navn er "Kongelig alene naadigst privilegeret Ribe Stifts Adresseavisiis"), der i disse år bliver udgivet i Fredericia. Det er en ældre avis, udkommet fra 1786 under stramme økonomiske kår, hvilket sætter sit præg på både teknik og indhold, hvor redaktøren ofte må "klippe" sig frem til indholdet.

Allerede den 1. april har Ribe Stifts Tidende en historie, der er fuldstændig identisk med den, der står at læse i Dagen og Ber-

Fabritius Tengnagel: Kongens køkken i det indre af Kolding Slotsruin, juli 1834.

lingske en uge senere. Har Københavneraviserne mon taget deres historier derfra? Fire dage senere er der en længere "baggrundsartikel" i Ribe Stifts Tidende, hvis start den kvikke læser genkender: "Det nu afbrændte Kolding Slot, hvis fortrinlig skønne Situation paa en høi Bakke ved Kolding Fiord er almindelig bekiendt, blev bygget af Hertug Abel i Aaret 1248, og har følgelig staaet i over halvsvvende Aarhundrede...". Vi genkender denne formulering fra reportagen i Dagen. I Ribe har man dog regnet sig frem til et andet resultat mht. slottets alder: De får Koldinghus' daværende alder til halvsvvende århundreder i stedet for Dagens halvfjerde!

Artiklen fortsætter med en historisk baggrundsartikel, hvis indhold, der ikke nødvendigvis skal fæstes lid til: "I ældre Tider, da det kaldtes Ørneborg, er her holdt adskillige Herre= og Rigsdage, og i 1411 sluttede Dronning Margarete her et Forlig med Hertuginde Elisabeth af Slesvig. Kong Kristian III døde paa dette Slot 1559, og den nylig

afdøde Kong Kristian VII opholdt sig her nogen Tid, da Fienden i afvigte Efteraar tvang ham til at forlade sin gamle Residents. I blandt flere Mærkværdigheder var det saa kaldte K i e m p e t a a r n, hvis 4 Hiørner vare prydede med 4 syv Fod høie Billeder, hver forestillende en ældgammel Helt med et af Rigernes Vaaben, nemlig H a n n i b a l med det Danske, S c i p i o med det Norske, H e r k u l e s med de 3 Kroner og H e k t o r med det Jydske Vaaben; et underjordisk Fængsel, hvori den svenske kong A l b e r t holdtes fængslet af Dronning Margrete; Slotskirken med sit skønne Billedhugger=Arbejde og en konstig af Keiserlige og Svenske Soldater skamskiændt Altertavle, hvilken Kong Frederik IV, ved Kirkens Forskiønnelse, til Skam for Voldsmændene lod staae som den var.”

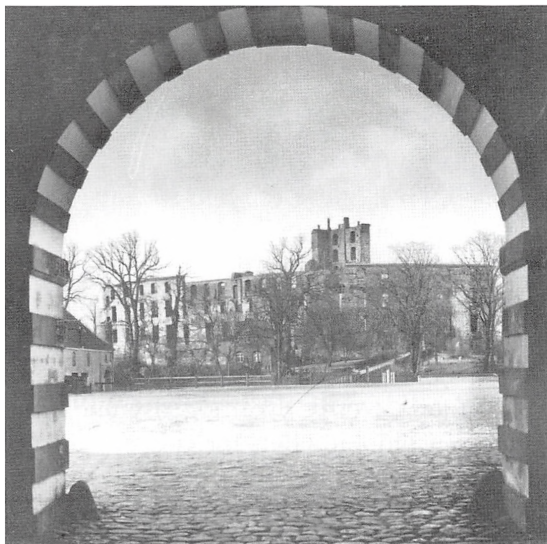
I historien fra Ribe Stifts Tidende er der som sagt nogle formuleringer i starten, der går igen. Sådanne sproglige overgange eller ligheder spiller en stor rolle for historisk kildekritik. Det kan enten tyde på, at Københavneraviserne har skrevet af efter Ribe Stifts Tidende, eller at de alle har skrevet af efter en helt tredje. I dette tilfælde er det sandsynligvis det sidste, der er det rigtige.

For hvis man fortsætter sin jagt tilbage gennem aviserne, finder man noget, der formentlig er kildens fremspring og gådens løsning. Allerede den 1. april kan man i Fyens Stiftstidende læse en historie om Koldinghus’ brand. Fyens Stiftstidende (eller “Fyens Stifts Kongelig Alene privilegerede Adresse=Avis og Avertissements=Tidende” som den rettelig hed!) var ikke nogen undseelig provinsavis på dette tidspunkt. Avisen var i en menneskealder drevet af den fore-

tagsomme Søren Hempel, der fulgte udlandets begivenheder nøje og kommenterede dem fra et liberalt (dvs. franskorienteret) synspunkt. Hans aviser var endda på dette tidspunkt forsynede med et lille fransk nyhedsresumé på forsiden, der er beregnet på de mange franske tropper der lå på Fyn. Indenrigsstoffet behandlede forsigtigt, grundigt og med stor respekt for autoriteterne.

Under de “Indenlandske Efterretninger” kan man som sagt læse en hel spalte, allerede den 1. april. Der er ikke nogen grund til at gentage indholdet her, for det er identisk med artiklerne i Dagen og Ribe Stifts Tidende. Altså er det formentlig her, vi har kildens udspring. Man må være imponeret over, at historien er kommet så hurtigt fra Odense til Ribe (hvis redaktion som sagt lå i Fredericia) i løbet af den 1. april. Men hvad der virkelig kan undre er, at den detaljemættede historie, der lader til at være baseret på øjenvidneskildringer, i det hele taget allerede var i Fyens Stiftstidende den 1. april. Hvem er det, der så hurtigt efter branden er rejst de godt 50 km fra Kolding til Odense?

Svaret finder man måske i den lille artikel i Fyens Stiftstidende, der følger lige efter historien om Koldinghus’ brand. Der står, i sin helhed: “Hs. Durchlaughtighed Prindsen af Pontecorvo er Onsdags Aften kommen tilbage til Odense”. Nyhedens placering tyder på, at nyheden om Koldinghus’ brand er kommet med ham eller en af hans rejsefæller. Hvis det er en fra hans hof, der er avisens kilde, så tror man pokker, at den tapre og ædelmodige prins bliver sådan fremhævet i fortællingen om slukningsarbejdet! Det ville også forklare, hvorfor avisen kan skrive, at prinsen “med sit Følge” blev vækket “beti-

Koldinghus som ruin 1904 set fra Staldgården.

meligt” – dvs. i tide og på den rette måde – samt andre detaljer. Det er også bemærkelsesværdigt, at prinsen både har kunnet nå at deltage i slukningsarbejdet med alle sine mand i Kolding OG onsdag aften være kommet til Odense. Udover at være handlekraftig, er manden også hurtig.

Den frankofile redaktør Hempel har sikkert syntes, at det var et scoop at måtte tale med en fra den fornemme forsamling. Den forpustede og anonyme kilde fortalte – sikkert uden at vide det – en historie, der efterfølgende blev gentaget igen og igen, f.eks. i de to store toneangivende københavnske aviser Dagen og Berlingske. Og disse aviser blev igen læst og citeret i udlandet. Eftertidens fortælling om Koldinghus’ brand er derfor stærkt præget af denne prins’ tilstedeværelse. På den måde er hans heltedige dåd kommet ualmindelig langt omkring på

grund af én enkelt mands fortælling til en redaktør i Odense. Den anonyme kilde har været en formidabel “mediekonsulent” eller “spindoktor”, der har gavnet prinsen og skaffet ham megen positiv omtalte, endda blandt den særdeles brede offentlighed.

Fortællingen om den tapre indsats har formentlig gavnet Hans Durchlauchtighed Prindsen af Pontecorvo i tiden, der fulgte. Og hvem er det egentlig, der gemmer sig bag dette fremmedartede navn? Hans Durchlauchtighed er en almindelig måde at omtale fyrster på. Det betyder egentlig “den gennemlysende eller overstrålende”. Pontecorvo er et lille fyrstendømme i det nordlige Campania i Italien, og i 1806-10 tilhører denne titel Napoleons marskal Jean-Baptiste Bernadotte. Det er ham, der siden vælges til Sveriges tronfølger og bliver konge 1818 under navnet Karl 14. Johan. Det er ham, der slutter forbund med Rusland, vender sig mod Napoleon i Tyskland og angriber Danmark, hvilket ender med, at vi i 1814 mister herredømmet over Norge.

Så helten fra Koldinghus’ brand, hvis indsats fremhæves så markant i datidens aviser, er såmænd manden, der seks år senere overtager Norge fra Danmark.

BENYTTETE KILDER:

Jensen, Vivi: “Da Koldinghus brændte” Museet på Koldinghus 1983

Jensen, Vivi: “Da Koldinghus brændte” Artikel i Skalk 5/2000 og på www.koldinghus.dk

Søllinge, Jette D. og Thomsen, Niels “De danske aviser 1634-1847” Bind I Dagspressens Fond/Odense Universitetsforlag Odense 1989

Samt diverse aviser fra læsesal øst på det Kongelige Bibliotek i København.

AALYKKESKOLEN 100 ÅR – OPLEVELSER FRA EN ELEV I 1950ERNE

AF LARS BANG JEPPESEN

I august 1954 var der asfaltbal i skolegården på Aalykkeskolen mellem de 5 lindetræer. Aftenen sluttede med fyrværkeri. Skolen fejrede sit 50 års jubilæum.

Nu, hvor vi kan fejre Aalykkeskolens 100 års jubilæum, har jeg fået lyst til at skrive denne artikel, der er set fra mit synspunkt som elev fra 1. D fra 1951 til mellemskoleeksamen i 1960. Da jeg senere er blevet lærer (fra det nu nedlagte Kolding Seminarium), er mine erindringer farvet af min interesse for skolehistorie og for pædagogikkens udvikling. Bl.a. har jeg siden fundet flere af mine skolebøger antikvarisk. Jeg har siden 1974 været lærer på Skibelund Efterskole ved Vejen.

Aalykkeskolen havde vel dengang mellem 500 og 1000 elever og vel over 50 lærere, men jeg kan kun omtale de lærere, jeg selv har oplevet. Enhver oplever fra sin egen synsvinkel. Andre elever ville kunne huske andre sider af skolens hverdag. Lærere eller forældre ville også have haft andre oplevelser og andre erindringer.

Aalykkeskolen var bygget i 1904 fungerede indtil 1945 som drengeskole, mens den nu nedlagte Sct. Nicolai skole var pigeskole. Efter krigen blev de to skoler for begge køn. Det var først efter krigen, at de to skoler fik mellemskoleklasser. Før den tid kunne man kun få mellemskole- og realeksamen på Al-

menskolen, nu Kolding Gymnasium eller på den private Dahlsgaards Realskole. Min storebror Peter Bang Jeppesen, der også er blevet lærer, begyndte sin skolegang i 1946 og var med i den 2. mellemskoleklasse fra 1951 til 1956.

I 1951 bestod skolen af hovedbygningen med de rundbuede vinduer mod Hans Ludvigsvej, i dag Vester Ringgade. I skolegården var der 5 store lindetræer med bænke omkring, og midt i skolegården var der et drikkested med små springvand. Langs med Aalykkegade var der et skur, hvor der var anbragt 2 små toiletbygninger. Mod Skovbogade var der et stort skur, hvor alle elever kunne være i tørvej, når det var regnvej. Det var kun ordensdukse, der måtte være i klasselokalet i frikvarteret. Når klokken ringede til time, stillede alle elever op i rækker og fik lov til at gå ind samlet klassevis. På tværs lukkede gymnastiksalen og en rødstensmur til idrætsbanen. Ved gymnastiksalens østre gavl var der en stor trappe til to sider, og under denne dobbeltrappe var indgangen til omklædningsrummet. I gymnastiksalens kælder var der også baderum og toiletter.

1. D | 1951

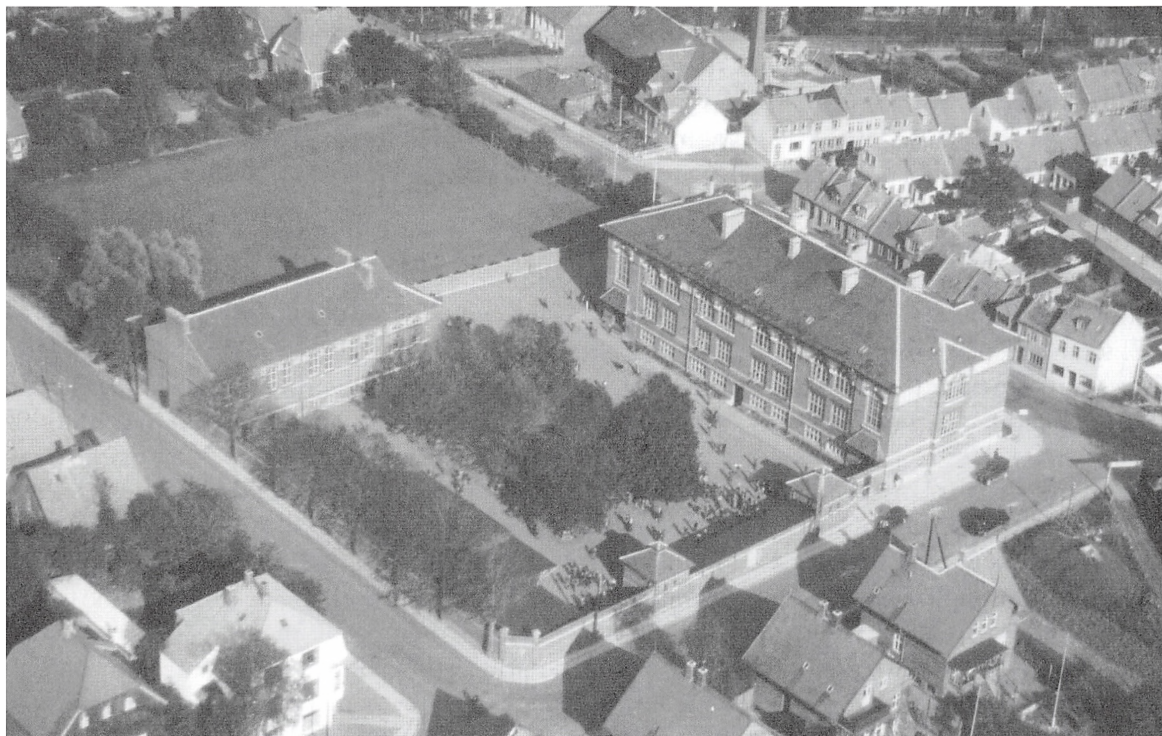
Den 15. august 1951 stod de nye elever samlet i skolegården sammen med vore forældre,

mest mødrene. Vores navne blev råbt op, og jeg kom i 1.d med Hagbard Pedersen som klasselærer, mens min legekammerat fra Nordre Ringvej, Helge Clausen kom i 1.a.

Vi kom op i klassen, og Hagbard Pedersen tegnede på tavlen et ansigt, der så glad ud. Vi fik udleveret vore skemaer, og så skete der vist ikke mere den dag; men i de følgende dage begyndte undervisningen, hvor vi blandt andet lærte morgensangen "I østen stiger solen op", og Hagbard Pedersen fortalte om drengen, der var sat ud i en kurv og blev fundet af den ægyptiske prinsesse og derefter sat i pleje hos sin egen mor, der fortalte ham bibelhistorien. Jeg har senere fundet ud af,

at denne disposition stammer fra Morten Pontoppidans bibelshistorie.

Hagbard Pedersen var en god fortæller af bibelhistorien, og jeg har siden brugt det, jeg husker fra dengang, når jeg selv har fortalt bibelshistorie i de små klasser. En gang imellem hentede han nogle store meget farvestrålende billeder til illustration af fortællingen. I dag ville man nok kalde dem glansbilleder. Han var som mange lærere dengang præget af Indre Mission. Desuden havde han været konservativt medlem af byrådet. Også til regning var han en dygtig pædagog. Jeg har haft god nytte af hans visuelle illustration af, hvilke tal der gav 10, når man lagde

Aalykkeskolen fotograferet i 1948 af "AERO".

dem sammen. Vi havde ikke regnebøger, men måtte skrive de regnestykker af fra tavlen, som vi senere i timen skulle regne selv.

I skrivning og dansk begyndte vi at lære bogstaverne i skråskrift, og først senere lærte vi de trykte bogstaver, som jeg i forvejen havde lært hjemmefra. I dag ved man, at børns finmotorik ikke egner sig til at begynde med skråskrift, og i 1. a. begyndte de med blokbogstaverne og de trykte bogstaver efter et bogsystem, skrevet bl.a. af den kendte kommunistiske skoleinspektør Inger Merete Nordentoft. Dette system byggede på ordbilledmetoden, hvorimod vi, da vi senere fik udleveret bøger, fik Claus Eskildsens Ole Bole med tegninger af Robert Storm Pedersen. Dette system byggede på lydmetoden, og der var mange øvelser i at sætte konsonanter og vokaler sammen. Begge systemer var på den tid ret moderne, mens den gamle metode var stavemetoden. I dag kombinerer man det bedste fra de 3 metoder i begynderlæsningen.

2. D

I 2. klasse fik vi nye fag som småsløjd med Christian Skovsgård, der også var præget af Indre Mission. I efterårssæsonen lavede vi figurer af ler. Vi sad i loftslokalet i gymnastiksalens østre gavl og lavede små vaser ved at sætte rullede pølser oven på hinanden. I vintersæsonen lavede vi små billeder ved at klippe i glanspapir og lime dem sammen. Blandt andet var der et billede, der illustrerede "Abraham sad i Mamrelund".

Vi fik Jacob Jensen til sang. Han spillede på violin til sangen. I sangtimen fik jeg den første af min skoletids 2 lussinger. Det var,

fordi jeg ikke sang med. På seminariet blev jeg bedt om ikke at synge med, idet jeg ikke har nogen ren sangstemme. Min anden lussing fik jeg af Sigurd Sørensen i en gymnastiktime, fordi jeg ikke gik i takt. Det har jeg heller ikke fået lært siden. Gymnastiktimerne var min skrækoplevelse gennem hele skoletiden. Men ellers fik jeg meget få lussinger i forhold til mine klassekammerater. Lussinger blev brugt meget dengang.

Der var ro i timerne, men når læreren et øjeblik forlod klassen, for eleverne rundt mellem hinanden, og når der var vikar, var der oftest uro. I frikvarteret gik jeg oftest rundt langs kanten af skolegården, idet jeg var bange for de store drenge i 6. klasse, der løb omkring, eller jeg gik hen til min storebrors klassekammerater i samme årgang 1. mellem. De stod stille og snakkede. Ofte måtte gårdvagten stoppe et slagsmål, der havde udviklet sig i skolegården.

3.-4.-5. D

I 3. klasse fik vi de 3 fag, der interesserede mig mest, nemlig geografi, historie og naturhistorie. Vi fik frk. Schmidt til disse fag. Hun var en af skolens unge lærerinder. Men hun var også en god fortæller, både når hun fortalte om de første konger i Danmarkshistorien og bl.a. om mordet på Knud den Hellige, der blev forfulgt fra Limfjorden til Odense (og nævnte at Lillebæltsbroen var ikke bygget dengang!), eller når vi i botanik havde planter med og fik at vide, hvad de hed. I naturhistorie havde vi botanik om sommeren og zoologi om vinteren. I geografi og naturhistorie tegnede vi efter et hæfte med Axel Nielsen-tegninger, der blev vist på tav-

1. mellem på Aalykkeskolen, 1956. I baggrunden lærer Jacob Jensen.

len, eller vi fik i geografi udleveret et færdigtrykt kort, som vi lagde farver på. I geografi begyndte vi med at tegne klasseværelset, og derefter tegnede vi emner fra Koldings geografi, hvorefter vi lærte navnene i Danmarks geografi.

Vi fik også tegning i 3. klasse, og der fik vi Anders Gammelgaard. Først skulle vi lære at tegne bestemte mønstre, men senere blev der også plads til frihåndstegning. I 3. klasse havde vi, samtidig med at vi fortsatte med Ole Bole systemet, byttet med en parallelklasse til bøger med læsebog fra Inge Merete Nordentofts system. I det system var der emner fra det, vi også lærte om historie, geografi og naturhistorie. Bl.a. fulgte vi en families

kanotur på Gudenåen, og vi fik læst sagn fra Danmarkshistorien.

I 4. klasse fortsatte vi disse fag. I 5. klasse fik vi Kildegaard til geografi og historie. Han kunne bl.a. tegne de europæiske lande direkte på tavlen. I geografi nåede vi kun til Europa i 5. klasse, og i historie sluttede vi i 1700-tallet. Vi fik også træsløjld på dette klassetrin. Der fik vi Chr. Skovsgaard.

MELLEMSKOLEN

I februar i 5. klasse kunne vi gå til optagelsesprøve til mellemskolen, og jeg bestod. Efter sommerferien i 1956 kunne vi samles fra de 4 parallelklasser i en 1. mellemskoleklasse på

36 elever. Det var en stor klassekvotient, men det gik oftest uden de store disciplinproblemer. Kun når vi havde vikar var der uro. Engang havde klassen besluttet at sige undskyld til en vikar næste gang, men vi fik ham aldrig igen. Til klasselærer og til dansk fik vi Jacob Jensen, mens de af os, der i 5 år havde haft Hagbard Pedersen, kunne fortsætte med ham til regning de næste 4 år. Min storebror havde også haft Hagbard Pedersen i mellemskolen. Vi begyndte også i nogle af regnetimerne at få matematik – aritmetik med algebra og ligninger og geometri med konstruktioner og beviser. Vi var 3 elever, der i 1960, hvor vi skulle på gymnasiet, havde haft ham i 9 år, og vi var på besøg hos ham i hjemmet i Ålykkegade med udsigt over ådalen. Hagbard Pedersen, der havde været viceinspektør i mange år, blev i de sidste år, inden han gik på pension, skoleinspektør på den nybyggede Dyrehaveskolen.

ANDERLEDES UNDERVISNING OG UDFLUGTER

Jacob Jensen var noget yngre, og han havde mange moderne ideer til anderledes undervisning. Vi fik gennem "Dansk skibsadoption" kontakt med DFDS skibet Ecuador, der var bygget i 1955. Vi skrev jævnligt breve til skibets besætning. Bl.a. blev vi tildelt hver at skrive om Koldings seværdigheder. Brevene, som vi fik fra besætningen, blev læst op for klassen. Vi fik også en del gaver tilsendt, især fra Sydamerika, hvor skibet sejlede mest. I 1960 var skibet i Esbjerg havn, hvor vi besøgte det på en bustur. Vi havde en del fælles klassesure, bl.a. var vi den 10. maj 1957 en tur til Odense, hvor vi besøgte Den

På skoleudflugten til Nyborg Strand i 1959 dannede lærerne et fodboldhold. Frovin Jørgensen har bolden.

fynske Landsby, Odense domkirke og H. C. Andersens hus. I august 1958 var vi på klassetur til Bornholm i en uge, hvor vi boede på Hasle vandrerhjem og derfra i bus besøgte mange af seværdighederne. I 1960 var vi i begyndelsen af sommerferien i Sydslesvig. Jacob Jensen arrangerede også aftener, hvor vi lavede forskellige aktiviteter, bl.a. var der konkurrencer f.eks. Kvit eller dobbelt, der var aktuelt på dette tidspunkt.

Ellers havde skolen jo de fælles skoleudflugter, hvor vi om morgenen samledes i skolegården klassevis, og med et orkester foran gik i rækker til banegården. Hver klasse havde en fane med. Fra banegården kørte vi med særtog til seværdigheder som Randbøldal i 1954, Dybbøl i 1955, Munkebjerg i 1956, Himmelbjerget i 1957 og 1960, Fanø i 1958, Nyborg Strand i 1959.

De små i 1. og 2. klasse havde deres egne udflugter. I 1952 var vi med fjorddamperen Freja til Løverodde, og i 1953 var vi med bus til Skamlingsbanken. Da min storebror var

på den tilsvarende tur, havde de kørt med Kolding Sydbaner, der blev nedlagt i 1948.

MELLEMSKOLEN FORTSAT

I Jacob Jensens danstimer læste vi litteratur efter Hansen og Heltofts bøger, hvor litteraturen blev præsenteret emnevis og ikke kronologisk. Vi snakkede mere om teksterne end tidligere, hvor vi ofte bare skiftedes til at læse. I 4. mellem fik vi også Jacob Jensen til religion, hvor vi havde nogle gode diskussioner. Faget hed religion dengang og ikke som senere kristendomskundskab.

I mellemskolen begyndte vi også at få andre sprog. Til engelsk fik vi fra 1. mellem frk. Schmidt, som vi jo kendte i forvejen. Hun var jo også en god fortæller, blandt andet havde hun i historie genfortalt Shakespeares Hamlet. I 2. mellem begyndte vi på tysk, og der fik vi fru Hartmann Andersen. I 4. mellem deltog nogle af os i latinundervisningen efter Mikkelsens lærebog hos Elisabeth Bjerrum, som min storebror i mellemskolen havde haft til dansk.

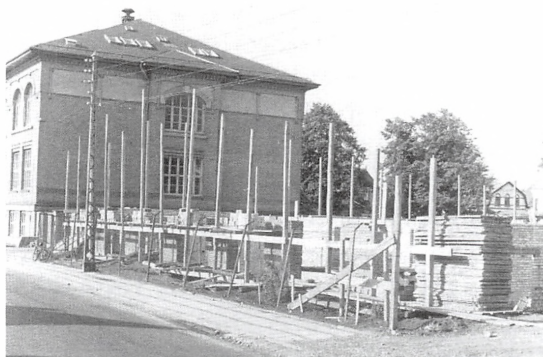
Vi fik også fysik fra 1. mellem, og der fik vi Møller Jørgensen og senere lærer Nielsen, som vi også fik til sløjd. Jeg husker ikke mange elevforsøg i fysik, selv om der både var en placering af elevpladser til fælles gennemgang og bagved tavlen borde til elevforsøg.

Faglokalerne til naturhistorie, fysik, musik og tegning og håndarbejde var blevet indrettet i tagetagen i begyndelsen af 1950'erne. Men skolen fik behov for udvidelser, og i 1956-57 blev der bygget en ekstra bygning til klasseværelser langs med Hans Ludvigvej. Derved forsvandt græsplænen til idræt ved siden af gymnastiksalen, og vi måtte om som-

meren gå til Kolding Stadion ved den gamle Olympiabygning til gymnastiktimer med boldspil og atletik. Der blev også i slutningen af 50'erne bygget en ekstra gymnastiksal.

Til historie fik vi Helge Christensen, som min storebror også havde haft. Men da han blev skoleinspektør på Randersegnen, fik vi en ny ung lærer Ib Holm. Han brugte mange fremmedord, men jeg syntes, at man efterhånden lærte at forstå disse ud fra sammenhængen. Han havde et grundigt kendskab til historien, der jo i mellemskolen var verdenshistorie med repetition af den Danmarkshistorie, som vi hidtil havde lært. Vi fik også Ib Holm til religion i 2. og 3. mellem. Klassen var også på udflugt med Ib Holm. I 1957 kom vi med bus til Randbøldal, hvorfra vi gik til Rans høj ved Randbøl kirke. Derfra kørte vi videre til Jelling kirke, hvor vi så kirken indvendig, højene og runestenene udenfor.

Til geografi fik vi Vagn Pedersen. I første time begyndte han med at give lussinger, og siden var der aldrig uro i hans timer. Mange af drengene kunne godt lide den stramme

Udvidelsen af Aalykkeskolen. Foto fra 1956 af P. Thastum.

disciplin, men jeg blev bange i hans timer. Jeg havde jo altid interesseret mig meget for geografi, men i 2. mellem blev mine tanker lammet engang, jeg var oppe ved kortet og skulle fortælle om Italiens geografi. Jeg var blevet drillet med, at jeg var for dygtig og havde fået øgenavnet professor Kløgtig. I dag ville vi kalde det mobning. Men i denne time kunne jeg intet huske, og mine karakterer i geografi gik nedad.

Til naturhistorie fik vi Anders Gammelgaard, som vi tidligere havde haft til tegning. Han var virkelig en rolig og rar lærer – og også en af de gode fortællere. Hans briller sad tit i panden. Ofte fortalte han episoder fra fugleture med Leo Novrup, der var lærer ved Staushede skole ved Vejen og kendt fra radioudsendelser med Harald Torpe. Med på disse ture var også konservator Schjøtz-Pedersen fra Koldinghus. Dyr- og planteriget blev gennemgået systematisk begyndende med aberne og sluttende med amøber og bakterier, samt økologi i 4. mellem.

I 3. mellem fik vi skoleinspektør Frovin Jørgensen til historie. Han var blevet skoleinspektør i begyndelsen af 50erne efter Høllund, der gik på pension. Frovin Jørgensen var medlem af byrådet for Venstre. Han havde fra december 1943 til befrielsen været fange i koncentrationslejren Neuengamme ved Hamburg. Opholdet og oplevelserne der havde påvirket ham på den måde, at han opretholdt en ekstra streng disciplin.

Da han var gået på pension omkring 1970, udgav han en del lokalhistoriske bøger. I bogen "Kolding under besættelsen" skrev han i 1946 om Gestapo på Staldgården. Engang så vi filmen "Kongen bød" fra Stavnsbåndets ophævelse. Frovin Jørgensen bad os lægge

mærke til slutningen, hvor man ser den frie danske bonde gå på sin egen mark, mens vi samtidig ser guillotinen fra den franske revolution. Han læste også en bog for os med begivenheder fra den franske revolutions rædsler.

SKOLEKOMEDIER

I 3. mellem deltog flere af os i forberedelsen af skolekomedien "Onkel Toms Hytte", hvor jeg i 1. akt var den slaveejer, der solgte slaven Tom. Flere af eleverne var ved hjælp af soja blevet mørke i ansigtet. Der blev sunget flere negro spirituals. Vi øvede os på skolen, men selve opførelsen foregik på Industriforeningens teaterbygning i Jernbanegade. Efter skolekomedien var der dans i salen eller spisning i hasesalen med maleriet på den ene væg af slotssøen med Koldinghus i baggrunden. I 1960 opførte flere af lærerne J. L. Heiberg's "Nej". Hostrups vaudeviller havde også været anvendt til skolekomedier. Midt i 50erne var det Ludvig Holbergs "Jeppe på Bjerget", hvor Helge Christensen spillede Jeppe, og Sigurd Sørensen var Jacob Skomager. Programmet var fantasifuldt trykt med gotiske bogstaver med 1700-tallets sprogbrug og stavemåde. For de mindre klasser var skolekomedien oftest et eventyr af H. C. Andersen.

TILBAGE TIL AALYKKESKOLEN SOM LÆRERSTUDERENDE

Jeg forlod som sagt Aalykkeskolen i 1960 for at fortsætte på Kolding Gymnasium. Nogle af klassekammeraterne fra 1.-5. D gik der allerede, og vi var 11 fra de 36 i 4. mellem, der

Nogle af lærerne på Aalykkeskolen ved muren til idrætspladsen i 1956. Fra venstre Helge Christensen, Hagbard Pedersen, Møller Jørgensen, Elisabeth Bjerrum, Christian Skovgaard og Frovin Jørgensen. Foto: Peter Bang Jeppesen.

kom på gymnasiet. Det var en stor del efter den tids forhold.

I 1963 kom jeg på Kolding Seminarium. Der fik jeg blandt andet Christian Skovgaard til pædagogik og praktiklærer. Han havde en fantastisk evne til at kunne kende og huske sine tidligere elever, når man mange år efter mødte ham på gaden i Kolding.

Jeg vendte tilbage til Aalykkeskolen som timepraktikant. Der havde jeg blandt andet Vagn Pedersen som praktiklærer. Min første undervisningstime var i 1964, hvor jeg i biologi skulle fortælle om grævlingen. Hos Vagn Pedersen oplevede jeg også det nye fag orientering, hvor eleverne interesseret sad med deres arbejdshæfter og skrev og tegnede om forskellige selvvalgte emner. Man oplevede den pædagogiske optimisme under den blå betænkningens første tid.

Jeg oplevede Aalykkeskolen i 50erne som en skole med mange fagligt dygtige lærere, der var gode fortællere. Jeg fik allerede i skoletiden lyst til at blive lærer. Men jeg ønskede også at være med til at skabe en skole, hvor der var plads til, at eleverne kunne være forskellige individer. Jeg vil ikke påstå, at det er lykkedes. Mobning eksisterer stadig, men jeg tror, det er positivt, at man er blevet mere opmærksom på problemet, end lærerne var dengang.

KILDER OG ANVENDTE BØGER:

Lokalhistorie:

P: Eliassens Koldingbog 1.-2. (1910 – genoptryk 1975). Kolding i det tyvende århundrede indtil kommunesammenlægningerne i 1970 udgivet af Vejle Amts Historiske Samfund, 1978-82.

Bøger om anvendt pædagogik:

Claus Eskildsen: *Det første skoleaar* (2. Udgave 1942) med praktiske metodiske bemærkninger til "Ole Bole ABC" og "Oles første Læsebog".

"Den blå betænkning" – *Undervisningsvejledning for folkeskolen, betænkning nr. 253*, 1960.

Anvendte skolebøger:

Bibels historie:

Morten Pontoppidan: *Bibelske historier fortalt for børn, 1909-1911* – genudgivet i Gyldendals børnebogklub 1985.

Læsning 1. klasse:

Claus Eskildsen: *Ole Bole ABC 1951*, genoptrykt 1984.

Claus Eskildsen: *Oles første læsebog*, 1951.

Inger Merete Nordentoft m. fl.: *Min ABC*

Inger Merete Nordentoft m. fl.: *Nu kan jeg læse*, 1951.

Læsning for 2. klasse:

Jørgen Hegelund, Jacob Løber, H. P. H. Novrup: *Den ny Læsebog for Købstadskolen*, 1950.

Læsning 3. klasse:

Gregersen og Nordentoft: *Læsning for 3. Skoleår*, 1954.

Litteratur i mellemskolen:

Hans I Hansen og Th. Heltoft: *Dansk Læsebog I-IV*.

Geografi i 3. klasse: *Barnets første kort*.

DAGLIGLIV I KOLDING PÅ CHRISTIAN 4.'S TID – SOM DET AFSPEJLER SIG I EN GAMMEL REGNEBOG

AF VIVI JENSEN

I artiklen “Niels Michelsens regnebog fra 1615” i Koldingbogen 2002 redegjorde Jens Ulf Møller for det matematiske indhold i denne adskillige gange genoptrykte regnebog, hvis forfatter var lærer i Kolding fra 1590erne og nogle årtier ind i 1600-tallet. Det fremgår, at der er spændende viden at hente for den, der interesserer sig for matematik og for fagets historie, og forfatteren gengiver desuden enkelte regneopgaver, hvor der tages udgangspunkt i konkrete forhold. De antyder, at der er andet at hente i bogen end matematik, og i det følgende skal der fremdrages nogle af de opgaver, der belyser dagliglivet, som det har udspillet sig i Kolding og andre steder.

Jens Ulff-Møller fortæller i sin artikel det, det har været muligt at finde frem til om Niels Michelsen, Mikkelsen, Mickelsen, Mickelssøn eller Mickelssøn – selv kalder han sig det sidste; men navne kunne på den tid staves på mange forskellige måder, uden at den ene var mere rigtig end den anden. Den, der vil vide mere om manden, henvises dertil, samt til Georg Bruuns korte artikel om samme emne i Vejle Amts Aarbøger 1932

Niels Mickelssøn har åbenbart haft succes med sin undervisning, og han må have erhvervet sig et vist ry også uden for Kolding, for i 1615 udgav han hos bogtrykker Salomon Sartorius i København sin “liden Reg-

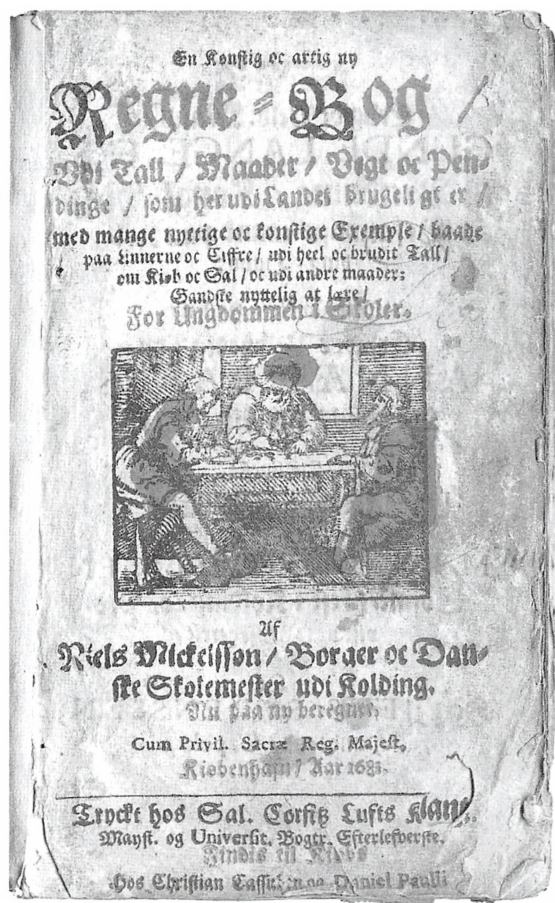
nebog... Ungdommen til Forfremmelse, Gavn og Bedste”. Bogen blev hurtigt udsolgt og genoptrykt bl.a. i 1624, 1633, 1646, 1665, 1666, 1674 og 1681, så den må betegnes som en virkelig klassiker, hvis betydning for den praktiske regneundervisning gennem det meste af et århundrede dårligt kan overvurderes. Næst efter Luthers Katekismus blev den sin tids mest populære skolebog.

Lad mig til indledning gengive den fulde titel, der, som det dengang var almindeligt, giver en indgående beskrivelse af bogens indhold: “En konstig og artig ny Regne-Bog udi Tall, Maader, Vægt og Pendinge, som her udi Landet brugeligt er, med mange nyttige og konstige Exemple, baade paa Linnerne og Ciffre, udi heel og brudit Tall, om Kjøb og Sal, oc udi andre maader: Gandske nyttelig at lære, For Ungdommen i Skoler. Af Niels Mickelssøn, Borger og Danske Skolemester udi Kolding”. Som man vil se, benyttede man dengang andre stavemåder, og ordene betød ikke altid det samme som de gør i dag. Vi ville f.eks. ikke kalde en regnebog for kunstig og artig, for begge disse ord har ændret betydning, men dengang betød de “sindrig” og “god”.

I det følgende er benyttet bogens 2. udgave (1624) samt udgaven fra 1681, der begge findes i Museet på Koldinghus i varierende stadier af dårlig stand, hvilket ikke kan un-

dre, for skolebøger var bøger, der blev brugt dagligt, måske gennem flere generationer, og det er heldigt, at de overhovedet har overlevet til vor tid. Førsteudgaven fra 1615 har jeg aldrig set, men 1624-udgaven indledes efter tidens sædvane med en dedication til diverse velgørere, reelle eller potentielle. De nævnte er lensmanden på Koldinghus i årene 1623-31, Gunde Lange med hustru og børn, sognepræsten magister Povel Povelsen og kapellanen Jens Sørensen Hundevad. Efter dem nævnes byens to borgmestre, de otte rådmænd og byskriveren, "samtlige med deres flere Hustruer og Børn", der i forordet kaldes "mine gunstige Patroner og Forfremmere". Forfatteren påberåber sig traditionen tro gentagne gange GUD Allermægtigste og Jesus Kristus VORHERRE, og han beretter, at han "under stor Møye og Besværlighed" har øvet sig i regnekunsten både her i landet og i Tyskland, hvorefter han i 29 år "i denne Menighed" har undervist i "Læsen, Skriven og Regnen".

Herefter følger en versificeret dialog mellem mester og discipel (lærer og elev), hvori eleven ikke overraskende er fortaler for, at ungdommen bruges på leg og dans og pige-sjov, men hvor det naturligvis tilsidst lykkes læreren at overbevise ham om, at flid i skolen ikke alene er Gud velbehagelig, men ham selv til gavn. Efter denne forholdsvist korte indledning følger en 24 vers lang "Formanelse til Ungdommen", hvori de forskellige regnearter opregnes, og herefter kommer så endelig lærestoffet. Bogen har dog næppe været brugt som vor tids skolebøger, hvor hver elev har et eksemplar. Efter hvert regnestykke er nemlig resultatet angivet, og det tyder på, at der, trods forordets direkte hen-

Titelbladet til skoleholder Niels Michelsens regnebog, her i en udgave fra 1681 tilhørende Museet på Koldinghus.

vendelse til eleverne, først og fremmest er tale om en bog til læreren.

Der indledes med tallære, hvorefter de forskellige regnearter gennemgås. For at gøre det tørre stof vedkommende og dermed lettere forståeligt, illustreres der løbende med let genkendelige situationer fra dagligdagen, ofte af denne art "en svend har modtaget på

sin husbonds vegne ...”, eller “en skriver har udgivet på sin husbonds vegne ...”. Bogens målgruppe er drenge og unge mænd, der er under oplæring i købmandsskab, og det er pris- eller gældsregninger, der dominerer. Absolutte undtagelser er tre eksempler på subtraktion, der tager udgangspunkt i historiske begivenheder, idet eleven skal beregne, hvor mange år, der er gået siden Christian 3. i 1535 belejrede København, siden han døde i 1559, og siden Martin Luther døde i 1546.

Det, som gør, at bogen har interesse for andre end historisk interesserede matematiklærere, er, at den gennem de talrige praktiske regneeksempler giver et levende billede af de mange hverdagsgøremål, der prægede livet i Kolding og i enhver anden driftig købstad, og som man ellers kun sjældent hører noget om i beretninger fra samtiden. Citater fra bogens tekster vil i det følgende blive gengivet med moderne stavemåde, og ord, der ikke umiddelbart er forståelige, forklares i parentes.

DAGLIGLIV I KOLDING

Det var på Christian 4.'s tid, i den gode tid før ulykkerne i form af krige og besættelser væltede ind over byen og landet. Kolding havde dengang (mindst) to skoler, hvoraf den latinske søgtes af de, der ønskede at forberede sig til en videre uddannelse på universitetet i København eller et af de gode, protestantiske universiteter i udlandet, og som havde en videre karriere som præster, jurister, embedsmænd eller læger for øje. Den danske skole havde til formål at bibrinde børnene den elementære, for deres sjæls frelse fornødne viden, d.v.s. de skulle kunne

læse, således at de kunne lære Luthers Katekismus udenad. Desuden kunne læreren i den danske skole mod ekstra betaling lære eleverne at skrive og regne, det sidste givetvis på forskellige niveauer – skomagersønnen, der skulle følge i faderens fodspor, havde andre behov end den dreng, der var i købmandslære. Han skulle senere i livet kunne begå sig på markedet i Lübeck, og han havde derfor brug for at vide noget om de utallige varearter, der fandtes der. Han skulle kende de mange forskellige mængde- og vægtangivelser, som varerne handledes i, og han skulle desuden kunne foretage de nødvendige mellemregninger i tidens mange forskellige inden- og udenlandske valutaer, så han undgik tab.

Kolding var i denne periode en by i rivende udvikling. Studeeksporten, der var det største valutaskabende erhverv, gik for en stor dels vedkommende gennem Kolding, over Sønderbro, hvor dyrene skulle tælles og en afgift pr. hoved erlægges til kongens kasse. Siden Christian 3. omkring 1500-tallets midte havde gjort Koldinghus til sin hovedresidens i Jylland, havde enkedronning Dorotheas hof i et årti efter kongens død nytårsdag 1559 kastet glans over og skaffet omsætning til byen, og efter hendes død boede såvel sønnen Frederik 2. som dennes søn, Christian 4., ofte på Koldinghus. På samme tid var landet inde i en økonomisk opgangsperiode, og selvom krigen med Sverige i 1560'erne kostede, anfægtede den ikke for alvor det økonomiske opsving. Almen velstand var udbredt langt ud over adelens og storkøbmændenes rækker. Smukke sølvskeer og sølvkrus fandtes i alle bedre borgerhjem, og selv en simpel bondekarl kunne i

Rantzaus prospekt, der viser, hvordan Kolding så ud i 1587.

disse år spare gode tyske sølvdalere op. Købmænd og håndværkere byggede smukke huse, og med politisk korrekte sentenser på dansk eller tysk over porte og døre viste de, at de huskede på, at intet var muligt uden Guds hjælp. Næsten alle byens huse var bindingsværk, men man byggede nu så vidt muligt med teglsten mellem fyldingerne i ydervæggene, og efter den store brand i 1583, hvor den østlige del af byen blev ødelagt, havde Frederik 2. forlangt, at de brandfarlige stråtag blev erstattet af tegltag. Mange borgere

drev landbrug ved siden af håndværket eller købmandsskabet. Byen ejede jorder, som borgerne kunne købe sig rådighed over, og her dyrkede de korn, især til ølbrygning, humle til at give øllet smag, og kål, der før kartoflernes tid spillede en meget stor rolle i den daglige kost. På engene langs åen græssede kvæget. Om morgenen hentede byhyrden dem inde i byen, og om aftenen drev han dem hjem igen til staldene i borgernes baghuse, hvortil der var adgang fra nogle små veje, der blev kaldt forter. Den nuværende Slotsgade,

der tidligere hed Persillegade, fordi den løb langs slotshaven, var f.eks. oprindeligt en forte.

HANDEL OG HÅNDVÆRK

Det er nævnt, at byen i disse år blev præget af smukke, nyopførte huse med tegltag, og dette kommer også til udtryk i regnebogen: "Et hus som er lattet på begge sider, og er på hver side 22 stene højt, og 72 stene langt, og skal give for hvert hundrede tagsten 3 mark, 2 skilling." Prisen for 100 tagsten var 50 skilling, og facit på dette regnestykke er, at der skal bruges 3024 tagsten til en pris af 23 daler, 2 mark 8 skilling. *Latter* betyder lægter, og det, det drejer sig om, er altså et hus, der er klar til at få lagt tagsten på. Tagstene var vingetegl, dvs. samme slags som dem, der også bruges i dag.

I en bog, hvis målgruppe er købmandslærlinge – vordende købmænd – må køb og salg og alle former for prisudregninger naturligvis spille hovedrollen, og hovedparten af regnestykkerne afspejler derfor også den daglige handel med varer fra nær og fjern. Som nævnt skulle man kunne regne med mange forskellige slags valuta, og i tilgift skulle man kunne holde rede på de mange forskellige former for mål- og vægtangivelser, der indelbar, at samme betegnelse kunne betyde noget forskelligt, afhængig af varens art. For at kunne beregne priser skulle man kunne hitte rede i, at der går 112 pund på et cintener, 20 lispund på et skippund, og 16 skålpund på et lispund. Man skulle kunne regne i lod og kvint, og hvis man skulle undgå unødigt tab, skulle man vide, at en jysk alen og en lybsk alen ikke var lige lange.

Tønden var datidens standardemballage

for forædlede konsumvarer såsom sild, smør, øl, m.v., men også tælle, svovl og salpeter blev taget hjem i tønder eller fade, og et fad var en rummelig sag. F.eks. kunne et fad krud (ordet kan betyde både bøssekrudt og krydderier, men her er det nok det første) veje 874½ pund (et pund er lidt under ½ kilo). Korn indkøbtes i læster og solgtes i skæpper (læst kommer af last, mens en skæppe er et mindre rummål). Vin importeredes i amer og fade. Peber og ingefær købtes i sække og solgtes i pund, mens det kostbareste af alle krydderier, safran, solgtes i kvint (ca. 5 gram). Rosiner kom i kurve – store kurve, for i et af regnestykkerne vejer fem kurve med rosiner henholdsvis 96, 124, 148, 136 og 152 pund. Olie solgtes i flasker, mens korn, malt m.v. solgtes i læster, og huder og skind i deger og timmer. Alle former for klæde købtes og solgtes i alen eller stykker. Kager regnedes i snese, skok og pakker, og søde sager som mjød og honning solgtes i tønder til købmanden, mens kunderne købte det i støbiken (af *stob*, der er en kande (krus) af et bestemt rumindhold). At finde rede i alle disse ting er et studium for sig selv, og til hjælp heri kan der bl.a. peges på bogen "Mål & vægt i Danmark", der er skrevet af Kurt Petersen, og som blev udgivet på Polyteknisk Forlag i 2002.

Livet på torvet og i købmandsgårdene følges gennem de mange regnestykker, der drejer sig om køb og salg, og man får et godt indtryk af de vigtigste varearter, samt af koldingkøbmændenes fjernhandel. At Lübeck spiller en rolle kan ikke overraske. Herfra fik man hovedparten af de fremmede varer. Blandt de vigtigste er tekstiler, der nævnes lærred (af hør eller bomuld), sardug (groft vævet stof, halvt uld, halvt linned), foerdug

(til at fore dragter med), dvællik (groft lærred, der er behandlet med limvand, så det bliver stift og glinsende, og som bl.a. blev brugt som mellemfor i dragter), atlask (tøj med en skinnende overflade), skellert (et stof, der spiller i flere farver), trip (et uldent stof), bommesi (glat eller mønstret kippervævet stof), bricks bommesi og hamburger baig (groftvævet flonel). Blår blev brugt til vattering, der lunede i de kolde vintre. Betegnelsen klæde bruges om uldent stof. Det sælges såvel i hele ruller som i afskårne stykker, og der nævnes rødt, sort og brunt klæde. Lybsk grå er sikkert også uldklæde. De fleste af disse stoffer produceredes i Tyskland, Nederlandene, Flandern og England. En dansk produktion antydes af et eksempel, hvor en kvinde lader væve "ottesindstve (8 x 20 = 160) mindre 6 alen (resultat: 154)" lærred, måske vævet af hør, der kom fra Riga, og som kunne være bleget eller ubleget. Der har naturligvis også været fremstillet uldent klæde i Danmark, men skulle man have andet end det grove vadmél, skulle det importeres, og det bedste kom fra England. Fine stoffer som damask og silke kom oprindeligt til Europa fra Syrien (Damaskus) og Kina, men på dette tidspunkt blev de produceret i Norditalien og Sydfrankrig. Endelig nævnes dragtptynt i form af snore, silkesnore og frynser.

Huder og pelsværk var en anden vigtig varekategori. Skomagere og sadelmagere havde brug for huder i form af ko- og oksehuder. Alun blev brugt af feldberederen (garveren), når han skulle klargøre huder og skind som f.eks. bukskind (hjorteskind), lammeskind og gråværk (fint skind af små pelsdyr, f.eks. egern). De hvide lasker (skindstrimler) blev især brugt af byens handskemagere.

I Josf Ammans "Ständebuch", der blev trykt i Frankfurt i 1568, er der 114 træsnit af alle slags erhverv. Her ses købmanden.

Til brug for grydestøberen og kobbersmeden importeredes der bly, tin, kobber og messing. Man handlede også med guld og sølv (svensk sølv nævnes specielt) til byens guldsmedes behov, men det har næppe været en del af den almindelige torvehandel. Behovet har dog været forholdsvis stort. Hoffet og den der til knyttede adel har skullet forsynes, men der har også været mange rige borgere og bønder, der har haft råd til at anskaffe bægre, skeer, smykker og dragttilbehør af sølv. I de gode år før nedgangstiden begyndte med Kejserkrigen 1626-29, var der arbejde

til 4-5 sølvsmede ad gangen i Kolding. Jern til de mange forskellige specialiserede smede nævnes mærkeligt nok ikke.

Rebslagerens hamp var sandsynligvis importeret, sikkert fra Riga, for det område, der nu er Letland, var kendt for sin gode hamp. Senere, da arvefjenden Sverige var blevet en magtfaktor i Østersøen, kunne man ikke mere tillade sig at lade flådens forsyning med hamp til tovværk være afhængig af den søværts transport, så Christian 4. forsøgte ved lovgivning at ophjælpe en hjemlig hampeproduktion. I en lovsamling fra 1615 fastslås det, at "hver bonde som hel gård besidder skal her efter årligen så en skæppe hampefrø, og den som halv gård besidder en halv skæppe".

Linolie, der fremstilles af hørfrø, anvendes bl.a. til fernis. Krudt solgtes i fade eller tønder, og man kunne også købe svovl, sikkert fra Island, og salpeter. Begge var nødvendige ingredienser i krudtfremstillingen, og Christian 4. forsøgte sig med en hjemlig produktion af salpeter, der blev udvundet af gamle staldgulve. Produktionen krævede i lighed med salt- og glasfremstilling meget energi i form af brænde, og det, man kunne fremstille lokalt, kunne derfor langt fra dække behovet. Den salpeter, der blev solgt på torvet i Kolding, kom derfor sandsynligvis fra Tyskland.

MAD OG DRIKKE

Endelig solgtes der naturligvis madvarer. Af kornsorter nævnes hvede, byg og havre samt rug fra Danzig (Gdansk). Man kunne også købe forædlede kornprodukter i form af mel, samt "penningsbrød af rug" – penningen var

den mindste møntenhed, og det er derfor "det daglige brød", der her er tale om. Om "en pakke kucken" (kager) oplyses det, at den indeholdt 2340 stk. Smør produceredes i oplandet, og herfra kom også hønseæg, tælle, flæsk, flæskesider, kallun, kabuskål (kålhoveder) og æbler. Boghveden var måske lokal, men kan også være importeret. Til de mere eksotiske varer hørte rosiner og pommeranser, eller, som de også kaldtes, pommeransæbler, der kom fra Holland. Oprindeligt kom rørsukker som så meget andet til Europa fra Arabien, men i 1600-tallet dyrkedes det bl.a. i Spanien. Der var dog tale om en udpræget luksusvare, og det nævnes ikke i regnebogen. Det gør derimod det hjemlige sødestof, honning, der både kunne produceres lokalt og importeres over Lübeck. – Roesukkeret hører en langt senere tid til.

Fra oplandet kom givetvis de levende dyr, af hvilke får, gildvædder (kastret vædder), rundvædder (avlsvædder), lam og øxne (okser) nævnes. Af de okseflokkene, der forår og efterår passerede Kolding på vej sydpå mod det internationale marked, blev der utvivlsomt kun undtagelsesvis solgt dyr fra til lokal konsum. Prisen på en okse fremgår af et par eksempler: "tvende (to) personer har købt tilsammen 4 øxne (okser) for 50 daler", "en slagter køber en okse for 7 daler, 1 mark". Meningen er, at denne okse skal salted ned, for det anføres, at den "koster ham til bey og salt (skal være baysalt, dvs. salt fra Biskaya-bugten) 14 mark 4 skilling".

Fisk var et vigtigt fødemiddel, og de ferske fisk, koldingenserne spiste, blev fanget i fjorden og i Lillebælt. Christian 1. havde i 1459 givet Koldings borgere tilladelse til at fiske i

Fiskeren i Ammans Ständebuch fra 1568.

fjorden, og fra senere tider ved vi, at Strandhuse var beboet af fiskere, der solgte deres fangst i Kolding. De fisk, der nævnes i regnebogen, er konserverede, dvs. saltede eller tørrede, og her er det hovedsageligt Norge, der leverer, men en pakke bestående af 4684 skuller (fladfish) og 346 snese hugne skuller, der solgtes i par, kan meget vel komme fra fiskerlejet Sønderside ved Ho bugt. Når der bare nævnes sild, må vi gå ud fra, at de er danske, men der nævnes også norske sild og sild fra Trondheim, og herfra fik man også torsk. Endelig var der bergfisk (fisk fra Bergen), der forekom såvel flade som runde (opsprættede og udfladede eller hele). Både

Trondheim-torsken og bergfiskeren var de siden middelalderen over hele Europa så berømte og højt værdsatte klipfisk, der helt op i moderne tid var en af Norges vigtigste eksportvarer. I det hele taget ser Bergen og Trondheim ud til at have været vigtige samhandelspartnere, og til gengæld for de tørrede fisk indkøbte nordmændene bl.a. malt til ølbrygning i Kolding.

Af drikkevarer var der lidt for enhver smag. Regnebogen nævner dansk øl og dobbeltøl (stærkt øl) samt mjød, og desuden førte man fransk vin og rhinskvind. I mange husholdninger har man selv brygget øl, og hertil gik hovedparten af det korn, man dyrkede på byens jord. Indtil vi fra slutningen af 1800-årene fik vandværker og dermed rent drikkevand, var øl en livsnødvendighed for alle, store som små, for brøndvand drak man ikke.

Blandt de allervigtigste varer var før dybfryserens tid saltet. Der blev udvundet meget salt i Danmark, især ved kogning af tang, og Kolding by ejede en saltpande, der blev lejet ud. Dette urene salt var udmærket i den daglige husholdning, men det egnede sig ikke til nedsaltning af kød. Her skulle man bruge enten lyneburgersalt, der gennem århundreder var en af Lübecks allervigtigste eksportvarer, eller bejsalt, dvs. havsalt fra Biskayabugten.

Stærke, brændende krydderier var nødvendige i det gode køkken, ikke, som overtroen vil vide det, for at kamuflere fordærvet kød, for sådan noget blev man også syg af i gamle dage, men for at give maden den foretrukne smag. Efter at portugiserne, hastigt fulgt af hollænderne, var begyndt at sejle syd om Afrika til Indien og Indonesien, var man ikke mere afhængig af krig og fred langs karavanevejene og af de arabiske og vene-

tianske købmænd. Priserne var hermed blevet mere overkommelige, og nu var det ikke kun i de øverste samfundslag, men også blandt købmænd og håndværkere, at man kunne glæde sig over velkrydrede retter. Hos Koldings købmænd kunne man købe peber, safran og ingefær, og olivenolie kunne også fås. En særlig kvalitet hed Lissabonolie, fordi den blev udskibet herfra. Et skippund hamp, der nævnes et andet sted i teksten, er nok en trykfejl for sennep, der var et uundværligt tilbehør til fedt flæsk og andet kød.

Bortset fra landbrugsprodukterne fra oplandet kom næsten alle varer til Kolding ad søvejen. Nogle købmænd havde eget skib,

Mølleren i Ammans Ständebuch fra 1568.

mens andre nøjedes med anpart: “4 købmænd lader bygge et skib, der udi haver den første $\frac{1}{2}$ part, den anden $\frac{1}{2}$ part, den tredie $\frac{1}{16}$ part den fjerde $\frac{3}{16}$ part. Samme skib koster dem til tømmer, skibbyggere, at takle og alle omkostninger 1440 daler.” Faktisk kunne det være hensigtsmæssigt at fordele såvel udgifterne som risikoen: “fire har lastet et skib fra Norge med sild, der udi har den første 8 læster, den anden 12 læster, den tredje 16 læster, og den fjerde 20 læster. På samme rejse kommer dem en stor storm på, så de måtte udkaste af samme sild 9 læster, 4 tønder. Nu spørges der hvor meget skade en hver tilkommer?”

På den tid var der i Kolding kun en industrivirksomhed, nemlig Slotsmøllen, hvor borgerne var forpligtet til at lade deres korn male til mel. Måske er det den, der afspejler sig i et regnestykke, der handler om en vandmølle, der har tre kværne. Af disse har den ene en kapacitet på 3 ørtug rug på 12 timer, den anden maler 3 ørtug på 28 timer, og den tredje 3 ørtug på 24 timer (1 ørtug=10 skæpper rug).

SKOLELIV, FATTIGFORSORG, LØN OG LEVEOMKOSTNINGER

Hele vejen igennem er bogen spækket med eksempler, der gør livet på Christian 4.'s tid lyslevende for læseren. Hoflivet fornemmes i følgende billede: “en gang var forsamlede nogle fremmede herrer og andre herremænd udi Kolding, da havde de den latinske skolemester, tre hørere (lærere) og otte unge personer (elever), nogle aftener at synge for dem”, hvorefter regnestykket går ud på at beregne de enkeltes andele i de 16 rosenob-

ler, der var betalingen for denne optræden. Resultatet er, at skolemesteren skal have 5 rosenobler, 1 rigsdaler, 2 mark. De tre lærere skal hver have 2 rosenobler, 1 rigsdaler, 2 mark og 14 skilling. De otte elever må nøjes med 1 rigsdaler, 4 mark, 10 skilling, 8 penning hver, men til gengæld er der nok faldet nogle måltider af, der har været kærkomne afvekslinger i en normalt yderst spartansk dagligdag. Skolens kor, der normalt sang i Nikolai kirke, var iøvrigt fast inventar ved kongebesøg på Koldinghus, for såvel Christian 4. som faderen Frederik 2. og bedstefaderen Christian 3. var store musikelskere.

Endnu et indblik i skolelivet får man af følgende: "den latinske skolemester lader bage en tønde brød og vil den uddele i skolen til de "vedtørrfvende" (trængende) af hans disciple (elever)". Stykket, der er formet som en ligning med to ubekendte, har til facit, at der er 25 trængende disciple, og at tønden indeholder 228 brød. Dette eksempel viser, at latinskolenes elever ikke kun var velhavende folks børn; mange var direkte fattige. I renæssancens samfund ønskede man i videst muligt omfang at nyttiggøre intelligensreserverne, og det var derfor også muligt at nå frem i verden for drenge af beskedne kår, kun måtte de være forberedt på afsavn undervejs. For sådanne elever betød velgørelse i form af f.eks. brødduddeling, at de i nogle dage var fri for sult, men mange har dog haft råd til at investere i sønnernes uddannelse. En af dem kunne være den mand, der "tinger hans søn udi kost, et år for 14 rigsdaler" – at have en latinskoleelev på kost var altså også en mulig indtægtskilde for borgerne i Kolding.

Hovedparten af latinskolenes elever stræbte mod et præstekald, men inden de nåede så

langt, var der som regel mellemstationer, f.eks. som privatlærere i velhavende familier eller som lærere ved latinskolerne. For de, der valgte jura eller veltalenhed frem for teologi, var der muligheder i centraladministrationen eller som sekretærer hos de adelsmænd, der styrede rigets len og var indehavere af de betydningsfulde embeder, der var nødvendige for at holde statsmaskineriet igang. En anden karrieremulighed, der dog kun stod åben for de lærdeste og for dem, der havde de bedste forbindelser, var et bispesæde eller et professorat ved universitetet i København.

Et regnestykke om en præstesøns uddannelse afspejler ikke alene dansk protestantisk sædvane, men også et lille familiedrama: "en præstemand udi Danmark sender sin søn ud til Wittenberg, at studere ... Nu bliver samme præstemand syg og dør bort, 6 dage der efter lejer hans hustru et bud efter samme hendes søn, at han skal endelig straks komme tilbage igen, at annamme (overtage) hans faders kald". Wittenberg i Sachsen var Luthers hjemby og reformationstidens åndelige centrum, og der var derfor god mening i, at en vordende præst studerede der. Det har sikkert gjort det lettere at få et kald derhjemme, men det var ikke kun præstesønner, der dygtiggjorde sig i udlandet. For adelens unge sønner var en flereårig dannelsesrejse med lange ophold ved berømte universiteter i Tyskland, Holland og somme tider også Frankrig og Italien en nødvendighed, og for at de ikke skulle forfalde til syndigt vellevned, var de ledsaget af en ældre, besindig vejleder. Som oftest var det en ubemidlet teolog, der hermed selv fik mulighed for at dygtiggøre sig og opleve den store verden udenfor Danmark. Det var dog ikke kun de boglærde, der

rejste udenlands for at fuldende deres uddannelse. Også håndværkersvendene drog på valsen, og de unge vordende købmænd måtte ud for at se, hvor varerne kom fra, og lære, hvordan man drev forretning i de store byer ved Østersøen eller i Nederlandene.

At familierne var større end nutidens kærnefamilier fremgår også af Niels Mickelsøns regnestykker: “en moder har 5 børn, dem er tilfalden en arv” og “en mand har 10 børn, som er 6 sønner og 4 døtre”. I øvrigt levede både købmænd og håndværkerne i husstande, der ikke alene omfattede hustru og børn, men også lærlinge og svende, og meget ofte desuden familiemedlemmer, der af en eller anden grund ikke kunne klare sig selv. Det kunne være den gamle mor eller far, der var enke eller enkemand, eller måske en ugift tante eller et barn, man havde taget til sig for at hjælpe en enke i familien. Sammenbragte familier med “dine, mine og vores børn”, som vi kender dem i vor tid, var også almindelige dengang. Ikke på grund af skilsmisser, men fordi dødeligheden var høj. En enkemand med børn måtte nødvendigvis have en ny kone, og en købmands- eller håndværkerenke havde let ved at finde sig en ny mand, der på den måde fik rådighed over en forretning eller et værksted uden at skulle investere andet end sig selv i det.

Ikke alle var så heldige at kunne finde ly og beskyttelse i en etableret husstand, for der var andre indbyggere end de veletablerede borgere. Når de af en eller anden grund ikke kunne klare sig selv, var de afhængige af andres nåde og barmhjertighed og af tidens meget stormaskede sociale sikkerhedsnet.

Et glimt af Kolding bys fattigforsorg får man i følgende stykke, der samtidig må have

glædet de to borgmestre, som bogen blandt andre er dediceret til: “en borgmester lader udsikke (udsende) en tønne sild til de fattige her udi byen”. Man skal her ved hjælp af en ligning med to ubekendte regne sig frem til tøndens indhold og til antal fattige i byen, og det sidste er 74. Et andet eksempel på fattigforsorg fremgår af det stykke, hvori “borgmestre og råd skikke (sender) 3 borgere i byen med en pung fuld af skillinger og befaler dem de på byens vegne skulle uddele dem til de husarme (værdigt trængende) der udi byen”. Resultatet er, at der til 53 husarme skal fordeles $3\frac{1}{2}$ mark.

Desværre kender vi ikke Koldings indbyggertal, så det er ikke muligt at beregne procentdelen af fattige og værdigt trængende. Der har dog næppe selv i de gode år før krigen boet mere end 2000 mennesker i byen, og da de senere udgaver af regnebogen udkom, har der givetvis været flere fattige end dem, der fremgår af regnestykkerne.

HÅNDVÆRK

Skomagerhåndværket var et af dem, der havde flest udøvere, for datidens sko holdt ikke så længe. Deres arbejde afspejler sig i følgende opgave: “en skomager er hos en foged, at skal sy sko for ham udi 4 uger 2 dage, og gør ham $3\frac{1}{2}$ par sko færdig om dagen, og bliver forligt (enig) med ham, at han skal give ham for parret 2 skilling 1 penning”. Man spørger sig selv om, hvad fogeden skal med 105 par sko, for selvom man sled mange flere par, dengang sålerne var af læder, var det alligevel langt flere, end fogeden selv og hans familie kunne bruge inden for et overskueligt tidsrum. Vi får desværre ikke at

Skomagere i Ammans Ständebuch fra 1568.

vide, hvilken slags foged, der er tale om, men det kunne f.eks. være slotsfogeden på Koldinghus, der fik fremstillet sko til aflønning af personalet, for dengang var klæder og sko en vigtig del af de ansattes årsløn.

Følgende stykke giver et lille indblik i skrædderhåndværket: “en person lader en kappe gøre, hvor udi er 6 alen klæde, ... 7 alen hamburger baig, ... en alen 3 kvarter trip, ... 4½ alen dvellik, ... 60 alen snorer, ... 6 lod 1 kvintin silke”. Oven i prisen på disse dele kommer desuden skrædderløn og drikpenge til svendene. Det er dog næppe sådan en kappe, en købmand i et andet regnestykke lover sin svend i årsløn oven i en pengebetaling på 18 sletdaler.

LANDBRUG

Det er nævnt, at en del af de nødvendige basisfødevarer såsom korn, kål og kød kom fra det nærmeste opland, men livet på landet optræder kun meget sporadisk i teksterne. Et af de få eksempler fortæller, at “2 bønder går udi marken, at se til deres får og lam”. Af en anden opgave fremgår det, at 8 tærskere på et halvt år kan tærske 18 læster, 9 pund, 8 skæpper, og i en tredje får man at vide, at “en bonde lejer en svend et halvt år for 4 daler og en skiorte, så god som (til en værdi af) 3½ mark”. Det sidste er endnu et eksempel på, at beklædning indgik i de ansattes årsløn, en praksis, der for mindre end 100 år siden endnu overlevede hist og her på landet.

LEVEOMKOSTNINGER FOR LOKALE OG TILREJSENDE

Når der var gæster på Koldinghus, var de som regel indkvarteret hos borgerne. Kun fremmede fyrster og kongefamiliens nærmeste slægtninge boede på slottet. Deres følge samt alle de øvrige, fra rigsrådets højfornemme medlemmer til ydmyge brevbærere, lejede sig ind med heste og tjenerskab hos borgerne. Selvom det krævede ekstra plads og flere tjenestefolk, var det en god indtægtskilde, og Niels Mickelssøn bringer eksempler på, hvor omfattende denne virksomhed kunne være: “En adelsmand ligger udi et gæsteherbeg selv tiende (med et følge på ni), og blev de så forenet (enige) med hverandre, at dersom han bliver hos ham et år, da skal han give for sig selv, for øl og mad 90 daler, for hans svend 50 daler, og for hans dreng 28 daler. Nu antvorder (giver) han straks hus-

bonden på hånden 100 daler og siger, at han vil blive hos ham, til så længe han har for-
 tæret samme penge.” Resultatet er, at de
 rækker til et ophold af 7 måneder, 2 uger og
 6½ dags varighed, og prisforskellen afspejler
 forskellen i logi, kost og øllets kvalitet. De
 øvrige syv medlemmer af følget er åbenbart
 rejst hjem, førend det lange ophold begyndte,
 og når hestene i dette tilfælde ikke omtales,
 må det betyde, at de har kunnet opstaldes
 og fodres på Koldinghus, eller at slottet
 har stillet heste til rådighed. Den fordel
 havde dog kun de færreste, men det var der
 også råd for, når man lejede sig ind i Kolding:
 “4 personer lægger sig udi et gæsteherb-
 berg med 4 heste, og bliver de forligt (enige)
 med husbonden, at en hver hest skal have om
 dagen 1 skæppe havre for 5½ skilling og for
 høg og strøelse 5 skilling og for mad og øl om
 dagen for hver person 14 skilling. Fire dage
 der efter kommer til dem 6 andre personer
 med 6 heste, bliver hos dem udi 1 uge og 2
 dage. Der efter kommer 8 andre personer
 med heste til dem, og bliver hos dem udi 3
 uger og 3 dage. Nu spørges her, hvad hvert
 selskab kommer at betale?”

Når det gjaldt de lavere samfundslag, var
 der billigere løsninger: “Udi et gæsteherb-
 berg ligger 16 personer udi 5 uger og giver hver
 af dem om dagen for øl og mad 6 skilling”.
 Andre havde råd til lidt mere: “Udi en skræd-
 der-kro ligger 4 skræddersvende til kost udi
 3½ uger: Der efter kommer til dem 6 andre
 skræddersvende, bliver hos dem udi 5½ uge,
 og skal give en hver af dem om dagen, for øl
 og mad 8 skilling og til seng 6 penning”.
 Det sidste regnestykke afspejler tidens uddannel-
 sessystem for håndværkere, idet de omtalte
 skræddersvende er “på valsen”, dvs. i gang

Skrædderen i Ammans Ständebuch fra 1568.

med den uddannelsesrejse, der var nødven-
 dig, for at de senere kunne blive selvstændige
 mestre i faget. Før de drog ud i verden, havde
 de stået i lære i nogle år. Når de havde lært
 fagets grundlæggende teknikker, blev de sven-
 de, og så forventedes det, at de drog ud i ver-
 den for at lære det nye, der var kommet til,
 siden deres egen mester selv havde været
 afsted. De enkelte laug havde egne herberger
 eller kroer, hvortil svendene søgte, når de
 ankom til en ny by, og hvis laugets older-
 mand kunne anvise dem arbejde hos en af
 byens mestre, kunne de bo her, indtil de drog
 videre til den næste by.

Selvom skrædderne ikke hørte til blandt

de højest lønnede, lå deres indtægter dog som håndværkere langt over det, som en ufaglært kunne gøre sig håb om at tjene: “en lejer 12 arbejdere udi 14 dage, og giver hver af dem om dagen 4½ skilling til løn”. Lige løn fik man ikke altid, hvilket fremgår af følgende eksempel: “en mand har 4 arbejdere udi 6 uger, og skal give den første om dagen 6 skilling den anden 5 skilling den tredje 4 skilling og den fjerde 3 skilling”. Skræddersvendenes dagløn fremgår ikke af noget regnestykke, men der er eksempler fra andre håndværk: “en har 6 tømmermænd udi 8 dage, og giver hver af dem om dagen 7½ skilling”. Tømmerne hører tilsyneladende til de forholdsvis lavtlønnede håndværkere, måske fordi der var mange af dem. Næsten alle byens huse var af bindingsværk, og den slags var tømmerarbejde, som det fremgår af følgende regnestykke: “tre tømmermænd hugger udi 4 uger 8 bindinger hus, hvor mange bindinger hus kunne 16 tømmermænd til sammen hugge udi 9 uger?” Facit 96 bindinger.

Træ- og bindingsværkshuse var almindelige overalt, men det var grundmurede bygninger ikke. I Kolding var der ud over slotet, kirken og latinskolen kun en lille håndfuld, der tilhørte rige købmænd eller adelige, der havde hus i byen. Murerne regnedes derfor i langt højere grad som specialister, hvilket fremgik af lønnen: “En mand tinger en murermester til et stykke arbejde, at gøre ham færdig på hans egen kost selvtredie (med to hjælpere), og skal give ham selv om dagen 18 skilling, hans svend 14 skilling og hans kalkslager 9 skilling”. Kalkslageren var murerarbejdsmand, og hans arbejde bestod i at sørge for, at mørtelen blev tilstrækkelig

Helligkorsgade 18 er bygget i 1589. I 1600-tallet har der været flere huse med gavlen ud mod gaden som dette, men på de større grunde har husene haft langsiden mod gaden. Næsten alle byens huse var af bindingsværk. Foto ca. 1900.

iltet, så den kunne hærde. I dag klarer man den slags maskinelt, men dengang var det hårdt, manuelt arbejde, og det blev da også bedre betalt end almindeligt ufaglært arbejde. At murere virkelig var specialister viser et andet regnestykke: “et tårn, som er bygget udi et vand, som er under vandet (dvs. nedgravet) 1/5 alen, udi vandet 1/7 alen og over vandet 29 alen højt. Nu spørges her, hvor langt samme tårn er? Facit er 140 alen”. Stykket, der forekommer i afsnittet “Nu efterfølgende andre lystige Stycker” er ikke umiddelbart gennemskueligt, og det er for en

Renæssancens huse havde ofte indskrifter over dørene, kaldet dørhamre. Indholdet var næsten altid af religiøs art. Dette er fra Helligkorsgade 18, og der står på nudansk: O Herre, vil du vort hus bevare, da står det for al frygt og fare. HI og JH er ejernes initialer, og mellem dem står det bomærke, som deres ejendele var mærket med.

gangs skyld noget, der ikke har kunnet opleves i Kolding, for ingen af Koldinghus' tårne var bygget i vand, men rundt om på de smukke, teglstensbyggede herregårde, der fra midten af 1500-årene skød op overalt, hvor adelen ejede godser, var der utallige tårne, der rejste sig over voldgravenes plumrede vande. De skulle signalere, at man her ville være i stand til at forsvare sig, uden at der dog var realiteter bag, for krigsførelsen havde forlængst overflødiggjort borge af den type, som herregårdsarkitekturen var inspireret af.

FRITID, FEST OG FORNØJELSER

Selvom de fleste regnestykker drejer sig om handel og aflønning, er de mere lystige sider af livet også tilgodeset. Således er der adskillige eksempler, der tager deres udgangspunkt i livet på ølstuer eller på kroer. Opgaven går som regel ud på at beregne, hvor meget hver enkelt skal betale af den konsumerede øl, men den giver også et indblik i tidens ung-

domsliv: "26 unge personer, som er karlspersoner og jomfruer (unge ugifte mænd og kvinder), er til juleleg en aften, og har de drukket tilsammen 3 marck 9 skilling. En ung karls-person udlægger 3 skilling, en jomfru 1½ skilling. Nu spørges der, hvor mange de har været udaf hvert slags? Facit 12 unge karlspersoner, og 14 unge jomfruer". Stykket giver desuden et lille indblik i, at man, til trods for en voksende lutheransk ortodoksi, der søgte at lægge bånd på "menig almues" livsudfoldelse, alligevel fandt tid til god, gammeldags lystighed ved siden af den strengt religiøse fejring af Christi fødsel.

Et af bogens sidste regnestykker handler om et endnu større gilde: "30 personer, som er mænd, unge personer, kvinder og piger, var forsamlede på et lystigt sted, hvor de havde ladet øl hente til dem for 5 mark en skilling. En mand udlægger 4 skilling. En ung person (mand) 2½ skilling. En kvinde 1½ skilling og en pige en skilling. Nu spørges her, hvor mange personer de havde været udaf hver slags? Facit, 12 mænd, 8 unge personer, 6 kvinder og 4 piger". Herefter redegøres der for, hvordan man når frem til dette facit.

De to regnestykker fortæller om en festkultur, hvor mænd og kvinder, gifte såvel som ugifte, deltog på lige fod. Desuden viser de, at den danske skik, hvorefter hver betaler sin del af regningen, og som i mange andre lande anses for at være udtryk for nærighed og manglende levemåde, har rødder langt tilbage i tiden.

Når man skal fortælle Koldings historie, vil det, der er foregået på og omkring slottet, naturligvis fylde meget. Her færdedes konger og dronninger, og deres liv og de begivenhe-

Ølbrygning i Ammans Ständebuch fra 1568.

der, der udspillede sig omkring dem, er vel belyst i de overleverede kilder. Anderledes forholder det sig derimod med byens borgere. Dem kender vi som hovedregel kun som navne, der er overleveret i Kolding Bysbog, hvis spredte oplysninger dækker perioden 1493-1635 (se Koldingbogen 1991), eller fra de få bevarede dokumenter, der er knyttet til deres position som købmænd og håndværkere. Deres familier møder vi i heldigste tilfælde i testamenter eller på gravminder i Nicolai kirke. De mange indbyggere, der ikke havde løst borgerskab, hører vi som regel kun om, når de af en eller anden grund kom i konflikt med loven, men i Niels Mickelssøns

Regnebog kommer vi tæt på dagligdagen, som den udspillede sig blandt Koldings indbyggere, og når det gælder Christian 4.'s tid, er den slags skriftlige kilder sjældne. Vi møder dem på byggepladsen, i købmandsgården, i værkstedet, i skolen og på værtshuset, og vi kommer tættere på dem end i nogen anden skriftlig kilde fra tiden. Bogen fortjener derfor at blive kendt og læst af andre end historisk interesserede matematiklærere, der bor i nærheden af Det kongelige Bibliotek eller Statsbiblioteket i Århus. På Museet på Koldinghus har vi to eksemplarer. Det drejer sig (vistnok, for titelbladet mangler) om "anden og forbedrede udgave, udsendt ni år efter den første", dvs i 1624, samt en udgave fra 1681, men de er begge slidte og skrøbelige, så vi kan ikke tilbyde at stille dem til rådighed. Den, der ønsker selv at studere regneeksemplerne og de mange gode historier, de rummer, og af hvilke de citerede kun repræsenterer et udvalg, kan få lov at se nærmere på et fotokopieret eksemplar, der findes på museet. Den har naturligvis ikke originalens charme, men der står det samme i den!

DER ER MERE MELLEM HIMMEL OG JORD – OG ISÆR I KOLDING EGON, LANDETS FØRSTE HEILPRAKTIKER

AF HANNE BERG HANSEN OG CARL RIISGAARD

Da Euro Helse Pyramide blev åbnet den 17. marts 1999 kl. 4.13 om morgenen, var det ikke udtryk for et smart reklamepåfund, men efter nøje overvejelser af dens grundlægger Egon Pedersen. Sammen med sin kone, Marie Louise Skoglund og fem heilpraktikermedarbejdere startede disse pionerer indenfor det alternative behandlingsmiljø et samarbejde, som var baseret både på almindelige og velkendte principper, men de bevægede sig også inden for et område, som de fleste vil opfatte som det rene hokus pokus.

At bygningens konstruktion skulle være en pyramide skyldtes, at Egon Pedersen havde erkendt, at man får bedre behandlingsresultater, hvis det sker i en bygning, der kan optimere de iboende energier. Det ved man f. eks. fra Keops pyramiden i Egypten, der ligesom Euro Helse Pyramiden har en hældningsgrad på 54,4 grader.

Denne nye og anderledes bygning, som man kunne møde i forlængelse af frakørsel 62 fra motorvejen til Kolding, blev snart et nyt vartegn for Kolding. Bygningen var faktisk ligeså anderledes indeni som udenpå – en indre pyramide, et kongekammer og en dronningesal, som var placeret under den store pyramide. Disse rum blev alle anvendt ved behandling af patienterne.

At Egon Pedersen valgte kl. 4.13 som

starttidspunkt skyldtes, at en astrolog havde fundet frem til, at det var det mest gunstige for netop denne bygning. Ovenover den indvendige pyramide var stjernebilledet Orion placeret i den position, det befandt sig i på det tidspunkt, da pyramideplanerne 18. februar 1998 kl. 18.02 var en realitet. Loftet var formet som en stor hvælvning, hvor den røde planet Mars er loftets eneste belysning.

Åbningstidspunktet og væggenes hældningsgrad var dog ikke det eneste anderledes ved bygningen. På pyramidens spids var anbragt en bjergkrystal, der havde til formål at transformere farverne både udefra og ind i pyramiden og omvendt.

Egon Pedersen og de andre heilpraktikere nåede aldrig at udforske de muligheder, der kunne være i at bo og behandle netop i en pyramide. De brugte al deres tid på patientbehandling, men allerede et år efter starten måtte Egon Pedersen og Euro Helse Pyramide erklære sig konkurs, selv om den spektakulære bygning fik mange mennesker til at tænke over, hvad der foregik indenfor.

Ser man på de alternative behandlere i Kolding, er heilpraktikerne nok en af de mest markante grupper. I alt råder byen pr. 1. juni 2004 over 15 heilpraktikere, hvilket er meget for en by med godt 60.000 indbyggere. Til sammenligning er der kun tre heilprakti-

Pyramiden, som den så ud til åbningen i marts 1999. Privat foto.

kere i Odense, der er tre gange større end Kolding. Disse tal er oplyst af Egon Pedersen, der gennem tyve år har drevet heilpraktik i Kolding, og som gennem hele denne periode har været områdets frontfigur. Først havde han klinik i Dalbygade, siden i Låsbygade, i Euro Helse Pyramide, så i Østergade for til sidst at flytte det hele til privatadressen Fjordvej 105 B.

Egon Pedersens historie er et godt eksempel på, at det giver en mening at tænke i en anderledes forståelse af livet og det hele menneske. Oprindeligt stammer Egon Pedersen fra Esbjerg, hvor han var skotøjshandler. Hans entré på arbejdsmarkedet var som sko-

ledreng at køre ud med mælk kl. 5, inden han senere på morgenen tog i skole. Han blev mobbet i skolen. Om det siger han selv: "Jeg har altid været meget følsom, og som barn græd jeg meget. Jeg erkendte, at der kun var to muligheder: enten at give op over for mobningen eller at blive den stærkeste i klassen. Jeg satsede på det sidste og endte med at kunne banke dem alle sammen – det var min måde at klare mobningen på".

At Egon Pedersen senere i livet skulle blive heilpraktiker, blev allerede antydnet, da han var fem år. Det skete ved en "ud-af-kroppen-oplevelse" i 1944. På dette tidspunkt var familien meget ulykkelig over tabet af en dat-

ter og søster, der var død af meningitis. Samtidig var Egon ramt af lungebetændelse, og mens han således lå syg og blev passet af lægen, var resten af familien taget af sted for at begrave datteren. Dårligt havde forældrene overstået den ene begravelse, før lægen måtte meddele dem, at også deres søn var sovet ind på grund af lungebetændelse. ”Selv sad jeg i et hjørne af lokalet, hvorfra jeg fulgte hele familiens sorg”, forklarer Egon Pedersen. En sådan oplevelse er iflg. forskere en begivenhed, hvor et menneske oplever, at det befinder sig uden for sit fysiske legeme og betragter sin krop udefra. Bevidstheden befinder sig i ”æterlegemet”, som midlertidigt har frigjort sig fra det fysiske legeme. ”Derfra hvor jeg sad, så jeg en lang, lang tunnel med et lille lys i den fjerneste ende. Da jeg hen på aftenen vågnede op igen, fik lægen så sandelig et forklaringsproblem – noget måtte være slået fejl. Men den oplevelse fortalte mig med al tydelighed, at jeg havde en mission med livet, der var noget, jeg skulle have udført”.

Egons indgangsvinkel til den alternative verden kom dog først mange år senere, da han flyttede sammen med Eva, der var yogalærer og zoneterapeut. Egon var på det tidspunkt stadig skotøjshandler, og det var ikke sjældent, når Egon kom hjem fra sit arbejde, at der sad en fire-fem patienter tilbage i Evas venteværelse. Oftest var det ældre patienter fra et plejehjem, og Egon havde en klar fornemmelse af, at han kunne gøre noget for disse mennesker. Hvorfor og hvordan havde han ikke overblik over, men han blev enig med Eva om, at han godt måtte prøve at behandle de ældre mennesker ved at lægge hænderne på dem, give massage, zoneterapi og lignende.

”Forbavsende hurtigt fik nogle af de ældre mennesker det bedre, efter at jeg havde givet dem en smule zoneterapi. Enkelte begyndte at kunne gå selv, andre cyklede endda rundt i gaderne, og det blev bemærket i byen”, siger Egon Pedersen. Han kom også til at lære typer af mennesker at kende, som han ellers aldrig ville have mødt i sit sædvanlige arbejde som skotøjshandler. De talte om og viste billeder af deres patienter i Indien, som de var i gang med at helbrede ved at samle energier, som disse mennesker havde brug for. Dette åbnede en helt ny verden for ham. Han gik på biblioteket og fandt alle de bøger, han kunne finde om emnet fjernhealing. Blandt dem fandt han nogle, der fortalte, at man i Rusland havde lavet forsøg med fjernhealing, hvor man beskrev, at en tankeenergi ingen begrænsninger havde. Man havde gjort forsøg med mennesker, der havde tænkt på det samme 3000 km fra hinanden. Den healende energi er ikke bundet til en fysisk form. På et aftalt tidspunkt vil healeren i en meditativ tilstand forsøge at komme i en form for kontakt med klienten og derefter overføre healende energi til vedkommende.

Blandt de nye mennesker, Egon Pedersen mødte, var der en clairvoyant, der havde forberedt ham på, at han ”ville fælde en hel skov og så plante nye træer”. Hvordan det skulle foregå, vidste Egon ikke, kun var han klar over, at han måtte videre, så han holdt op med at være skotøjshandler.

Egon var fortsat stærkt i tvivl om, hvad han skulle med sit videre arbejdsliv, indtil han en dag så en avisannonce fra en heilpraktikerskole i Tyskland. Allerede i 1939 var denne skole, som ligger mellem Ham-

burg og Hannover, etableret, men årgang 1982 var den første med elever fra Danmark og under ledelse af Dr. Wolfgang Grüger. I Europa har Tyskland altid været foregangslandet, hvad angår homøopatisk medicin. I heilpraktik fokuseres der på det syge menneske, ikke på sygdommen, og der arbejdes med helhedsterapi for at regulere hele organismen.

Da Egon Pedersen var færdiguddannet, valgte han Kolding som det sted, hvor han ville praktisere. Han åbnede klinik i maj 1984. Han var i den forbindelse ude at besøge nogle af byens originaler, da han havde den opfattelse, at man kunne lære noget af dem. Han spurgte en af dem, der boede ude ved fjorden, om der var nogle gode energier i Kolding, og fik svaret "Ja, fordi Kolding ligger i UFOernes 10. indflyvningsbane".

I bogen "Mystikkens Danmark" fra 1990, står der: "Blandt UFO-entusiaster har Lillebælt-området ry for at fungere som optankningsplads for rumskibe. Teorien er baseret på de mange observationer, der har fundet sted i Trekantområdet. Her krydser de såkaldte gradnetlinier, som UFOerne flyver på. Trekantsområdet udgør altså en lille del af, hvad en sovjetisk forfatter har kaldt "jordens usynlige netværk". UFOer er en forkortelse for Uidentificerede Flyvende Objekter og er en betegnelse for himmelfænomener, der ikke synes at være nogen rimelig forklaring på.

Egon Pedersen startede sit virke som landets første uddannede heilpraktiker i Dalbygade i oktober 1985, hvor han benyttede sig af et biotronapparat, der kunne måle kroppens elektriske spændinger og aflæse kroppens vitamin- og mineralbalance. Efter et år

Egon Pedersen ved siden af pyramiden sommeren 1998, mens denne kun var et stålskelet. Privat foto.

gik Egon Pedersen imidlertid over til at benytte irisanalyse af de enkelte patienters øjenbilleder – samt til at ordinere homøopatisk medicin, hvilket stadig er, hvad han gør brug af. Med irisanalysen som diagnostisk instrument kan han aflæse, hvilke svagheder den enkeltes krop har, hvilke nedarvede sygdomme og svagheder, der skal tages højde for, hvorefter man med homøopatisk medicin kan gå ind og styrke disse svagheder, så sandsynligheden for sygdomsudbrud mindskes be-

Egon Pedersen i gang med at heale Euro Helse Pyramide, da denne åbnede i marts 1999. Foto Gert Blume.

tydeligt. Homøopatiske lægemidler fremstilles af råstoffer fra mineral- plante- og dyreriget, der fortyndes kraftigt.

Det er med denne baggrund, at Egon Pedersen også har haft klinikker i Göteborg og Madrid. I Madrid boede Egon i en uge af gangen, hvor hans patient stillede klinik og alle fornødenheder til rådighed. Behandlingen lykkedes så godt, at han efter en periode i Madrid blev tilbudt at repræsentere Spanien på verdensplan inden for behandling med homøopatisk medicin. Han havde klinikken i trethalvt år indtil 1995. Han lukkede først sin klinik i Göteborg i 2003.

Egon Pedersen er i dag 65 år og kan se tilbage på, at han indtil videre har haft kontakt med over 50.000 patienter med alle former for lidelser. Lige nu fylder cancerpatienterne meget. Hans arbejdsdag, siger han, er nu kommet ned på 10-12 timer, og han har stadig patienter fra alle dele af Danmark og fra andre dele af verden.

Bygningen af Euro Helse Pyramide var med til at gøre Kolding kendt, men der blev også skabt forøget debat om den helhedstænkning, altså heilpraktik. Om der er mere mellem himmel og jord i Kolding end andre steder, vil vi lade være op til den enkelte at vurdere.

GENNEM KOLDING I KNICKERS 1954-60

AF SØREN MULVAD

I sidste års Koldingbog har Paul Frederiksen skrevet så smukt om sit barndomshjem, hvilket gav mig lyst til at meddele nogle få erindringer fra min egen barndom i Kolding. Den falder noget senere end Paul Frederiksens. Jeg flyttede delvist til Kolding i 1954 og allerede derfra igen 1960. Når jeg siger delvist hænger det sammen med, at jeg helst forblev hos mormor i huset i Persillegade (nu: Persillevej) i Dons og tilbragte alle weekender og ferier hos hende og senere hos min morbror samme sted.

Min mormor, Anna Kjær, havde haft damefrisørsalon i Jernbanegade 17 fra en gang efter første Verdenskrig og indtil 1930, og mor havde gået i Marie Mikkelsens Børnehave i Markdanersgade som lille. Mors søskende boede i og omkring Kolding, og jeg selv boede indtil mors andet ægteskab sammen med hende og hendes første mand i min mormors hus i Dons.

KOLDING SET FRA DONS

Kort før jeg skulle begynde i første klasse på Riis Toft Skole, blev mor gift anden gang, og vi flyttede ind i en meget lille 2-værelses lejlighed i Karolinegade hos snedkermester Kruse Christiansen. Kolding var mig ikke ukendt, men dog en noget fjern og lidt uvedkommende størrelse. I Dons hedder det altid

“ude i Kolding”, og jeg syntes, det var lidt krukket, da morbror Basse (Søren Kjær) flyttede hjem og talte om “inde i byen”.

Jeg havde været med mormor på indkøb i Østergades Varehus og fået en rød sodavand hos Klåborg ved de runde borde med glasdække og skovmotiver, inden vi skulle hjem. Somme tider skulle der spares, og så lod mormor sig en kop kaffe servere i ventesalen på den gamle rutebilstation over for Kolding Latinskole. Det kunne også ske, at vi hos bager Funder skulle købe et stykke sødt brød med hjem.

Rutebilen blev kørt af enten vognmand Kaad eller hans chauffør “Folle”, som begge levede helt op til den landligt-idylliske forestilling om de venlige folk, der kendte alle på ruten. Når gamle fru Blem med den skæve ryg i Dons skulle med, steg Folle ud og gav hende en hånd på trinet. Fru Blem var heller ikke hvem som helst. Den gamle lærer Majgaard i Dons var altid trukket i diplomatfrakke og bowler, når han skulle med rutebilen. Man tog selvfølgelig ikke til Kolding i dagligtøjet. “Morgenbilen”, dvs. den, der kørte skolebørn og butiksfolk til Kolding, var dubleret. Først kom vognmanden selv i den gamle røde halvtomme bil med lang køler. Dernæst kom Folle i den nye, gule og blå bil, stuvende overfyldt. Kaad holdt ikke for landevejsspassagerer, men kørte lige igennem.

Så kunne Folle vær-så-god gøre holdt og samle op langs ruten.

Mor arbejdede flere steder, førend hun kom til Salon Borgen hos den excentriske Frøken Larsen. Ved en enkelt lejlighed havde jeg siddet bag på cyklen, når mor cyklede til arbejde, og cyklen blev parkeret i den lange trekantede "Cykelstalden" i Bredgade. Så spadserede vi enten ned i Hyrdestræde, hvor Frøken Marie Mikkelsens Børnehave var flyttet hen, og jeg blev passet der nogle dage, eller om til nonnernes børnehave ved Sct. Michaels Kirke, hvor jeg også en kort tid blev passet. Det var her jeg til min skræk opdagede, at nonnerne havde luft, hvor jeg havde ventet hoved. En pige stak nemlig en nål igennem det hvide hovedlin på en af søstrene, og jeg kunne se, at der kun var luft bagved!

Hos Marie Mikkelsen skulle alle børn sove til middag og i øvrigt lege inde, mens naboen sov til middag. "I skal være inde, provsten sover til middag!" Hun genkendte mig altid, når hun år senere mødte mig, hilste og bad mig hilse mor og mormor.

KAROLINEGADE 4A

Huset i Karolinegade 4A havde den gang to emaljeskilte nedenfor hoveddøren: "Bude og Træsko henvises til Køkkentrappen" og "Al Handel og Betleri frabedes". To gange årligt henviste værten, Kruse Christiansen, alle beboere til køkkentrappen, for da blev hoveddøren låst af en uge, mens han egenhændigt ferniserede hovedtrappen. Ellers blev hoveddøren låst af hver aften klokken 22. Indtil da skulle beboerne, skiftevis i højre og venstre side på etagerne, lade entrelampen

Karolinegade set fra Haderslevvej. Foto i Teknisk Forvaltning, 1972.

over døren brænde om aftenen til låsetid, så der kunne være lys på trappen. På tørreloftet stod en stor kasse sand med en skovl i. Det var et levn fra krigens tid, hvor sandet skulle bruges til at kaste på eventuelle brandbomber, der kunne ramme huset. Nede i kælderen var et kloakdæksel, hvor Kruse Christiansen stillede sig på en gulvklud, når der var voldsomt regnvejr. Så stod han timelangt ret op og ned i buldermørke for at forhindre, at kloakken skyllede op i kælderen fra den sydlige og højere liggende del af byen. Man undrer sig over, at han ikke fik lagt et par fliser på dækslet!

Snedkermester Kruse Christiansen blev vor gode ven. Han lagde villigt øre til, når mor var ked af det over, at manden drak og ikke tog sig synderligt af hjemmet. Når det gik helt galt, lod hun os lægge ind på Christiansens gæsteværelse, for at vi ikke skulle være i lejligheden, når Bent Mulvad kom fuld hjem

fra "Helmerhus", en tilrøget og kedelig snask, for så kunne der godt blive ballade.

Over gården lå Christiansens værksted, hvor også Svensson arbejdede. Det var et eventyrrige at komme derind. Der duftede af høvlet træ og kogt lim, og vi drenge måtte hente pindestumper, og hvad vi havde lyst til fra affaldsbunken. I kontoret var det store tegnebord med skuffer under, hvor vi måtte stemple med de mange spændende stempler på en gammel avis. Kruse Christiansen havde haft værksted i Kiel før Den anden Verdenskrig, men da han så, hvor det bar hen, listede han stilfærdigt en del af familiens ting ned til sin lystbåd i havnen, og en skønne søndag forlod de alt, sejlede ud på "lystur" og tog til Kolding. Hans kone døde, kort før vi flyttede ind, og hans kælderrum var fyldt med nips, som han havde eksporteret ud af lejligheden efter hendes død. Jeg fik som barn en flot forsølvet kammerstage af ham dernedefra, som jeg har endnu. Til middag spadserede han regelmæssigt hen i slagteriudsalget og købte 60 gram fars, som han kogte som en kødbolle og drak suppen til, direkte af gryden. Han drak to liter sødmælk daglig og var "rent stel-og-betræk".

Husets beboere tog venligt imod mig og senere min søster, der nærmest var eneste børn i huset. Fru Poulsen i stueetagen snakkede gerne (og meget) med børn, og hendes stilfærdige mand stod evigt i kælderen og savede brændsel til kakkelovnen. Deres datter, Myrna, var i Nordafrika med en danse-trup, og jeg har aldrig set hende. Når jeg blev indfanget af fru Poulsen for at gå et byærinde, var belønningen gerne tyve øre. En is kostede 25 øre.

Familien Laursen havde en lyshåret dat-

Søren Mulvad fotograferet efter at være faldet på isen, ca. 1958. Fotografiet er beskadiget.

ter, som jeg heller aldrig så ret meget til, hun var noget ældre end jeg. Men familien ønskede, at jeg søndag morgen ringede på, for at de kunne få bud med til bageren. Her oplevede jeg det mærkværdige, at de fik rosenbrød eller spandauere til morgenmad! Uhørt luksus. Fru Brøndum Sørensen og hendes mand "onkel Søren" skænkede mange glas saft-og-vand for os, og introducerede det mystiske begreb kolonihave for mig. Jeg blev senere ofte sendt ned til fru Sørensen for at "låne" en kop mel, et par skiver rugbrød, eller hvad mor nu ikke havde fået købt ind. Gad vide om det nogensinde blev leveret tilbage igen? Parret havde to døtre, hvoraf den

ene døde ung, og den anden blev gift med en ægypter, Nabi Sabilah. Brylluppet blev holdt i huset, og småkagerne blev bagt i adskillige af husets bageovne, selv om vist ingen af naboerne skulle med til festen. Ved siden af os på anden sal boede fru Trosborg, som hjalp mig med lektierne, og hvis mand døde efter svær sygdom. Så boede der en familie i kælderen i nogle små rum, men dem havde ingen i huset selskabelig omgang med, selv om det vist var stræbsomme og ædruelige folk. Der var også børn, men vi så dem næsten aldrig. Det hed sig, at Christiansen af

menneskeligt hensyn lod dem bo meget billigt, fordi de var fattige. Jeg aner ikke en gang, hvad de hed. Endelig boede der en fraskilt ældre mand, Knudsen, på et værelse, hvor der kun var en håndvask. Skulle han bruge toilettet, skulle han fra anden sal ned i kælderen. Mor havde som barn leget med hans datter. I kælderen havde hver lejlighed et kælderrum til brændsel og et til viktualier. Der var et badeværelse, som man kunne bruge en gang ugentligt. Her stod en stor tromlekakkelovn til opvarmning af badevandet, og der var et badekar. Når mor fyrede op,

Gården bag Karolinegade 4. Foto i Teknisk Forvaltning, 1972.

kunne man se på kobbertromlen, hvornår hele vandportionen var varm nok. Vi fyrede selvfølgelig med vore egne koks, og mor skulle tage ud af kakkelovnen igen tidligt næste morgen. Der gik for øvrigt en tid lang, inden mor opdagede, at der var badeværelse i huset. Før den tid gik hun af og til sammen med min søster og mig ud til Badeanstalten overfor den nye (nuværende) rutebilstation, hvor der var indrettet en række badeværelser i en ældre villa.

Over gården var vaskehuset, hvor de store træbaljer stod med bunden i vejret og vand øverst, for at de ikke skulle tørre ud. Vaske-dagen en gang månedligt var rædsom. Mor skulle lægge i blød dagen forud, fyre gruekedlen op fra morgenstunden og efter megen sjasken og slæben med vandtunge linnedstykker, slæbe det hele op på loftet over anden etage, hvor der var tørreloft. Loftet nåede man ved hjælp af en tung træstige, der skulle flyttes fra reposen og bæres en halv etage op. Om sommeren kunne der dog tørres i gården. Efter nogle års forløb kom der et firma i Kolding, hvor man kunne leje en elektrisk vaskemaskine med indbygget vridemaskine. Den blev bragt og senere hentet igen af en budbil. Da der kom et automatvaskeri på "Buen", opgav mor at vaske i gården. Vaskedagene var ellers travle. Der var sjældent tid til at lave middagsmad. Så der vankede gerne stuede kartofler med en skive købt sylte den dag. Lejligheden var trist, de dage mor vaskede, og jeg skulle passe min søster. Der var for eksempel ikke fyret op i lejligheden på vaskedage. Mor havde nok at se til, når der skulle fyres under gruekedlen. Trist og emmet var det at gøre sig et ærinde i vaskehuset. Selv efter at automatvaskeriet

på Buen kom, tog det næsten en hel dag at ordne vasketøjet. Måske fordi mor ville have det hele gennem strygerullen, både sengetøj, viskestykker og undertøj.

Trappegangen havde en egen, efterhånden kær og hjemlig lugt. Beboerne havde pligt til efter tur at vaske trapperne, både køkken- og hovedtrapperne, en gang ugentligt. Gerne fredag aften. Mor fortalte, at fru Sørensen en gang havde vasket trappen og kigget op, da hun just stod ud for et nøglehul. Ud gennem nøglehullet stirrede et øje! Jo, der skete ikke meget, der ikke var under kontrol af hele opgangen. Der var ikke noget specielt sammenhold i huset. De sociale relationer styredes af private sympatier.

DET DAGLIGE BRØD

Kosten i småfolks hjem var noget anderledes, end man er vant til i vore dage. Mor gik meget op i sundhed, men lavede ret traditionel mad. Rismelsgrød, mannagrød, citronsuppe, romsuppe og kærnemælkssuppe var almindelige retter. Millionbøf, frikadeller og paneret flæsk var ofte på bordet. Var det småt med penge, kunne biksemad være en udvej. Så fik jeg en krone i hånden og skulle gå i slagteriudsalget efter "for en krone pålægsrester". Så blev der både til pålæg til skolemappakken og til kødfyld mellem brasekartoflerne. Bent Mulvad kom hver dag hjem til middag og fik varm mad. Når jeg kom fra skole, fik jeg opvarmet mad med det resultat, at jeg aldrig siden har spist opvarmede kartofler i sovs. Morgenmaden var så godt som altid havregryn eller om vinteren varm mælk hældt over brødbrokker med sukker på. Når opbevaringsforholdene var beskedne, var hus-

holdningen afhængig af, at der kunne købes ind dagligt. Naboerne var flinke til at byde på et æble eller et stykke kage, når man havde været et byærinde for dem. Især Christiansens mørdejsslagkage med æblefyld var en himmerrigsmundfuld. Til min konfirmation ønskede jeg sådan en kage af ham, hvad han også bragte med. Mor bagte ikke, vi havde ingen ovn.

Skolemaden var brød i madpapir. Pålæg var det forhåndenværende. Til tider var der kun marmelade eller kunsthonning i huset, og hvis madpapiret var sluppet op, klarede man sig med det aftagne brødpapir fra bageren. I skolen fik vi en kvart liter sødmælk af kommunen sammen med to vitaminpiller, og der var servering af varm mad i kælderen. Børnebespisning. På den konto fik jeg ofte varm mad to gange dagligt. Lige bleg og splejset var jeg alligevel.

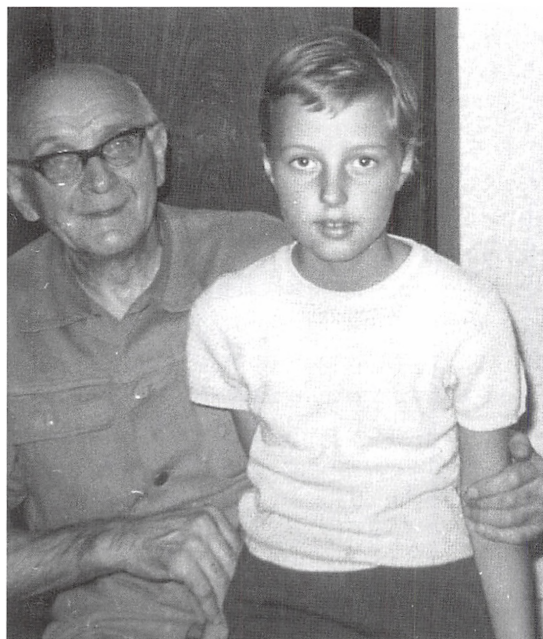
LEJLIGHEDEN

Inden for hoveddøren stod to kommoder ovenpå hinanden i den snævre entre. Hoveddøren kunne kun åbnes halvt, inden den stødte imod kommoderne. I entreen stod desuden en kurvekuffert, og i en niche var fire knager til overtøj. Køkkenet var blåmalt, havde et madskab, hvor også stod et ringbind med skatteregnskaber, garantisedler etc., støvsuger og kost. Et grydeskab, hvor en hylde var reserveret mit legetøj, og et serviceskab med en skuffe under foruden gasbord med to blus og en køkkenvask. Det var alt. Mor fik senere foranlediget, at der blev flyttet rundt på skabene, så der blev et stykke regulært køkkenbord.

I stuen var der lige plads til to klubstole og

en to-personers sofa med et diminutivt sofa-bord foran, det var hvad Bent Mulvad bragte ind i ægteskabet. Det lillebitte sofa-bord var vort spisebord igennem mange år. Mor kom med en lænestol og en ombygget klunkesofa, som stammede fra hendes søsters svigerforældre i Veerst, samt en gulvvase. Der var en altan ud fra stuen. Sammen købte de en radio og to senge. Sovekammeret var tæt møbleret med tre voksne senge, min søsters vugge, et toiletbord og et klædeskab, hvor jeg havde mine Anders And blade og bøger stående ovenpå. Heroppe var mit læseværelse. Da mormor døde, kom ydermere hendes trædesymaskine til, men så kunne der heller ikke være et frimærke mere i lejligheden.

Trods de begrænsede pladsforhold søgte

Min søster Susanne sammen med snedkermeister Kruse Christiansen, ca. 1960.

mor en ung pige til hjælp i huset, da min søster var født. Efter annonce i Folkebladet kom Anni omme fra Hollændervej. Det fortæller lidt om mors opdragelse i et hjem, hvor "ung pige" var reglen. Der var bestemt ikke andre i vor omgangskreds, der holdt folk. Mine bedsteforældre i Clemensgade blev vist ret paf, da de erfarede arrangementet. Anni var ud af en større børneflokk, og jeg gik i klasse med hendes bror Bjarne. Hun skulle bo hjemme i en ret tæt fyldt bolig og have kost og løn hos os. Jeg kan ikke huske, hvor længe Anni var hos os.

På et tidspunkt blev en lejlighed i stueetagen ledig, da familien Laursen købte eget hus, og vi flyttede derned til bedre plads. Dels var rummene større, og dels var der et ekstra værelse, hvor vi fik børneværelse, og mor havde symaskine, klædeskab m.v. Her boede vi vist ikke så længe.

KVARTERET

Henne ad gaden på hjørnet af Haderslevvej lå butikken "Tusind Ting", hvis fregnede søn Erling jeg senere kom til at gå i klasse med. Butiksvinduerne var et eldorado for børn. Rundt om hjørnet lå Haderslevvejs Postkontor og en række butikker inden "Salon Borgen". Byen var i det hele taget karakteriseret ved en stor mængde af små butikker og værksteder, både med facader til gaden og mindre prangende over gårdene. I en kælderbutik i Dalbygade var en grønthandel, hvis ejer kørte i en grå gammel bil. Vi kaldte ham "én-øremanden". Der var nemlig to historier om ham i vor familie. En gang havde en kunde fundet en én-øre på gulvet i butikken. Den blev rakt over disken, og med man-

Forretningen "Tusindting", Haderslevvej 17. Fotograferet af P. Thastum, Kolding Folkeblad i januar 1961.

ge tak og buk blev den lagt i pengeskuffen. En anden gang var han aldeles uheldig over, at en kunde manglede én øre i at kunne betale sine varer. Et løg måtte tilbage i kassen. Det var ellers ikke almindeligt med så stram en nøjeregning.

Nede ad Haderslevvej lå den fornemme guldsmedebutik, hvis indehaver hed noget så elegant som Guldbrandsen, Slagteriudsalget og Andelsmejeriet. I Slagteriudsalgets vindue malede den slanke, skaldede bestyrer med smukke hvide bogstaver dagens tilbud med en pensel. I mejeriudsalget blev jeg daglig gæst – "en hel sød" var den faste bestilling. På fødselsdage kunne jeg købe 100 gram flødeskum, som stod færdigpisket i et hvidt isskab og blev vejet af i en papbakke. Havde jeg glemt den tomme mælkeflaske, kostede det ekstra pant. Man sagde, at mejeriet altid manglede flasker i syltesæsonen.

Folk brugte dem til at hælde saft på. Mælkevognene kørte rundt i gaderne med hesteforspand, men når man skulle i skole til klokkeslæt, var der ikke tid til at afvente kuskens vræl ind i trappeopgangen: "Mææælk". Ellers var det vist kun skorstensfejeren, der råbte på trappen, et militærisk, taktfast råb: "Skor-stens-fe-jer!"

Når mor var kommet til noget brugt tøj, som kunne sprættes op og sys om, skulle vi ind til fru Jepsen på den anden side af gaden. Hendes og mandens lejlighed lå under taget over et beskedent hus og var endnu mindre end vor egen. Stuen var fyldt op af et spisebord og en skænk, der stod så tæt, at skænkens låger ikke kunne åbnes helt. I et hjørne stod symaskinen. Der kunne være varmt i stuen, når der blev fyret, og når der havde været flere til tøjprøvning, og fru Jepsen havde arbejdet en hel dag med maskinen, kunne atmosfæren godt være stram.

Bag huset i Karolinegade lå et stort fabriksanlæg, "Audiola", hvis affaldsspand var et eldorado at rode i. Der kunne man finde sære sammenvredne plastik-skulpturer, der var spildt ved maskinerne. Det må have været i plastikkens absolutte barndom, måske var materialet celluloid. Men det gjaldt om at vare sig. Fik en af arbejderne øje på en, blev man jaget bort. En sjov gammel mand kørte som bud og vognmand for fabrikken, Herluf Thomsen hed han, og han kørte en ældgammel grønmalet bil med et lille lad. Pudsigt nok så jeg ham næsten 40 år senere, endnu kørende i samme bil – stadig ældgammel. Han lavede sjove ansigter til os på gaden.

Kolossalbygningen "Borgen" lå ud til Haderslevvej. På toppen sad sirenen, som hylede hver onsdag og lørdag klokken 12. Her

"Borgen". Nordisk Solar, Haderslevvej 25. Foto fra ca. 1960.

boede mors veninde, Margit Ørsleff, som vi i mange år kaldte "Mikkeline", fordi hun havde haft en rolle med det navn i et amatørstykke. Det var et dejligt hjem at besøge. Her var sådan en orden og ro i huset, og her traf jeg første gang det raffinement, at man fik en citronskive i tekoppen. Og så var der elevator! Nede i kælderen var "Salon Borgen". Den ejedes af Frøken Larsen, vistnok en stakkels kvinde, om hvilken det hed sig, at hun var blevet groft udnyttet med strengt arbejde i barndommen. Hun var så nervebe-

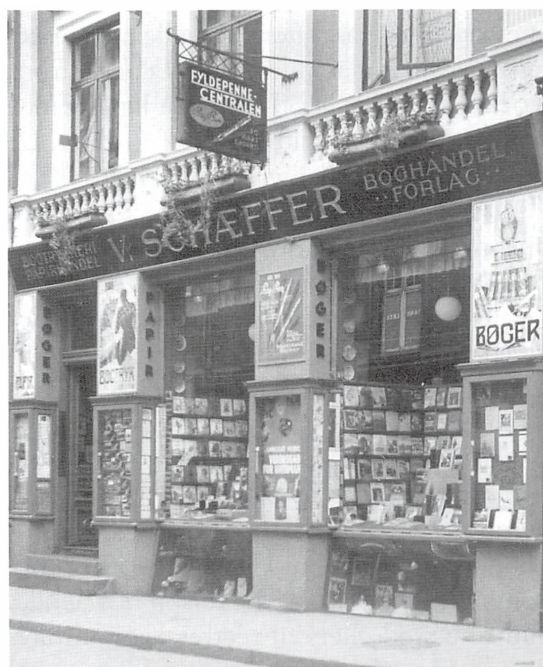
tonet, at hun ikke selv kunne stå i salonen, men lod den drive ved bestyrere. Mor hjalp i lange perioder derovre hos Frøken Andersen. Senere kaldte vi hende Lis, men da var hun blevet gift Thomsen. Alle voksne hed "Hr. NN", "Fru NN" eller "Frøken NN". Helt enkelte tiltalte man ved efternavn alene. Frøken Larsen ringede af og til, hvad der var bestyrerens skræk, for hun snakkede altid længe og sinkede arbejdet. Kruse Christiansen gik hver eneste aften over og gjorde kassen op. Han sammenlignede de indskrevne bestillinger med kassebeholdningen og bragte pengene i banken. Han udbetalte også løn til damerne. Jeg har mangen gang gået ned i salonen og ventet i lange, lange tider på, at mor skulle få en ledig stund og komme ind i baglokalet til mig og være lidt hyggelig. Om fredagen, hvor der altid blev arbejdet sent, blev min søster og jeg sendt om i den solvarme og meget stilfærdige Clemensgade til vore bedsteforældre, Arthur og Anna Mulvad på anden sal i nummer nitten for at spise aftensmad. Så spadserede vi ad Tøndervejs klinkebelagte fortov langs kirkegården, hvor de blå nonner ofte færdedes på deres gang mellem Sct. Michaels Skole og Sct. Hedvigs Klinik. Farmor var rar og tog glad imod os, trods at hun selv havde haft en lang og anstrengende dag på trikotagefabrikken, inden hun kom hjem. "Nå, ja, mor arbejder nok sent", sagde hun, "er far da ikke kommet hjem?" "Nej, han har vist overarbejde", løj jeg; men jeg vidste godt, at han sad og bællede øl på "Helmerhus".

Farmors og farfars stræben gik mestendels ud på at være ordentlige mennesker. Jeg tror ikke, at de havde andre ambitioner. De var tilfredse med at bo i den lille lejlighed, holde

sig selv og boligen net og pæn, køre en lysttur om søndagen, holde forbindelse til farmors mange søskende og så os. Bent var deres eneste barn. Farfar underviste en tid lang i baptisternes søndagsskole, og de var begge oprigtigt troende kristne. Men en eftermiddag i deres hjem kunne være dræbende kedelig! Bortset fra ugeblade var der et spil Ludo og et spil Solitaire. Man spillede ikke kort i den familie.

MORBRORS BESØG

Vor morbror Basse, Søren Kjær i Dons, kom på besøg hos os hver middag og fik sin mad. Han arbejdede hos forlagsboghandler Valde-

V. Schæffers Boghandel i Jernbanegade 5, ca. 1950.

mar Schæffer i Jernbanegade. En spændende gammel butik. Jeg holdt meget af at komme der. Dels fordi min elskede morbror arbejdede der, og dels fordi det gammeldags indrettede butikslokale fascinerede mig. Kunne jeg få lov at komme med ned i kælderen og se, hvordan trykker Christensen arbejdede, var det et helt eventyr. Valdemar Schæffer selv spadserede altid værdigt og adstadigt gennem butikken, lidt duknakket. Han var kendt i byen for sin jagthund, der selv hentede den daglige avis i en kiosk og bar den hjem i munden. Schæffer var nok en smule naiv, men havde sjove indfald. Han lod jævnligt fremstille små visitkortlignende sedler med manende sentenser, som butikkens personale skulle lægge ved de købte bøger. Basse hadede dem. Han havde flere gange lommen fuld af et kort med påskriften "Lad alle mennesker mærke, at I har et mildt sind." Et andet kort, jeg husker, havde et billede af en ligkiste med kranse om og indskriften "Tag det roligt, De slipper ikke levende herfra alligevel".

Et sted, han holdt af at komme, var hos bogbinder Linnemann, der sad i en kælder og hilste med hånden og et venligt smil på forbipasserende, mens han morede og chokerede Basse med at sige højt "God dag, dumme svin!", hvad man jo ikke kunne høre oppe på gaden.

Når Basse ikke kom til middag hos os, gik han op på Søndre Kirkegård og spiste på sin mors grav, eller han besøgte "Fru Esperanto-Nielsen" i Solgården. Han havde i sin ungdom lært esperanto og klaverspil hos hende. Hans hu stod ellers til teatret, og han havde optrådt meget i sin ungdom og senere i KOTA. Mors øvrige tre søskende har aldrig besøgt os.

UD I BYEN

En rask dreng (hvad jeg vist egentlig ikke var) lærte hurtigt byen at kende. Mine skolekammerater og jeg strejfede byen rundt i alle mulige ærinder. Sendte eller selvopfundne. Iført knickers og lange strømper om vinteren og korte bukser og alpehue om sommeren traskede vi byen rundt. Selvfølgelig legede vi i kammeraternes hjem. Det var ofte i små lejligheder, kældre, på lofter og i gårde. Vi kunne også lege i en fremmed båd ved Sydbaneplassen hele eftermiddage. Her stod udrangerede lastbiler på et stykke uoplejet mark, hvor mærkelige mænd sov i snavsede vattæpper i førerhusene. Vi løb på havnen og samlede tændstikæskeetiketter. Vi var "filemenister", tændstik-æske-etiket-samlere. En tid samlede vi også på forskellige cigaretpakninger. Engang fik vi forærende svømmebælter af en sømand. Det var bløde bælter, som mor forlangte kasserede, da vi kom hjem. "Der kan jo være tyfus i dem"! Vi løb op på Stejlbjerg og ringede på dørklokkerne i fremmede huse og løb, når der var tegn på liv. Vi samlede flasker og solgte dem for 15 øre stykket. Man fik 6 flødekarameller for 15 øre i ismejeriet på hjørnet af Ottosgade og Haderslevvej. Vi kunne spadsere på kirkegården og se de mange spændende gravgitter, forvredne træer og monumenter, både af træ, sten og jern. Vi kunne få ærinde på Molands værksted, hvor man for 75 øre kunne få en flaske skåret over og slebet på kanten, så den blev til en vase. Rødvinsflasken "Red Drop" fra SANA i Jernbanegade var yndet til formålet. Vi kunne få ærinde til ægpakkeriet på Tøndervej, hvor man fik knækæg i en medbragt kande til temmelig

Haderslevvej i begyndelsen af 1950erne.

billige penge. "Kvasæg" var endnu billigere, men dem nedlod mor sig ikke til at købe. Eller jeg kunne blive sendt op i Dalbygade til den unge læge Schlamowitz for at skulle vaccineres. Ærinder i byens mange forretninger interesserede altid et barn. Kom man til et fremmed kvarter og skulle gå byærinder for nogen, traf det sjældent, at man ikke i butikken skulle gøre rede for, hvorfra man kom, og hvem man besøgte. En undtagelse var naturligvis de store "fine" butikker. På Saxild-

hus blev man blot venligt ekspederet og ikke andet. Ellers kunne det ske, at ekspedienterne forærede én et bolche, eller hvad der kunne falde fra. Jeg traf forresten en gammel englænder en gang i Jerusalem. Han havde været med "Monty" ved "invasjonen" af Danmark og huskede godt byerne langs ruten: Haderslev, Christiansfeld, Saxildhus, Vejle ... Jo, den fine butik gjorde indtryk. En lidt sær skolekammerat til min morbror indbød os en gang til kaffebord på Saxildhus, hvor

jeg fik lov at spise så mange "bikuber", jeg kunne. Det blev til fire stykker!

En gang havde Christiansen købt en del nedtaget træ fra havnen, som lå i gården og skulle saves til brændsel. Heriblandt var en stor og tung jernstang, som min søster og jeg fik bakset op på hendes trehjulede cykel og kørte ned på havnens produkthandel med. En venlig mand tog den, vejede den og gav os hver 25 øre af egen pung med bemærkningen "Det var lige sådan én vi manglede." Så lidt skal der til for at glæde børn.

Gik det vildt til, legede vi i Tøndervejs grusgrav. Jeg mindes nu mest, at der var ler i graven. Det klæbede på sko og tøj, så det var umuligt at lyve sig fra, hvor man havde været.

Havde vi lidt penge, gjaldt det om at få mest muligt ud af dem. Ude i Låsbygade kunne man få "sliktutter", røde og grønne, vistnok til 10 øre stykket, viklet ind i madpapir. I Klostergade lå en bagerbutik, hvor man fik romkugler så store, at jeg har været med til at kassere næsten det halve, fordi der var for meget til, at man kunne rumme det hele. Samme sted fik man et halvt rosinbrød for få penge. Med sådan et imellem sig, kunne der fordrives en hyggelig eftermiddag i slotshaven sammen med en kammerat. Måske fik svanerne i søen en bid med.

På sommerdage kunne det falde mig ind at besøge et kært hjem på Fjordvang. Her bor endnu Thyra Adamy med sin Jupp. Tidligere boede hun i huset sammen med sin mor. Her blev jeg gerne forkælet med småkager, oplæsning af "Frændeløs" og livretter, mens skodderne blev lukket for vinduerne om aftenene. I haven var så mange spændende sten og smukke bede. En mørk aften kunne

det kræve sit mod at passere forbi det øde sydbaneterræn. Det var en lang tur at spadserere for små ben, og vejen faldt forbi huset med det uhyggelige navn "Kolerahuset" og den stilkede saftrende fra saftstationen. Det krævede noget mod at spadserere hjem en mørk aften derudefra. Jeg mindes det hyggelige hjem på Fjordvang med taknemmelighed. Mor kendte lidt til familien i "Kolerahuset", for hun havde som barn boet på "Højløkke", senere kom det til at hedde Valmuevej. Hun var flere gange derude med noget af vort aflagte legetøj til den store familie, og kom en gang hjem og morede sig over, at en af de mindre piger havde taget et stykke legetøj med ordene: "Den ta'r a, så må di annert om æ rest"!

Et andet hjem, jeg gerne kom i, var "Faster Evas" hjem på Dyrehavevej. Hun var ikke min faster, men vore familier var venner gennem generationer, og min moster var gift med hendes bror. Her blev jeg med mellemrum inviteret ud til kaffebord eller julehygge sammen med husets søn. Han var noget ældre end jeg, og jeg beundrede ham som barn voldsomt for hans sikkerhed og for alt, hvad han kunne. Faster Eva vidste nok, at vi ikke altid havde det let i hjemmet. Hun kom selv fra beskedne kår og ville gerne gøre lidt godt for andre. Det lykkedes!

Under disse strejfture oplevede vi ofte, at tilfældige voksne greb ind og blandede sig i vor opførelse. Det var ikke ualmindeligt at høre en forbipasserende sige "Gå ordentligt!", når man slæbte med fødderne. Ved en overgang kunne voksne venligt sige "Så kan du nok løbe over!" eller "Hov, du tabte et stykke papir, kan du vær så god at samle det op igen"! Der kunne også falde ros af fra

ukendte folk: "Hvor går I sødt og hyggeligt, er I søskende?" og lignende deltagende bemærkninger, der gjorde, at man ikke følte sig fortabt. Man kunne også opleve, at et vindue blev åbnet, og man fik stukket et par mønter i hånden og bedt om at gå et par byærinder for helt ubekendte folk. Det blev sædvanligvis opfattet som en spændende opgave. Ikke mindst var det lidt spændende at gå ind i en fremmed lejlighed med varer og se, hvad der kunne falde af i belønning for tjenestvilligheden. Ofte en 25-øre, somme tider nogle småkager eller et stykke frugt. Moderen til en af kammeraterne på Hollændervej sendte os regelmæssigt ned i Sydbanegades tobakshandel efter "fem Gul North State". Så blev der åbnet en ti-styks pakke, og vi fik det halve antal med.

Man traf ofte særprægede personer i byen. Nogle kan man kalde originaler, andre bare genkendelige i bybilledet. "Luse-Peter" var en ubehagelig person. Stærkt usoigneret og med et blusel-løst sprog. "Lysthusdronningen", der ifølge mor en gang var blevet bebrejdet af en af kunderne, at han havde fået fladlus og havde svaret: "Du skal ikke regne med at få perlehøns for en to-krone." "Tjæremanden" var navngivet efter det sorte stof, han arbejdede med og aldrig kunne få af. Det forlød, at han døde efter at være kommet på sygehuset og havde ligget i blød i flere dage. En gammel kone i træsko og med stok kaldtes "Gamle Maren". En af byens veldædige damer havde hilst på hende en gang, hun sad på en trappesten: "Ih, men sidder du her, Maren?", og svaret var: "A vil skide o dig"! En yngre herre med mappe under armen iført bowlerhat og lang sort frakke var bemærkelsesværdig på grund af et stort mørkt

fuldskæg. Vi kaldte ham "Tordenskjold" indbyrdes, men jeg aner ikke, hvem han var.

Men så fandt mor på, at der skulle være lidt system i friheden. Ganske vist beslaglagde lektierne – især de forhadte daglige 30 regnestykker – en del af den gode eftermiddag, men der skulle være tid til at gå i danseskole. Med mor ved hånden blev jeg indskrevet i Lisa Hansens Danseskole. Hun var skrap! Hver lektion indledtes med inklination og "Napoleons March". Det lukkede munden på mig! Jeg vovede ikke at sige et ord til de bløde piger i tyll og duft af sæbe. Lokalet på toppen af Hotel Kolding var dækket af spejle, så Lisa Hansen så alt, selv om hun stod med ryggen til. Årets afslutning foregik på Industriforeningen, hvor der var lejet sal og orkester. Afdansningsballet var festligt arrangeret med fruene selv i dekolleté

Anna-Lise (Bitten) og Bent Mulvad ved Løveroddeskibet "Lødver", ca. 1954.

og lange handsker. Et år arbejdede hun sammen med Børge Jensen, der selv overtog skolen senere – men da dampede vor familie snart efter ud af staden.

Nu kan det lyde som om vort hjem var helt i drukkenskabens vold. Det er ikke helt rigtigt. Ganske vist var dagligdagen præget af små kår og skræk for Bent Mulvads pengeforbrug. Han var en rædsomt dårlig økonom – ligesom hans far også var det. Men der knytter sig dog også rigtig gode minder til hans person. Han tog mig med til børnehjælpsdag og til opvisninger i KB-Hallen på Agtrupvej, og så var der ingen smalle steder. Han gav karrusselture og sodavand og var hyggelig. Når Basse havde foræret os et Anders And blad, læste han det til tider højt for mig. Han kunne hjælpe med lektierne og klippe julepynt med os, – og så var mor glad, og vi havde det rart. Jeg husker også den tid, hvor han byggede sommerhus i Børup Sande sammen med sin far, og de to hyggede sig ved det og var hinanden nær, som de vist ikke før eller siden har været. Og alle de dejlige ferier i huset derude står i en solskinsglans i erindrungen. Men jeg husker også de mange, mange aftener, hvor mor gik og græd ned i sovsen og holdt maden varm, mens hun ventede på, at han skulle komme hjem, og der var usikkerhed om, hvilket humør han nu var i. Vi sad sammen på trappereposen og holdt øje med, hvornår han drejede ind ad Karolinegade, eller – når den var rent gal – mor tog mig ved hånden og min søster på armen og gik ned efter ham på “Helmerhus”, hvor vi kom ind i et tilrøget og slet opløst lokale. Var den fin, så vankede der en sodavand, og ellers fik vi en tordensky i følge på vejen hjem.

I 1962 fik Bent Mulvad arbejde på “Danfoss”, og vi flyttede fra Karolinegade til Nordborg.

EN ANDEN SIDE AF KONSUL EFF

AF LOUISE STEEN GANGELHOFF KJELDEN

Hvor mange har ikke set eller kender dette hus? I dette hus i Søgade boede engang en af Koldings største mænd, Konsul Eff.

Jeg har altid været vild med historie og ikke mindst med Koldings historie. Derfor har jeg valgt at skrive om Konsul Eff, en af Koldings mest betydningsfulde mænd. Men grunden til det var, at jeg havde læst noget om at være "Lillepige hos Konsul Eff" i Koldingbogen i 2003, og ved samme lejlighed havde min farmor fortalt mig det, hun vidste om ham – og det var ikke så lidt, da hun har tilbragt mange gode barndomsår i Søgade, hvor hendes mor havde tre mostre Louise, Cecilie og Jørgine, som hun ofte besøgte sammen med sin søster Ellen.

I Kolding-litteraturen har jeg fundet ud af, at Christian Hansen Eff var født den 2. august 1868 af Anna Hansen, født Jordahn, død

i 1928. Hans far var købmand Adolf Hansen, der havde købmandsforretning i den gamle købmandsgård på hjørnet af Låsbygade og Zahnsgade, død i 1891.

Efter sin konfirmation skulle Christian hjemmefra og kom i lære hos den kendte, jyske købmand Kloch i Skive, der drev en betydelig købmandsforretning. Nogen tid efter blev han ansat ved den lige så kendte sjællandske købmand, Valentin Jensen i Ka-

Chr. Eff som ung.

lundborg. Hans forretning var mindst lige så stor som købmand Klochs, men mere kendt for import af kul.

Efter det kom den unge ”dreng” tilbage til Kolding og blev ansat hos købmand I. P. Jensen, som på den tid drev den største købmandsforretning i byen. Her var han ikke længe, da han følte trang til at få sin egen forretning. Han søgte myndighedsbevilling, fik borgerskab og nedsatte sig i sin fødeby, Kolding. Han fik lejlighed i en ejendom i Munkegade 7, hvor Hotel Danmark har ligget, og lejligheden og kontoret blev til ét. Det, som han i sin forretning koncentrerede sig mest om, var mølleriprodukter, og ved siden af drev han agentur- og kommissionsforretning, som er noget, hvor man sælger noget for andre.

Efter at have boet nogle år i lejlighed, flyttede han til Låsbygade 71 til den ejendom, som dengang tilhørte grosserer P. Schou. I 1899 tog han så til København, hvor han i lang tid drev en betydelig forretning sammen med grosserer Christian Faber, og først efter at Faber var død, flyttede han tilbage til Kolding. Og efter det tog han navneforandring til Christian Eff. Hansen var for almindeligt, så det skulle slettes af papiret.

Da hans store villa i Søgade blev bygget, boede han på Saxildhus Hotel, og så flyttede han ind i den store villa. Søgade var den gang en gade for de fine og rige. Grunden til, at de rige boede på den ene side, var at der var udsigt over Slotssøen, og det så sådan ud:

MIN FARMOR FORTÆLLER

Min farmor fortæller, at han var en mand, der elskede at arbejde, hans vidtomspæn-

dende virksomhed har sat spor, han havde hjernen, men også hjertet på rette sted. Konsul var egentligt så meget sagt, han var britisk vicekonsul og ikke konsul, men for dem, der kendte ham og boede i samme by, var det ikke vicekonsul, men konsul Eff. Da han hørte om den naturkatastrofe i form af en oversvømmelse, der havde ramt England, begyndte han en privat indsamling af midler og penge til fordel for de nødstedte i det land, han var så glad for at komme i, og hvis fane han gerne hejste.

Han var en vittig og rar mand, der kaldte det område af Kolding, hvor han kom fra, for ”CITY”. Min farmor har fortalt mig, at han hilste på dem, han mødte, om de var af høj eller lav klasse, det var lige meget, han var ikke en lige så stor snob som sin kone, men lidt snob vil man jo altid være, når man lever i sådanne forhold. Han stod for de ældre og nogle af børnene og deres forældre som en person, man både kendte og havde stor respekt for. Overalt, hvor man kom, stødte man så at sige på ham. Var man f. eks. ved ”Forsvarsbrødrenes” juletræsfest, var der næppe nogen, der tvivlede på, at godteposerne stammede fra konsulens julelegat. Og hvis man en dag fra Sct. Nicolai hører dets klokkerspille Weyses ”Dagen går med raske fjed” eller man en tidlig morgen hører ”I Østen stiger solen op”, så er det konsulens gave til byen og dens befolkning, man hører.

Handelsstandsforeningens gamle kunne takke ham for den store fribolig, de fik i den store stiftelse på Nordre Ringvej, også mange nyuddannede unge mænd er kommet i gang på konsulens legat. Han har sponseret eller rettere sagt givet meget mere end det, ja, han var en rigtig gavmild herre.

Chr. Eff som ældre.

Konsulen havde seks børn Hother, Ella, Valentin, Elisabeth, Adolf og lille Ole Henrik, der var en efternøler. De 5 ældste børns forbogstaver blev sat sammen til HEVEA, og "navnet" blev påsat på villaens facade. Konsulen var selvfølgelig også gift med en fin frue. Hendes navn har jeg ikke kunnet finde, da hun altid blev kaldt "fru Konsul Eff" eller af tjenestefolkene "Fruen".

Konsulens forhold til sine børn var forskellige. Datteren Elisabeth, der kom i Byrådet, havde han et rigtig godt forhold til, og det samme havde han til den anden datter Ella, der ligesom sin søster blev boende hjemme, til hun døde: Forholdet til Adolf og Ole

Henrik var okay, men det kunne have været bedre, for han kom til at betale penge for forskellige af deres "små" udflugter. Men sønnen Valentin var én, der kom til at koste ham mange penge, til piger, spil og druk. Sønnen Valentin brugte ikke kun sin fars penge uden at få tilladelse, nej, han stjal også fra husholdningskassen, og det vidste tjenestefolkene, men der var ingen, der turde fortælle det til konsulen.

Efter konsulens død d. 8.2.1953 blev hans døtre som tidligere nævnt boende i huset, og end ikke et billede blev flyttet.

Kilder i Kolding Stadsarkiv:

J. O. Brandorffs udklipsbøger

Konsul Chr. Eff fylder 70 år i Jydske Tidende 26.7. 1938.

Konsul Eff 80 år i Kolding Avis 28.7. 1948.

Konsul Eff død i Jydske Tidende 8.2. 1953.

Kolding omkring 1930.

Kolding i det tyvende århundrede indtil kommunesammenlægningerne i 1970 bd. I. Afsnittet om erhvervslivet skrevet af Gunnar A. Engberg.

Koldingbogen 2003.

BOGENS FORFATTERE

Aage Andersen, født 1948. Cand.mag. i historie og middelalderarkæologi fra Aarhus Universitet. Har arbejdet med middelalderlig bytopografi og kildeudgivelser, bl.a. Diplomatarium Danicum/Danmarks Riges Breve og Den danske Rigslovgivning indtil 1558.

Knud Degnbol, født 1940. Har arbejdet inden for jern- og metalbranchen i mange år. Laver nu kun frivilligt arbejde.

Arne E. Foged, født 1920. Uddannet som typograf – håndsætter, maskinsætter og senere faktor på Jydsk Tidende, hvor han var ansat 51 år. Har hele tiden boet i Kolding.

Paul Frederiksen, født 1939. Uddannet som hånd-sætter (typograf) ved Konrad Jørgensens Bogtrykkeri. Har det meste af livet boet i byen og på egnen.

Hanne Berg Hansen, født 1954. Lærer ved Kolding Kommune. Har igennem en del år været involveret i Koldings kulturliv, og er både i jobmæssig- og andre henseender meget interesseret i multikulturel livsførelse.

Jens Hansen, født 1949. Cand.scient i geografi og geologi fra Aarhus Universitet. Lektor i geografi på Munkensdam Gymnasium siden 1979.

Anne Dorte Holm, født 1976. Cand. mag. i historie og kunsthistorie. Projektmedarbejder 2003-2004 på Kolding Stadsarkiv, nu museumsinspektør på Skagen By- og Egnsmuseum.

Vivi Jensen, født 1945. Siden 1980 museumsinspektør på Koldinghus. Har specielt interesseret sig for Kolding i middelalderen og renæssancen samt for Koldinghus' historie gennem tiderne. Har skrevet en del af bogen Koldinghus – grænseborg, kongeslot, ruin, museum, 2004.

Lars Bang Jeppesen, født 1944 Nordre Ringvej 25 i Kolding. Elev på Aalykkeskolen 1951-1960. Lærer-

uddannet fra Kolding Seminarium 1967. Lærer på Skibelund Efterskole 1974-2004.

Louise Steen Gangelhoff Kjeldsen, født 1991. Går i 7. klasse på Lyshøjskolen. Er interesseret i slægtsforskning og historiske emner, synger i Nr. Bjert kirkes ungdomskor og spiller blokfløjte.

Sara Kristensen, født 1928. Har haft gård i Hjarup, men er nu på 10. år pensionist i Kolding. Har været soroptimist i 45 år.

Chr. Liebing, født 1917. Cand.mag. i tysk, dansk og latin fra Københavns Universitet. Ansat på Kolding Gymnasium 1944-1984.

Søren Mulvad, født 1948. Lærer, skribent, leder af Lokalhistorisk Arkiv i Seem Sogn. Har udgivet Seem Sogn i 1000 år, Min gamle by, Katastrofen i Ishavet 1777, Glimt af det gamle Ribe og adskillige artikler af historisk tilsnit.

Paul Nielsen, født 1936 i Fredericia. Trafikuddannet ved DSB. Har i en årrække arbejdet som illustratør, satire- og reklametegner.

Kirsten Nøkkentved, født 1930. Læge 1957 fra Københavns Universitet. 1970-1995 overlæge på Røntgenafdelingen, Kolding Sygehus.

Thomas Oldrup, født 1976. Journalist og forfatter. Studerer desuden historie ved Københavns Universitet.

Villy Rasch, født 1929. Student fra Kolding 1947, civilingeniør, teknisk chef ved NKT-virksomheder i København og Ålborg. Nu pensionist og bosat i Kolding.

Knud Erik Reddersen, født 1923. Civilingeniør fra DTH 1948. Direktør og medindehaver af A. Reddersen A/S 1966-1997. I sognerådet i Harte-Bramdrup 1966-1970. Byrådsmedlem for Det Radikale Venstre i Kolding 1970-1982. Redaktør af Vejle Amts Historiske Årbog 1985-1998. Medlem af Trapholt-fonden fra stiftelsen i 1973, formand siden 1984. Forfatter af en række skrifter, bl.a. Museets Mæcen, 1992 og Op mod en hundredårsdag, 2002.

Carl Riisgaard, født 1947. Uddannet frø- og løgkonsulent og dekoratør. Har boet i Kolding næsten altid. Har arbejdet som freelancejournalist forskellige steder, nu for Kolding Ugeavis.

**Kolding
Kommune**

Stadsarkivet

Kolding